

LAPSENA SIJAISKODISSA

sijaiskodeissa asuvien lasten resursseja etsimässä.

Kirsi Nurmi
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
2000

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Yhteiskuntapolitiikka
Helmikuu 2000

Kirsi Nurmi

LAPSENA SIJAISKODISSA - sijaiskodeissa asuvien lasten resursseja etsimässä.

Pro gradu -tutkielma

134 sivua + 4 liitettä

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia resursseja sijaiskodeissa asuvilla lapsilla on käytettävissä ja miten vahvana voimavarana kukin resurssi toimii lapsille. Lasten resursseja lähestytään tarkastelemalla yhteisyystekijöitä (sosiaaliset suhteet), materiaalisia tukilähteitä sekä osallisuutta. Tällaiseen jaotteluun on päädytty erityisesti Erik Allardt'n hyvinvointiteorian ja Johanna Kiilin kehittämien lasten hyvinvointi-indikaattoreiden pohjalta. Tutkielman päämäärä on kokonaisvaltaisen käsityksen muodostaminen sijaiskodeissa elävien lasten resursseista.

Aineistona on käytetty Pesäpuu ry:n keväällä 1999 järjestämään sijoitettujen lasten ryhmään osallistuneiden lasten ja heidän sijaisvanhempiansa haastatteluita. Pesäpuu ry on Jyväskylässä toimiva lastensuojelun erityisosaamisen keskus, jonka tehtävänä on edistää lastensuojelun kehittämistä ja tutkimusta. Haastattelut suoritettiin ennen ryhmän käynnistymistä yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa.

Tutkimus osoittaa, että haastatelluilla lapsilla on lukuisia resursseja jokaisella tutkitulla osa-alueella. Suurin osa resursseista lukeutuu lasten vahvoihin tai keskivahvoihin voimavaroihin. Ne näyttävät siis tukevan ja vahvistavan lasten hyvinvointia. Joidenkin yksittäisten tekijöiden kohdalla lasten resurssit osoittautuvat heikoiksi tai puutteellisiksi. Lasten välillä havaitaan kuitenkin huomattavia eroja. Tutkimuksen perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että sijaisperheissä asuvista lapsista puhuttaessa on tärkeää muistaa myös lasten olemassaolevat vahvuudet sen sijaan, että keskitytään vain lasten puutteisiin ja ongelmiin.

Avainsanat: resurssit, sijaishuolto, sijaislapset, sijaisperhe

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen näkökulma	5
1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen kulku	5
1.3 Aikaisempien tutkimusten tarkastelua	6
1.4 Yhteys vahvuusajatteluun	7
1.5 Mitä lasten sijaishuollolla tarkoitetaan?	8
1.5.1 Sijaishuollon määrittely ja muodot	8
1.5.2 Sijaishuoltomuodon valitseminen	9
1.5.3 Sijaishuollon tilanne Suomessa	10
2. HYVINVOINTITUTKIMUKSEN UUSI VAIHE	11
2.1 Kohti kokonaisvaltaista näkemystä	11
2.2 Yksilön toiminnan ja sosiaalisen rakenteen yhdistämisestä	12
2.3 Identiteetistä hyvinvointitutkimuksessa	14
3. ALLARDTIN NÄKEMYKSIÄ HYVINVOINNIN TUTKIMISESTA	16
3.1 Subjektiiviset kokemukset tutkimuksen kohteena	16
3.2 Mitä tarkoitetaan elintasolla ja elämänlaadulla?	17
3.3 Tarpeiden luokitus - having, loving, being	18
3.3.1 Elintaso (having)	18
3.3.2 Yhteisyyssuhteet (loving)	19
3.3.3 Itsensä toteuttaminen (being)	20
3.4 Muita hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä	20
4. LASTEN HYVINVOINNIN TUTKIMISESTA	22
4.1 Tutkimuksen lähtökohta	22
4.2 Näkemykset indikaattoreiden taustalla	22
4.2.1 Uusi lapsitutkimus	22
4.2.2 Lasten oikeuksien sopimus	24
4.3 Lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattoreiden muodostaminen	24
4.4 Hyvinvoinnin ulottuvuudet	25
4.4.1 Voimavarat (having, provision)	25
4.4.2 Osallistuminen eli voimavarojen käyttöönotto (doing, participation)	25
4.4.3 Suojelu, osallisuus, yhteisyys (belonging, protection)	26
4.5 Miten hyödynnän hyvinvointi-indikaattoreita omassa tutkimuksessani?	27
5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ	29
5.1 Tutkimusongelman määrittely	29
5.2 Tutkimuksen näkökulmat	30
5.3 Aineiston käsittelytavasta	31

6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	32
6.1 Päätyminen osaksi lastenryhmää	32
6.2 Tutkimusjoukon kuvaus ja työnjako	33
6.3 Haastattelutilanteet	33
6.4 Aineiston käsittely ja kritiikkiä toteutuksesta	34
7. LASTEN RESURSSIEN TARKASTELEMISEN LAPSIKOHTAISESTI	36
7.1 Analyysin rakenne	36
7.2 JANNE - ”Mä en oo liian ujo ja uskallan sanoa asiat ääneen.”	39
7.3 VILLE - ”Urheilussa oon ihan hyvä.”	48
7.4 JOHANNA - ”Oon hyvä koulussa enkä tarvii tukiopetusta.”	56
7.5 LEENA - ”Oon tyytyväinen, kun mä pääsin kuiteskin sijaisperheeseen.”	64
7.6 NIKO - ”En ole paljon tyytyväinen.”	72
7.7 PETRI - ”Urheilussa, etenkin kaukalopallossa, oon hyvä.”	81
7.8 MARIKA - ”Osaan itse jo päättää aika paljon asioita.”	90
8. LASTEN RESURSSIEN KOKONAISVALTAINEN PAIKANTAMINEN	98
8.1 Yhteisyystekijät	98
8.1.1 Sijaisvanhemmat lasten resursseina	98
8.1.2 Biologisten vanhempien merkitys	99
8.1.3 Kaverisuhteet sosiaalisina resursseina	101
8.1.4 Biologisten sisarusten merkitys	102
8.1.5 Sijaisperheen biologiset lapset	103
8.1.6 Sukulaisten merkitys lasten resursseina	104
8.1.7 Yhteenveto I	105
8.2 Materiaaliset tukilähteet	108
8.2.1 Harrastukset lasten resursseina	108
8.2.2 Mahdollisuus omaan rahaan	108
8.2.3 Tietokoneen käyttömahdollisuudet	108
8.2.4 Yhteenveto II	109
8.3 Osallisuus	110
8.3.1 Lasten mahdollisuudet päättää harrastuksista ja omasta rahasta	110
8.3.2 Mahdollisuudet vaikuttaa arkipäivän päätöksiin	111
8.3.3 Tapaamisiin liittyvät vaikuttamisen kokemukset	113
8.3.3.1 Kokemukset tapaamisten riittävydestä	113
8.3.3.2 Tapaamistoiveiden kuuleminen	114
8.3.4 Tietoisuus taustasta resurssina	115
8.3.5 Yhteenveto III	117
9. JOHTOPÄÄTÖKSET	119
9.1 Vahvoja resursseja löytyy jokaiselta lapselta	119
9.2 Lasten kokonaistilanne	120
9.2.1 Menestyjä	121
9.2.2 Selviytyjät	121
9.2.3 Sinnittelijät	122
9.2.4 Alistuja	122
9.3 Saatujen tulosten arvioiminen	123

9.4 Miten vahvistaa ja lisätä lasten resursseja ja heidän kokemaansa hyvinvointia?	124
9.4.1 Lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpito	124
9.4.1.1 Biologisten vanhempien yhteydenpidon merkitys sijaiskodeissa asuville lapsille	124
9.4.1.2 Ehdotuksia yhteydenpidon tukemiseksi	125
9.4.2 Sijaisvanhemmat lasten tukijoina	127
9.4.3 Lasten mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseensa	129
9.5 Lopuksi	131

LÄHTEET	132

LIITTEET	135

- Liite 1: Lasten haastattelurunko
- Liite 2: Sijaisvanhemman haastattelurunko
- Liite 3: Resurssien vahvuuden määritelmät
- Liite 4: Resurssien vahvuutta mittaavat pisteet

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen näkökulma

Sijaishuollon ja sijaiskodeissa asuvien lasten tutkimiseen on alettu panostaa enemmän vasta viimeisten parin vuosikymmenen aikana. Sijaiskodeissa elävät lapset on mielletty helposti niin sijaishuoltotutkimuksessa kuin ihmisten mielikuvissakin ns. toisen luokan lapsiksi. Heitä on pidetty ongelmalapsina, joiden edellytykset menestyä elämässään ovat heikommat muihin, omassa biologisessa perheessään asuviin, lapsiin verrattuna. Sijaishuoltotutkimuksessa lasten ongelmat ja puutteet ovatkin nousseet usein keskeiseen asemaan, ja lapsen kokonaisvaltainen elämäntilanne on saattanut jäädä huomaamatta.

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut irtaantua tavanomaisesta ongelma-keskeisestä lähestymistavasta ja korvata se resurssikeskeisellä ajattelutavalla. Käytännössä se tarkoittaa kiinnostuksen suuntaamista lasten vaikeuksista ja puutteista heidän positiivisiin puoliinsa - mahdollisuuksiinsa, kykyihinsä ja voimavaroihinsa. Tutkimukseni tarkoitus on siten tuoda esille lasten elämän toista puolta, joka on jäänyt tutkimuksissa usein huomaamatta.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen kulku

Tutkimustehtäväni on tarkastella, millaisia resursseja sijaiskodeissa asuvilla lapsilla on ja miten vahvoina voimavaroina ne toimivat lapsille. Toisin sanoen hahmotan niitä keinoja, mahdollisuuksia ja voimavaroja, jotka vaikuttavat tutkimiini lapsiin ja joiden kautta lapset voivat vaikuttaa omaan elämäänsä. Lähestyn lasten resursseja yhteisyystekijöiden (sosiaaliset suhteet), materiaalien tukilähteiden ja osallisuuden kautta. Olen muodostanut jaon hyvinvointiteorioiden ja erityisesti lasten hyvinvointi-indikaattoreiden pohjalta. Päämääränäni on luoda mahdollisimman kokonaisvaltainen käsitys tutkittujen lasten resursseista.

Aineistonkeruu on tehty keväällä 1999 Pesäpuu ry:n järjestämän sijoitettujen lasten pilottiryhmän yhteydessä. Pesäpuu ry on Jyväskylässä toimiva lastensuojelun erityisosaamisen keskus, jonka tehtävänä on edistää lastensuojelun kehittämistä ja tutkimusta. Lastenryhmän tarkoituksena oli tarjota sijaisperheessä asuville lapsille vertaisryhmä, jossa lapset voivat muun muassa askartelun, kuvallisen ilmaisun, kertomusten, leikin ja keskustelun avulla käsitellä kokemiaan asioita ja pohtia sijaiskodissa elämistä muiden lasten kanssa, joilla on samanlaisia kokemuksia.

Ennen ryhmän käynnistymistä haastateltiin ryhmään osallistuneet lapset, heidän sijaisvanhempansa ja biologiset vanhempansa. Haastattelut olivat teemahaastatteluja. Aineistoni koostuu lasten ja heidän sijaisvanhempiansa haastatteluista. Ryhmään osallistuneita lapsia oli yhteensä seitsemän, joista neljä oli poikia ja kolme tyttöjä. Iältään he olivat 10 - 13-vuotiaita. Sijaisvanhemmista haastateltiin yleensä molemmat. Kahdessa tapauksessa vain sijaisäiti oli haastateltavana.

1.3 Aikaisempien tutkimusten tarkastelua

Kaksi keskeistä puutetta leimaa suurinta osaa käsiini saamista suomalaisista tutkimuksista, jotka käsittelevät sijaiskodeissa asuvia lapsia: niissä on joko tutkittu jo aikuisuuden kynnykselle ehtineitä (yli 18-vuotiaita) nuoria tai tiedot on kerätty sijaisvanhempien kautta. Tällaiset tutkimukset eivät kuitenkaan tuo esille parhaillaan sijaiskodeissa elävien lasten näkökulmaa.

Esimerkiksi Zahabi ja Einemäki (1996) sekä Granberg (1995) ovat lähestyneet sijaisperheissä eläviä lapsia tutkimuksissaan sijaisvanhempien kautta. Zahabi ja Einemäki selvittivät perhehoitoon sijoitetujen alle 18-vuotiaiden lasten yhteydenpitoa heidän biologiseen sukuunsa lähettämällä kyselylomakkeen lasten sijaisvanhemmille. Tutkimuksessa selvitettiin myös biologisten vanhempien ja lasten näkemyksiä, jotka siis välittyivät sijaisvanhempien käsityksen kautta. Granberg tutki niin ikään sijaisperheissä asuvien lasten yhteydenpitoa sellaisena kuin se näyttäytyi sijaisvanhempien näkökulmasta.

Kun pyritään selvittämään sijaisperheissä asuvien lasten näkemyksiä ja kokemuksia, ratkaisua kysyä näistä asioista heidän sijaisvanhemmiltaan voidaan pitää kyseenalaisena. Perustelen näkemystäni kahdella seikalla. Ensinnäkään sijaisvanhemmat eivät läheskään aina tiedä, mitä lapsi kustakin asiasta ajattelee. Tämä tulee ilmi niin Zahabin ja Einemäen (1996) tutkimuksessa kuin omassanikin. Vertailemalla tutkimieni lasten ja heidän sijaisvanhempiansa näkemyksiä esimerkiksi lasten perhekäsityksestä havaitaan, että sijaisvanhempien käsitykset siitä, miten lapset mieltävät perheensä, poikkeavat huomattavasti lasten käsityksistä. Sijaisvanhempien käsitys lapsen tavasta mieltää huostaanottoonsa johtaneet syyt antoi vahvasti samansuuntaisia tuloksia.

Toiseksi sijaisvanhemmat ja lapset mieltävät samat asiat eri tavalla. Tutkimuksessani tällaisia havaintoja löytyy ainakin tavasta nähdä lapsen mahdollisuudet osallistua oman rahan määrästä päättämiseen, käsityksestä lapsen harrastuksia koskien ja mielikuvasta huostaanottoon liittyvistä asioista

puhumisesta. Havainnot osoittavat, että jos tavoitteena on selvittää lasten mielipide, asioita tulee kysyä suoraan heiltä.

Einemäki (1995) ja Valkonen (1995) ovat tutkineet perhehoitoa sijaisperheistä itsenäistyneiden nuorten kokemuksia kuulemalla. Molemmat tutkivat 18 - 21-vuotiaita nuoria. Einemäki tarkasteli heidän psykososiaalisia verkostojaan. Valkonen hahmotti puolestaan nuorten vanhempisuhteita ja nuorten antamia sisältöjä vanhemmuudelle.

Pyrittäessä kartoittamaan lasten kokemuksia sijaishuollon toimivuudesta ja tarvittavista muutoksista tällaisilla tutkimuksilla ei saada tuloksia, joiden pohjalta voitaisiin ryhtyä laatimaan jatkosuunnitelmia. Johnson ym. (1995, 961) kritisoivatkin sijoituksen jälkeen tehtyjä tutkimuksia siitä, että ne tuottavat ajan ja muistojen kultaamia tietoja sijaishuollosta. Sen sijaan tutkimus, joka tehdään sijaiskodeissa asuvien lasten keskuudessa, vangitsee heidän mukaansa näiden lasten tunteet ja mielipiteet liittyen heidän senhetkiseen tilanteeseensa. Tällainen tutkimus antaa mahdollisuuden tutkia sijoituksen välittömiä hyötyjä ja haittoja lapselle, tutkijat korostavat.

Olen tutkimuksessani pyrkinyt välttämään näitä kahta sijaishuoltotutkimuksen tyypillistä puutetta ensinnäkin tekemällä tutkimukseni sijaiskodeissa elävien lasten keskuudessa ja toiseksi kysymällä asioista heiltä itseltään. Vaikka liitän tuloksia tarkastellessani myös sijaisvanhempien näkemykset osaksi tuloksia, tarkoitukseni ei ole asettaa sijaisvanhempien näkemystä etusijalle ja tarkastaa lasten mielipiteitä sitä vasten. Käytän näkemyksiä toisiaan täydentävinä ja yhtä paikkaansa pitävinä aineistoina.

1.4 Yhteys vahvuusajatteluun

Irtaantumisen ongelmakeskeisestä lähestymistavasta ja kiinnittyminen resurssinäkökulmaan liittyy tutkimukseeni ns. vahvuusajattelun aineksiä. Vahvuusajattelu (the strengths perspective) ja siihen liittyvä empowerment (vahvuuksien tai voimavarojen palauttaminen) ovat suuntaus toisenlaisen sosiaalityön toteuttamiseksi. Suuntausta on toistaiseksi sovellettu käytäntöön lähinnä Yhdysvalloissa. Vahvuusajattelu tarkoittaa asiakkaan vahvuuksien etsimistä, kunnioittamista ja hyödyntämistä asiakkaan elämäntilanteen parantamiseksi.

Vahvuusajattelua sovellettaessa sosiaalityössä asiakasta autetaan löytämään niin omat kuin ympäristönkin voimavarat ja vahvuudet. Asiakkaan vahvuuksia etsitään kannustamalla häntä kertomaan oma

totuutensa asioista ja kuulemalla, mitä hän todella sanoo. Asiakkaan näkemyksiä sekä mielipiteitä tulee kunnioittaa, ja hänen kertomiaan asioita on pidettävä totena ja luotettavina. Tärkeää on myöntää jokaisella olevan vahvuuksia, joita tulee kunnioittaa. Vahvuusajattelun lähtökohta on asiakkaan motivoituminen muuttamaan elämäänsä ottamalla käyttöön hänen vahvuutensa. (Saleebey 1992a.)

Vahvuusajattelu perustuu kolmeen pääoletukseen. Ensinnäkin se näkee jokaisessa ihmisessä olevan sisäistä voimaa, kuten elämänvoima. Toiseksi se uskoo sisäisen voiman toimivan potentiaalisena tiedon muotona, joka voi auttaa ihmistä henkilökohtaisessa ja sosiaalisessa muutoksessa. Siksi asiakkaan omien kokemusten kunnioittaminen on tärkeää. Kolmanneksi sen käsityksien mukaan tuettaessa ihmisen omia positiivisia kykyjä hän on valmiimpi käyttämään vahvuuksiaan hyödyksi ja toimimaan niiden suomien mahdollisuuksien mukaan. Oletusten mukaan jokaisessa ihmisessä on siis kyky muuttaa itse itseään. (Weick 1992, 24-25.) Asiakkaan vahvuuksien paikallistaminen ja osoittaminen tekee ihmisestä tietoisemman itsestään. Hän alkaa vähitellen tulla tietoiseksi siitä, kuka hän on, mitä hän osaa tehdä ja mitä hän tahtoo tehdä. Tätä kautta asiakas alkaa ymmärtämään roolinsa oman elämänsä muuttamisessa. (Saleebey 1992b, 42.)

Tutkimukseni etsii ja paikantaa sijaiskodeissa asuvien lasten voimavaroja, kykyjä ja mahdollisuuksia. Se antaa lapsille mahdollisuuden saada äänensä kuuluville kannustamalla heitä kertomaan näkemyksiään. Tutkimukseni auttaa havaitsemaan, että sijaiskodeissa elävillä lapsilla on monenlaisia resursseja. Kun vahvuuksien olemassaolo myönnetään, aikuiset voivat tukea lapsia ja heidän voimavarojaan sekä auttaa lapsia tunnistamaan omia vahvuuksiaan. Vastaavasti heikoiksi ja puutteellisiksi havaittuja resursseja vahvistamalla lasten elämäntilannetta voidaan yrittää parantaa entisestään.

1.5 Mitä lasten sijaishuollolla tarkoitetaan?

Paikallistaakseni tutkimukseni sijoittumista osaksi sijaishuollon kenttää selvitän seuraavaksi sijaishuollon olemusta, käytäntöjä ja päämääriä. Tarkastelen myös, miltä sijaishuollon tilanne näytti Suomessa 1990-luvun loppupuolella. Keskityn erityisesti perhehoitoon sijaishuollon osa-alueena, koska tutkimukseni paikallistuu juuri perhehoidon alueelle.

1.5.1 Sijaishuollon määrittely ja muodot

Lastensuojelulain mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Laki määrää, että sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain sosiaalilautakunnan

huostaanottama lapsi, jonka katsotaan tarvitsevan kodin ulkopuolista hoitoa ja kasvatusta. (Lastensuojelulaki, 22§ 1 mom.) Sosiaalilautakunnan velvollisuus on ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto, mikäli ”puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään.” (Lastensuojelulaki, 16§).

Huostaanoton jälkeen lapsi sijoitetaan yleensä ensin lastenkotiin tai erityiseen kriisikotiin, joka on tarkoitettu nimenomaan lapsen tilapäiseksi sijoituspaikaksi. Tämän jälkeen huostaanoton tehneen kunnan sosiaalilautakunta päättää, mikä on paras mahdollinen hoitopaikka lapselle. Pääasiallisia sijaishuollon toteuttamismuotoja ovat laitoshuolto ja perhehoito. Näiden lisäksi huostaanotettuja lapsia voidaan sijoittaa muihin tarkoituksenmukaisiin paikkoihin, kuten koulukotien asuntoloihin, tukiasuntoihin, oppilasasuntoloihin, kehitysvammalaitoksiin ja päihdehuollon laitoksiin. Varsinaisia lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (Lastensuojelulaki, 29§). Perhehoito jakautuu kahtia: ammatilliseen ja epäammatilliseen perhehoitoon. Jos perhehoito toteutetaan ammatillisesti, puhutaan ns. perhekodeista. Pääasiassa perhehoitoa annetaan kuitenkin yksityisissä perheissä, joita kutsutaan sijaisperheiksi. Perhehoidossa on vuosittain yli 5000 lasta. Yleisin huostaanoton ja perhesijoituksen syy on lapsen hoidon ja kasvatuksen laiminlyönti.

1.5.2 Sijaishuoltomuodon valitseminen

Suomalaisen käytännön mukaan sijoitettaessa lasta sijaishuoltoon on keskeistä arvioida, kuinka suuri on todennäköisyys, että lapsi voi palata takaisin kotiinsa. Jos arvioidaan, että huolto jää lyhytaikaiseksi, lapsen ja hänen perheensä kannalta on usein tarkoituksenmukaista sijoittaa lapsi laitoshuoltoon. Perhehoitoa käytetään Suomessa etupäässä silloin, kun sijoituksen arvioidaan olevan pitkäaikainen, eli biologisten vanhempien elämäntilanteen arvioidaan pysyvän pitkään lapselle epäsuotuisana. Erityisesti pienten lasten kohdalla perhehoitoa pidetään pitkäaikaisissa sijoituksissa lapselle parempana vaihtoehtona. (Mikkola & Helminen 1994, 180.) Usein pitkäaikaisesti sijoitetut lapset jäävät sijaisperheeseen pysyvästi ja kasvavat siellä aikuisiksi. Edellä mainitusta sijoituskäytännöstä voidaan toki poiketa, kun lapsen edun arvioidaan vaativan toisenlaista ratkaisua. Toisin sanoen sijaishuollon muodoiksi on valittava lapsen suojelun tarpeen ja kehityksen kannalta paras vaihtoehto (mt. 180). Käytännössä ei ole kuitenkaan aina mahdollista sijoittaa lasta hänelle parhaiten sopivaan paikkaan. Virallisesti huostassapito ja perhehoito lakkaavat lapsen täyttäessä 18 vuotta.

1.5.3 Sijaishuollon tilanne Suomessa

Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten määrä on noussut koko 1990-luvun. Vuonna 1998 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli maassamme yhteensä 12 132, joista kyseisenä vuonna sijoitettuja, uusia, oli 3 790. (luvut sisältävät perhehoitoon, laitoshuoltoon sekä muuhun huoltoon sijoitetut lapset ja nuoret sekä lyhytaikaisesti, esim. avohuollon tukitoimenpiteenä, kodin ulkopuolelle sijoitetut) Sijoitettuna olleista oli poikia 52 % ja tyttöjä 48 %. Vuonna 1998 sijoitettua lapsista 46 % oli perhehoidossa (5 577), 43 % laitoshuollossa (5 166) ja muualla 11% (1 389). (Muuri 1999, 8.)

Huostaanotettujen lasten määrä on puolestaan laskenut tasaisesti vuodesta 1970 lähtien, jolloin huostassa oli lähes 12 500 lasta ja nuorta. Vuonna 1998 huostassaolevia lapsia ja nuoria oli yhteensä 7 144, joista uusia huostaanottoja oli 1 206. (Muuri 1999, 12-13.) Syinä määrän laskuun ovat muun muassa erilaiset tilastointitavat sekä kuntien sosiaalitoimen tiukkenevat resurssit, jotka pakottavat kuntia lykkäämään huostaanottoja mahdollisimman pitkälle ja toisaalta myös purkamaan jo tehtyjä huostaanottopäätöksiä.

Tehdyt kartoitukset (kts. esim. Lipsanen 1999) osoittavat huostaanoton olevan raskas ja kallis toimenpide erityisesti pienille kunnille. Kaikilla kunnilla ei ole yksinkertaisesti varaa ottaa lapsia ja nuoria huostaan. Huostaanottopäätöksen tekemistä pitkitetään rahapulan vuoksi tai päätös jätetään kokonaan tekemättä. Joitakin huostaanottoa vaativia tapauksia yritetään myös hoitaa avohuollon toimenpitein. Huostaanottoon päädytään vain äärimmäisessä hädässä. Niinpä tilastoja tutkittaessa tulee muistaa, että ne kertovat vain tehdyt sijoituspäätökset, eivätkä sitä, mikä on pahoinvoinnin taso ja todellinen sijoitusten tarve.

2. HYVINVOINTITUTKIMUKSEN UUSI VAIHE

Tutkimukseni teoreettinen osuus rakentuu hyvinvointitutkimusta käsittelevistä teorioista ja sovelluksesta lasten hyvinvoinnin tutkimiseksi. Valitsemani teoriataustan kautta lasten elämäntilanteeseen avautuu kokonaisvaltainen näkökulma, mikä mahdollistaa tutkittujen elämän monipuolisen tarkastelun. Vaikka en tutkikaan varsinaisesti sijaisperheissä asuvien lasten hyvinvointia, samojen näkemysten pohjalta voidaan saada tuntuma lasten resursseista. Resurssien ja hyvinvoinnin tutkimisen väliltä on löydettävissä yhteys, mikä osaltaan sitoo tutkimustani hyvinvointiteorioiden suuntaan. Nähdäkseni resurssien runsaus ja monipuolisuus tukee lapsen hyvinvointia, kun niiden vähäisyys ja yksipuolisuus puolestaan heikentää sitä. Näin ollen lasten resursseja tutkimalla voidaan päästä käsiksi heidän hyvinvointiinsa.

Aloitan tutkimukseni viitekehyksen esittelemällä ns. uutta hyvinvointitutkimusta. Selvitän, miten se poikkeaa entisestä tavasta tutkia hyvinvointia ja mitkä ovat sen keskeiset ajatukset. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan Erik Allardtin näkemyksiä hyvinvointitutkimuksen rakentamisesta. Allardtin ajatuksista on löydettävissä useita yhteneväisyyksiä uuteen hyvinvointitutkimukseen, joten se toimii yhtenä esimerkkinä kokonaisvaltaisen hyvinvointitutkimuksen teorioista. Päätän viitekehyksen läpi käymisen kohdentamalla näkökulmaa lapsiin ja esittelemällä lasten hyvinvoinnin tutkimiseksi kehitettyjä indikaattoreita. Hyvinvointi-indikaattorit ovat keskeisiä tutkimukseni kannalta, koska olen jäsentänyt tutkimusongelman osakysymykset niiden pohjalta.

2.1 Kohti kokonaisvaltaista näkemystä

Yhteiskuntatieteissä on ollut tapana määritellä hyvinvointikäsite monella eri tavalla. Ei ole myöskään puuttunut äänekkäästi perusteltuja ehdotuksia, joiden mukaan hyvinvointikäsite voidaan jättää kokonaan määrittelemättä. Ollaanpa hyvinvoinnin käsitteestä oltu sitten mitä mieltä tahansa, on vallinnut laaja yksimielisyys siitä, että hyvinvointi määräytyy historiallisesti, ja se täytyy määritellä uudelleen historiallisten olosuhteiden muuttuessa. Hyvinvointi käsitetään siis aikasidonnaiseksi, mikä edellyttää käsitteen empiiristä operationalisointia aikakausien muuttuessa. (Allardt 1976, 16-17.)

Tyypillisesti hyvinvointia on tutkittu kahdenlaisten paradigmojen kautta. Toiset kiinnittävät huomiota rakenteisiin, toiset puolestaan yksilöihin ja heidän toimintaansa. Aikaisempaa hyvinvointitutkimusta on leimannut paradigmojen voimakas polaaraisuus. Hyvinvoinnin tarkastelussa ei ole saavutettu ko-

konaiskuvaa ihmisen hyvinvoinnin muodostavista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. (Williams ym. 1999.)

Kun keskitytään *yksilöön* hyvinvoinnin tärkeimpänä tekijänä, unohdetaan sosiaalinen ja taloudellinen konteksti, jossa ihminen toimii. Williamsin ja Popayn mukaan näin menetellessä ei pystytä tutkimaan sitä, miten tärkeitä ovat ne rakenteellisiin konteksteihin liittyvät merkitykset, joita ihminen liittää kokemuksiinsa ja toimintaansa. Siten asioista, jotka ovat oleellisesti sekä julkisia (sosiaalisia) että yksityisiä, tulee yksinomaan yhteen henkilöön liittyviä. Tällaisen tutkimuksen kautta hyvinvointi nähdään pelkästään yksilöön liittyvänä asiana. (Williams & Popay 1999, 157.) Yksilöä korostavassa hyvinvointitutkimuksessa voidaan keskittyä esimerkiksi yksilön toimintamahdollisuuksiin ja hänen kokemuksiinsa vaikutusmahdollisuuksistaan. Subjektiiivisten kokemusten (kts. 3.1) merkitys kasvaa.

Keskityttäessä puolestaan tutkimaan *hyvinvoinnin sosiaalisia rakenteita* ihmisen kokemukset ja toiminta jäävät täysin vaille huomiota, vaikka niin kokemukset kuin toimintakin ovat hyvin oleellisia ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Voidaan sanoa, että sosiaalisia rakenteita tutkittaessa ihmisestä tulee tutkimuksessa miltei näkymätön. (mt. 157.) Rakenteita korostettaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi aineellisiin tekijöihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Kerätty tieto on usein objektiivista, mikä johtaa helposti yksilön ulkopuoliseksi jäämiseen.

Uuden hyvinvointitutkimuksen päämäärä ei ole etsiä keskitietä näiden kahden suunnan väliltä, vaan se pyrkii löytämään tavan, joka yhdistäisi lähestymistavat. Sosiaalisiin rakenteisiin ja yksilöön kiinnitetään yhtä paljon huomiota. Tutkimuksessa pyritään myöntämään ensinnäkin ihmisen ja sosiaalisen rakenteen välillä vallitseva dynamiikka. Toiseksi tunnustetaan yksilön tiivis ja katkeamaton yhteys niihin politiikkoihin (esim. asunto-, koulutus- ja perhepolitiikka), joiden keskellä hän elää. (Williams & Popay 1999, 159.)

2.2 Yksilön toiminnan ja sosiaalisen rakenteen yhdistämisestä

Sosiaalisen rakenteen (joka voidaan ymmärtää yksinkertaistetusti esimerkiksi yksilön sosiaalisiksi verkostoksi) ja yksilön toiminnan välistä suhdetta voi lähteä tarkastelemaan ottamalla lähtökohdaksi Giddensin määritelmä ihmisen ja sosiaalisen rakenteen välisen yhteyden merkityksellisyydestä. Giddensin mukaan sosiaalinen rakenne tarjoaa ihmisille resursseja, joita he voivat käyttää ollessaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Vuorovaikutustilanteessa sosiaalinen rakenne muuttuu. Se vahvistuu ja muotoutuu uudelleen. Tutkimuksellisesti on tärkeää nähdä ihmisten käyttäytyvän tar-

koituksenmukaisesti heidän hyödyntäessään käytössä olevia resurssejaan, vaikka heidän toimintansa saattaa johtaa seurauksiin, joita he eivät tarkoittaneet. Giddens korostaa, että ihmiset ovat kykeneviä selittämään, mitä he ovat tehneet ja miksi he ovat tehneet sen, ja selittäminen itsessään muodostaa osan ihmisten toiminnasta. Selittäessämme toimintaamme nojaamme käsitykseemme siitä, kuinka sosiaalinen maailma toimii, ja käytämme yhteisesti jaettua tietoa yhteiskunnastamme. Samaa jaettua tietoa yhteiskunnasta käytämme myös, kun mukautamme käytöstämme. (Giddens 1979, 56-58.)

Pyrittäessä ymmärtämään yhteyttä yksilön toiminnan ja rakenteen välillä on tärkeää keskittyä subjektiivisiin kokemuksiin, merkityksiin ja tulkintoihin, joita yksilö antaa asioille. Finch (1989) lähestyy tutkimuskohdettaan tällä tavalla tutkiessaan perheen ja suvun sisällä annettavaa tukea. Hän käyttää muun muassa käsitettä ”normatiiviset aikataulut”, joilla hän tarkoittaa asioita, jotka katsotaan sopiviksi tehdä. Nämä sopivat tai sallitut asiat muuttuvat vanhenemisen myötä, mutta niihin vaikuttavat myös yhteiskunnassa tapahtuvat sosiaaliset ja kulttuurilliset muutokset. Finch kehittää käsitteen ”normatiiviset suuntaviivat” selittääkseen tekijöitä, jotka muokkaavat ihmisten käytöstä. Finchin tutkimuksessa on tärkeintä uuden hyvinvointitutkimuksen kannalta hänen tapansa kehittää käsitteet tutkittujen omista selityksistä, ymmärryksestä ja käyttäytymisestä käsin (Williams & Popay 1999, 161).

Tutkimukseni kannalta uudessa hyvinvointitutkimuksessa käytetty *resurssikäsite* on hyvin oleellinen. Resurssit voidaan hahmottaa erääksi käsitteeksi, jonka avulla löydetään yhteys toiminnan ja rakenteen välille. Tässä yhteydessä resurssikäsite on ehdottomasti erotettava sen psykologisista yhteyksistään ja ymmärrettävä se Giddensin tapaan. Giddens (1979, 65-69) määrittelee strukturaatioteoriassaan resurssit rakenteelliseksi ominaisuudeksi, johon yksilöt tukeutuvat jokapäiväisessä elämässään. Resurssit ovat sosiaalisen elämän väline ja tulos, ja ne edustavat rakenteen ja toiminnan välistä molemminpuolista riippuvuutta. Resurssit sekä rajoittavat ihmisten toimintaa että tekevät heidät toimintakykyisiksi. Giddens sijoittaa resurssit osaksi sosiaalisia suhteita, ei osaksi ihmisen sisäisiä ominaisuuksia. Hän kuvaa resursseja vallan välineiksi. Niiden kautta harjoitetaan valtaa toista ihmistä kohtaan ja tuotetaan uudelleen hallinnan ja alistamisen rakenteita.

Resurssit syntyvät toisin sanoen yksilön sosiaalisen verkoston (sosiaalinen rakenne) puitteissa. Yksilön resurssien laajuus tai suppeus vaihtelee riippuen verkoston ja yksilön välisestä vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutuksessa muuttuvat toisalta yksilö ja hänen olemassaolevat resurssinsa, jotka saattavat vahvistua tai heikentyä, toisalta sosiaalinen verkosto, joka voi laajentua tai kaventua. Niin sosiaalinen verkosto kuin yksilökin pystyy vaikuttamaan yksilön resursseihin ja sitä kautta hyvinvointiin. Totuudenmukainen käsitys yksilön resursseista, ja hyvinvoinnista, saadaan tutkimalla sekä yksi-

lää ja hänen toimintaansa että sosiaalista rakennetta, koska nämä kaksi puolta ovat tiiviissä yhteydessä keskenään.

2.3 Identiteetistä hyvinvointitutkimuksessa

Williamsin ja Popayn (1999, 164) mukaan hyvinvointia tutkitaan sellaisin kategorioin, jotka liittyvät sosiaalisen vallan ja epätasa-arvoisuuden keskeisiin malleihin. Tällaisia kategorioita ovat muun muassa sukupuoli, luokka, etnisyys ja ikä. Näiden lisäksi hyvinvointitutkimuksessa on keskeistä heidän mukaansa ottaa huomioon hyvinvoinnin hankkimiseen ja saavuttamiseen liittyvät vallan sosiaaliset suhteet ja identiteetin muodot. Käsittelen seuraavassa identiteettiä ja sen eri muotoja.

Identiteetin voi määritellä korostamalla sen sosiaalista konstruktiota, kuten Finch on tehnyt tutkimuksessaan puhuessaan sosiaalisesta identiteetistä. Määriteltäessä identiteettiä tällä tavoin etsitään vastausta kysymyksiin, kuinka toiset ihmiset näkevät henkilön ja mihin he asettavat hänet sosiaalisissa verkostoissaan. Näin ollen identiteetti muotoutuu toisten ihmisten kautta ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Sosiaalinen identiteetti on siis läsnä vuorovaikutustilanteissa. Se vaikuttaa siihen, mihin vuorovaikutustilanne johtaa ja mitä siltä odotetaan. Sosiaaliseen identiteettiin liittyy myös ihmiseen liitetty maine, joka muokkaa häneen kohdistuvia odotuksia. (Finch 1989, 201-205.)

Identiteetin voi määritellä myös sitä kautta, miten yksilö itse mieltää itsensä. Silloin identiteetti ilmaisee sen, kuka ihminen ajattelee olevansa ja minne hän ajattelee kuuluvansa. Tässä yhteydessä identiteetti näyttäytyy osana itseä, ja se toimii eräänlaisena siltana itsen ja kokemuksen välillä. (Williams & Popay 1999, 167.) Nimeän tällaisen identiteetin sisäiseksi identiteetiksi erotuksena edellä mainitusta identiteettinäkemyksestä, jonka nimeän ulkoiseksi.

Erik Allardt (1996, 234) käsittää identiteetin samansuuntaisesti. Hänen mukaansa identiteetin muodostamiseen ja ylläpitämiseen sisältyy keskeisesti kolme seikkaa: käsitys omista kyvyistä (millainen yksilö ajattelee olevansa), tietoisuus omasta taustasta ja tietoisuus omista ryhmäjäsenyyksistä (minne yksilö ajattelee kuuluvansa). Allardtin mukaan nämä kolme seikkaa liittyvät kiinteästi ihmisen mahdollisuuksiin toteuttaa itseään.

David Taylor on määritellyt identiteettiä puolestaan sosiaalipoliittisista lähtökohdista käsin. Hän on päätenyt erottelemaan kaksi erilaista identiteettiä: kategorisen ja ontologisen. Kategorinen identiteetti perustuu siihen, että yksilö havaitsee ja tunnistaa kuuluvansa samaan sosiaaliseen kategoriaan

(työtön, mies, vammainen jne.) joidenkin toisten kanssa. Vastaavasti hän havaitsee olevansa joidenkin toisten kategorioiden ulkopuolella. Ontologinen identiteetti keskittyy puolestaan yksilön ainutlaatuisuuteen; siihen miten kokemukset muovaavat yksilöistä erilaisia. (Taylor 1998.) Taylorin molemmat käsitykset identiteetistä liittyvät mielestäni edellä mainittuun sisäiseen identiteettiin. Käsittääkseni hänen näkemyksiensä mukaan yksilö tekee havaintoja itsestään ja muista, ja muodostaa identiteettiään tekemiensä havaintojen pohjalta. Vaikka toiset ihmiset vaikuttavat siihen, millaisena yksilö näkee itsensä, identiteetti muotoutuu hänen toimestaan.

Williamsin ja Popayn (1999, 168) mukaan hyvinvointitutkimuksessa erilaiset identiteettinäkömukset tekevät mahdolliseksi yhdistää henkilökohtaisen sosiaaliseen kahdella tärkeällä tavalla. Ensinnäkin ne korostavat monien subjektiivisuuksien merkityksellisyyttä. Toisin sanoen tuomalla esiin eri tapoja mieltää identiteettiä ne osoittavat, että on olemassa useampia yhtä kompetenteja subjektiivisuuksia. Tapa, jolla toiset ihmiset näkevät yksilön, on yhtä merkityksellinen kuin tapa, jolla yksilö näkee itse itsensä.

Toiseksi tarkastelemalla identiteettiä eri tavoin voidaan yhdistää erilaiset subjektiivisuudet ymmärrykseen siitä tavasta, jolla tietyt hyvinvointidiskurssit ja -käytännöt muokkaavat yksilöiden identiteettiä (mt. 168). Toisin sanoen joidenkin hyvinvointikäytäntöjen seurauksena ihmiset mieltävät itsensä esimerkiksi opiskelijaksi, yksinhuoltajaksi tai huono-osaiseksi. Käsittääkseni Williams ja Popay tarkoittavat sitä, että tarkastelemalla identiteettiä monista eri näkökulmista käsin pystytään havaitsemaan, kuinka hyvinvointidiskurssit muokkaavat ihmisten identiteettikäsityksiä ja vaikuttavat sitä kautta erilaisten subjektiivisuuksien syntymiseen.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys ei tarjoa välineitä tarttua tutkimieni lasten identiteetin tarkasteluun. Lukijan on kuitenkin mahdollista saada jonkinlainen käsitys kunkin lapsen identiteetistä lähinnä havainnoimalla, mitä sekä lapsi että sijaisvanhemmat kertovat lapsesta. Sijaisvanhempien kuvaus lapsesta edustaa lapsen ulkoista identiteettiä (kts. Finch edellä) ja lapsen kertomus itsestään näyttäytyy lapsen sisäisenä identiteettinä (kts. Williams & Popay 1999, 167).

3. ALLARDTIN NÄKEMYKSIÄ HYVINVOINNIN TUTKIMISESTA

Hyvinvointitutkimukselle on ollut aiemmin tavanomaista käsittää hyvinvointi vain aineellisista resursseista koostuvaksi. Tällöin on tutkittu elintasoja eli erinäisiä ulkoisia resursseja, joiden avulla yksilö voi ohjailta elämäänsä ja saavuttaa yleisesti hyvinä pidettyjä asioita. Tutkimuksen kohteina ovat olleet muun muassa tulot, asunto ja työllisyys. Tunnetuista hyvinvointitutkijoista Erik Allardt oli ensimmäisiä, jotka alkoivat mieltää hyvinvoinnin laajempaan käsitteeseen. Hänen mielestään hyvinvoinnin käsitäminen huomattavasti moniulotteisemmaksi ilmiöksi on perusteltua ja tutkimuksen kannalta hedelmällistä. Allardt lisäsi hyvinvointitutkimukseen tekijöitä, jotka kuvaavat sosiaalisia suhteita, yhteisyyttä ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Tällä tavalla syntyi tarpeiden kolmijako: elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). (Allardt 1976, 1996.)

Toinen keskeinen ero aiempaan skandinaaviseen hyvinvointitutkimukseen verrattuna on Allardtin ajatus laajentaa tutkimus koskemaan ulkoisten elinolojen lisäksi yksilöiden subjektiivisia kokemuksia ja asenteita. Toisin sanoen Allardt on kiinnostunut tutkimaan hyvinvointia sekä objektiivisia että subjektiivisia indikaattoreita hyödyntäen. Uusien indikaattoreiden hyödyntämisen myötä Allardt on löytänyt tutkimukselleen myös uusia lähtökohtia. Perinteisesti skandinaavisessa hyvinvointitutkimuksessa on tähdennetty elintason aineellisia tekijöitä ja niiden kautta saavutettavia *resursseja* hyvinvoinnin lähtökohtana. Allardt on halunnut lisätä aineellisten tekijöiden rinnalle ihmisen *tarpeet*. Tarpeilla hän tarkoittaa sellaisia välttämättömyyksiä, joita ilman ihminen kärsii. Tutkiessaan aineellista elintasoja Allardt pitäytyy kuitenkin resursseissa keskeisenä lähtökohtana. Näin ollen hänen luomansa hyvinvoinnin ulottuvuudet perustuvat määritelmiin, jotka pitävät sekä resursseja että tarpeita lähtökohtanaan. (Allardt 1976, 1996.)

3.1 Subjektiiviset kokemukset tutkimuksen kohteena

Hyvinvointitutkimuksessa yksilöiden subjektiiviset kokemukset voivat liittyä heidän arvioihinsa tilanteestaan ja tunnetiloistaan sekä heidän käsityksiinsä yhteiskunnan oloista. Puhuttaessa subjektiivisista kokemuksista tulee muistaa, ettei termillä subjektiivinen tarkoiteta tässä yhteydessä mielivaltaista tai epäluotettavaa, vaan sillä viitataan yksinkertaisesti subjektin omiin kokemuksiin. Tarvittaessa näitä kokemuksia voidaan periaatteessa mitata objektiivisesti toistamalla tutkimus. (Allardt 1976, 180-181.) Käytännössä toistettavuutta hankaloittaa subjektiivisten kokemusten aikaisdonnaisuus; ajan kuluessa kokemukset muuttuvat ja ne aletaan mieltää eri tavalla, jolloin tutkimuksen toistaminenkaan ei tuota samoja tuloksia.

Subjektiiivisten kokemusten aikasidonnaisuudesta johtuen hyvinvointitutkimuksen ei tulisi koskaan tukeutua pelkästään subjektiivisiin kokemuksiin, asenteisiin tai arvostuksiin (Allardt 1976, 183). Jos tutkimus ei ulotu subjektiiivista näkökulmaa pidemmälle, tulokset jäävät melko hedelmättömiksi ja heikoiksi. Tutkimuksella pystytään tuomaan esiin koettu hyvinvointi tutkimushetkellä, mutta yleisempiin esityksiin aineisto ei riitä.

Subjektiiivisten kokemusten riittämättömyyttä tutkimusaineistona tukee Allardtin havainto objektiivisten ja subjektiiivisten aspektien vastaamattomuudesta. Allardt havaitsi nimittäin tutkiessaan hyvinvointia, että hyvinvoinnin eri aspektien väliset riippuvuudet ovat hyvin heikkoja, toisinaan miltei olemattomia. Tällä hän tarkoittaa sitä, että objektiivinen elintaso ja yksilön subjektiiiviset kokemukset hyvinvoinnista voivat poiketa toisistaan huomattavasti tai olla jopa toisilleen ristiriitaiset. Niinpä tutkittujen ihmisten hyvinvoinnista saadaan erilainen kuva riippuen siitä, tutkitaanko pelkästään aineellisia seikkoja vai subjektiiivisiä kokemuksia. Kun tutkitaan esimerkiksi vain hyvinvoinnin aineellista puolta, saatetaan muun muassa havaita niin kansakuntien kuin yksittäisten ihmistenkin välillä vallitsevia yhtenäisyyksiä, jotka katoavat, kun aineellisten seikkojen ohella tai sijasta tutkitaan yhteisyyssuhteita, itsensä toteuttamista ja subjektiiivisiä kokemuksia. (Allardt 1976, 10.) Hyvinvointitutkimuksessa onkin usein tärkeää tutkia sekä objektiivisiä olosuhteita että subjektiiivisiä kokemuksia, jotta saavutetaan kokonaisnäkemys hyvinvoinnista (mt. 35, 181).

3.2 Mitä tarkoitetaan elintasolla ja elämänlaadulla?

Puhuttaessa elintasosta ja elämänlaadusta on ymmärrettävä, että kyseessä on kaksi eri asiaa, jotka eroavat ominaisuuksiltaan. Elintaso koostuu resursseista, joiden avulla yksilö voi ohjata elämäänsä. Näiden resurssien kautta yksilö pyrkii yleensä saavuttamaan muita tärkeinä pitämiään asioita. Kyseessä on sellaisten tarpeiden tyydyttäminen, joita voidaan määritellä aineellisten resurssien avulla kuten tulot, asunto, terveys ja työllisyys. (Allardt 1976, 32-33.)

Elämänlaatu on sen sijaan sellaisten tarpeiden tyydyttämistä, joita ei voida määritellä aineellisten resurssien avulla. Ne ovat määriteltävissä inhimillisten suhteiden laadun perusteella. Elämänlaatuun kuuluu muun muassa ihmisen tarve kuulua johonkin sosiaaliseen ryhmään ja tarve tehdä itselleen mielekkäitä asioita. (mt 32-33.)

Hyvinvointi koostuu sekä elintasosta että elämänlaadusta. Molempia osatekijöitä voidaan mitata ja molempia voidaan lähestyä sekä objektiivisin että subjektiivisin kriteerein. Esimerkiksi elintaso voidaan tarkastella objektiivisesti selvittämällä yksilön tulot, asunnon koko, terveydentila ja työllisyystilanne. Subjektiivinen tarkastelu sisältää puolestaan yksilön kokeman tyytyväisyyden tai tyytymättömyyden kokemukset näistä asioista. (Allardt 1976, 35; 1996, 230.)

Kun aiemmin esitetty Allardtin luoma tarpeiden kolmijako (having, loving, being) asetetaan rinnastusten elintason ja elämänlaadun käsitteiden kanssa, ymmärretään, miten eri tarveluokat sijoittuvat näiden käsitteiden suhteen. Elintason käsitteen alle paikallistuu tarveluokka having. Kaksi muuta luokkaa (loving & being) kuuluvat sen sijaan elämänlaadun käsitteen alle. (Allardt 1976.) Seuraavassa käsittelen tarkemmin jokaista tarveluokkaa erikseen.

3.3 Tarpeiden luokitus - having, loving, being

3.3.1 Elintaso (having)

Hyvinvoinnilla on tarkoitettu pitkään ainoastaan elintason liittyviä aineellisia tekijöitä. Suhteessa kahteen muuhun tarveluokkaan elintaso kartoittavia indikaattoreita on helpompaa löytää, mikä on varmasti vaikuttanut siihen, että hyvinvointia alettiin tutkia juuri elintason kautta. Elintason sisältyvät osatekijät ilmaisevat sen, mitä kaikki ihmiset tarvitsevat elääkseen ihmisarvoista elämää. Tähän luokkaan kuuluvat esimerkiksi terveys, ravinto, koulutus, työllisyys ja työolot, asunto ja vapaa-aika. Elintason arvot ovat keskeisiä ja ensisijaisia hyvinvointia tutkittaessa. Onhan tietty aineellisten resursien minimitaso edellytys elämälle yleensä. (Allardt 1976, 40-41.)

Hyvinvointi määräytyy historiallisesti, mikä tarkoittaa sitä, että kukin aikakausi määrittää, mitä pidetään tärkeänä hyvinvoinnin kannalta. Aikasidonnaisuutensa vuoksi hyvinvointi on siis määriteltävä uudelleen historiallisten olosuhteiden muuttuessa. (Allardt 1976, 17.) Allardtin esittämä tarveluokitus on laadittu 1970-luvun alkuvuosina. Myöhemmin (1996) hän on täydentänyt luokitusta ja todennut esimerkiksi, että elintason osatekijöihin olisi nykyisin lisättävä luonnon tila ja erityisesti asunnon ympärillä olevan luonnon tila. Hän toteaa ekologisten osatekijöiden puuttumisen olleen tavanomaista pohjoismaisille elintasoselvityksille.

3.3.2 Yhteisyyssuhteet (loving)

Yhteisyyssuhteiden luokkaan kuuluvien tarpeiden tyydyttäminen määritellään sen perusteella, kuinka ihminen käyttäytyy suhteessa muihin ihmisiin. Luokitus perustuu olettamukselle, jonka mukaan ihmisellä on luontainen tarve omistaa toverisuhteita ja olla yleensäkin osa sosiaalisia verkostoja. Ihminen tarvitsee läheisiä, helliä ja turvallisia ihmissuhteita. Varsinaisesta yhteisyydestä voidaan puhua, kun ihmissuhteet ovat vastavuoroisia. Yhteisyyden puuttumisella on suoria vaikutuksia yksilöön. Syrjitty ihminen saattaa rakentaa ympärilleen oman neuroosien ja psykoosien leimaaman maailman. (Allardt 1976, 43-44.)

Yhteisyyssuhteisiin voi sisältyä Allardtia mukaillen esimerkiksi paikallisyhteyttä, perheyhteisyyttä ja ystävyysuhteita kuvaavia tekijöitä. Tällöin tutkittavia seikkoja ovat muun muassa asumisaika paikkakunnalla, sukulaissuhteet ja ystävien määrä. (mt. 142-159.) Yhteisyyssuhteita voidaan tutkia sekä objektiivisesti (selvitetään ystävien lukumäärä, erinäisten kontaktien määriä jne.) että subjektiivisesti (kysytään tutkittavan omia kokemuksia ihmissuhteistaan ja niihin liittyvistä asioista) (Allardt 1996, 230).

Joskus ajatellaan, että yhteisyyssuhteet ovat resursseja, joiden avulla voidaan saavuttaa suurempia ja tärkeämpiä päämääriä. Tällöin oletetaan, että ihmissuhteiden (perhe, ystävät, paikallisyhteisö) kautta yksilö saavuttaa muun muassa psyykkisen tasapainon ja tuntee olevansa turvassa. (Allardt 1976, 142.) Toisin sanoen ajatellaan, että yhteisyyssuhteet ovat tärkeitä, koska ilman niitä ei pystyittäisi saavuttamaan joitakin muita tärkeitä asioita. Allardtin (mt. 142) mukaan yhteisyyssuhteisiin liittyvät arvot tulisi mieltää sekä resursseiksi että sinänsä tavoitteiksi. Hänen mielestään on pinnallista olettaa, että yhteisyys johtaa aina muihin hyviin arvoihin. On kuitenkin tärkeää tutkia yhteisyyttä myös resurssina eikä ainoastaan itsenäisenä tavoitteena.

3.3.3 Itsensä toteuttaminen (being)

Tähän luokkaan lukeutuvat tarpeet nousevat yksilön tarpeesta muodostaa ja ylläpitää identiteettiään. Käsitys omista kyvyistä sekä tietoisuus omasta taustasta ja omista ryhmäjäsenyyksistä ovat tässä mielessä tärkeitä. Pyrkimys muodostaa ja ylläpitää identiteettiä on kuitenkin paljon laajempi kuin pelkkä itsensä toteuttaminen. Siksi Allardt nimittääkin tätä tarveluokkaa toisinaan ”ihmisenä olemiseksi”. (Allardt 1996, 229, 234.)

Näiden tarpeiden tyydyttäminen määritellään sen perusteella, mitä ihminen on suhteessa yhteiskuntaan. Itsensä toteuttamista pidetään vastakohtana vieraantumiselle, jossa yksilö ei osaa määritellä omaa merkitystään eikä ole tietoinen paikastaan yhteisössä. Allardt on tutkinut itsensä toteuttamista neljän osatekijän kautta: arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit sekä mielenkiintoinen vapaa-ajan toiminta. Sittemmin hän on lisännyt joukkoon luontoon liittyvät merkitykset sekä luonnossa tapahtuvan toiminnan tuottaman ilon. (Allardt 1976, 47-49; 1996, 234.)

3.4 Muita hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä

Hyvinvoinnista on hyvin vaikeaa muodostaa kokonaisvaltaista kuvaa. Tutkimuksen rajaaminen joko objektiivisiin tai subjektiivisiin kriteereihin on ollut toisinaan syynä vääristämässä saatuja tuloksia. Usein tutkimuksissa oletetaan myös, että hyvinvointi on jotain, jota yksilö ei suunnittele. Toisin sanoen hyvinvointi suunnitellaan rakenteesta käsin yksilölle, joka saa siten muun muassa tuloja, koulutusta, terveyttä ja ravintoa. Näin ajateltaessa hyvinvoinnin indikaattorit ovat eräänlaisia ulkoisia edellytyksiä, jotka vaikuttavat kausaalisesti yksilöiden koko hyvinvoinnin tasoon. (Allardt 1976, 329.)

Tosiasiaa yksilö on itse paljonkin mukana vaikuttamassa hyvinvointiinsa. Hän valitsee erilaisista toimintavaihtoehdoista itselleen sopivimman ja tekee suunnitteluun perustuvia päätöksiä. Esimerkiksi tulot eivät ole vain rakenteen antama tekijä yksilön elämässä, vaan myös olosuhde, johon hän voi itse vaikuttaa valinnoillaan ja päätöksillään (kouluttautumalla, hankkimalla työkokemusta jne.) Tietysti on otettava huomioon, että valinnan mahdollisuudet vaihtelevat suuresti ulkoisten olosuhteiden mukaan. (mt. 329.) Niinpä ihmisillä on eri aikoina erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa hyvinvointiinsa. Esimerkiksi työttömyys, lama ja pitkäaikaissairaudet rajoittavat vaikutusmahdollisuuksia. Huomattavaa kuitenkin on, että ihminen pystyy itsekin vaikuttamaan hyvinvointiinsa eikä hyvinvointi ole ulkoa annettua. Hyvinvointi syntyy siis toimijan ja rakenteen vuorovaikutuksessa.

Yksilön hyvinvointiin vaikuttaa myös muita seikkoja, joita on vaikea ottaa huomioon tutkittaessa suuria ihmisryhmiä. Yksilöstä riippumattomat seikat kuten läheisen ihmisen äkillinen kuolema, tapaturmat, työttömyys, ihmissuhdeongelmat ja yksinäisyys heikentävät hyvinvointia ainakin tilapäisesti. Toiseksi menneisyyteen liittyvät seikat voivat heikentää hyvinvointia. Menneisyys heijastuu etenkin terveydentilaan. (Allardt 1976, 330.) Myös menneisydessä tapahtuneet vaikeat ja mahdollisesti ylitysepäsemättömät tapahtumat heijastuvat hyvinvointiin vielä vuosien jälkeenkin. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi väkivallan uhrien tai huostaanotettujen lasten kohdalla. Syystä voidaankin todeta Allardtin tapaan (mt. 330), että eräillä yksilöillä näyttää olevan onnea elämässään, kun taas toiset kohtaavat jatkuvasti epäonnea.

4. LASTEN HYVINVOINNIN TUTKIMISESTA

4.1 Tutkimuksen lähtökohta

Hyvinvointitutkimus on suuntautunut pääsääntöisesti tarkastelemaan hyvinvointia aikuisten kokemana. Lapsia ei ole tutkimuksissa juurikaan huomattu. Heidät on yleensä mielletty osaksi perhettä, jota lähestytään aikuisten kautta. Vasta viime vuosina on alettu kehittää mittareita lasten ja nuorten hyvinvoinnin tutkimiseksi. Johanna Kiili (1998) on raportissaan kehittänyt ja kuvaillut indikaattoreita, joilla yritetään selvittää, miten lapset ja nuoret kokevat oman hyvinvointinsa.

Kiili kuvailee lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämishanketta yhdeksi pyrkimykseksi uuden, lapsilähtöisen hyvinvointitutkimuksen kehittämisessä ja lasten kokemuksien esille tuomisessa. Lähtökohta lasten hyvinvointia mittaavien indikaattoreiden kehittämiselle on ollut hänen mukaansa havainto lasten näkymättömyydestä hyvinvointitutkimuksessa. Lasten oloista ei ole juurikaan keskusteltu hyvinvoinnista ja elinoloista puhuttaessa. Kiili kiinnittää huomiota siihen, miten lapset mielletään usein pelkästään perheen ja yhteiskunnan tuottamien voimavarojen vastaanottajiksi. Toisin kuin aikuisten lasten ei nähdä kykenevän vaikuttamaan elinoloihinsa heidän käytössään olevien voimavarojen kautta. Koska lapset ja aikuiset ovat riippuvaisia samoista voimavaroista, ajatellaan helposti, että myös suhde näihin voimavaroihin on yhteinen. Siksi on katsottu riittäväksi tutkia vain aikuisten suhdetta voimavaroihinsa. Tosiasiassa lapsillakin on olemassa oma suhteensa voimavaroihin. Sen vuoksi ei riitä, että tutkitaan vain aikuisten kokemaa hyvinvointia, vaan on selvitettävä myös lasten näkemyksiä hyvinvoinnistaan. (Kiili 1998, 15-16.)

4.2 Näkemykset indikaattoreiden taustalla

Kehittäessään lasten ja nuorten hyvinvoinnin tutkimuksessa käytettäviä indikaattoreita Kiili on rakentanut indikaattoreiden kehittämisen ns. uuden lapsitutkimuksen, lasten oikeuksien sopimuksen ja Allardtin hyvinvointiteorian pohjalle. Koska esittelin edellä Allardtin hyvinvointiteoriaa, keskityn tässä yhteydessä tarkastelemaan lasten oikeuksien sopimusta ja erityisesti uutta lapsitutkimusta.

4.2.1 Uusi lapsitutkimus

Proutin ja Jameksen mukaan lapsista ollaan oltu kiinnostuneita sosiaalitieteissä jo kauan ennen ns. uuden lapsitutkimuksen tuloa, ja lapsista ollaan kerätty paljon erilaisia tietoja. Ominaista sosiaalitie-

teelliselle lapsitutkimukselle on ollut kuitenkin lasten vaikeneminen. (Prout & James 1990, 7-8.) Vaikenemisella tarkoitetaan sitä, että lapsia koskevia tietoja on kerätty aikuisten kautta. Tiedonantajina ovat olleet ne aikuiset, jotka ovat päivittäin tekemisissä lasten kanssa: vanhemmat, lastentarhanopettajat, luokanopettajat jne. (Alanen 1996). Lisäksi lapsia on tutkittu perinteisesti osana suurempia yksiköitä, kuten perhettä, jolloin tiedot lapsista on saatu välillisesti - ei suoraan lapsilta. (esim. Butler & Williamson 1994, 7; Alanen 1996.) Uudelle lapsitutkimukselle onkin ominaista antaa lapsille *oma ääni*. Toisin sanoen tietoja kerätään suoraan lapsilta. Alanen (1996) kutsuu tällaista lapsilta suoraan saatua tietoa täsmätiedoksi.

Uuden lapsitutkimuksen ohjaava periaate on *lapsikeskeisyys* tai *lapsilähtöisyys*. Lapset otetaan tiedon ja tutkimuksen yksiköiksi. Tällä tavoin saadaan esille lasten ääni, kokemus ja tieto sekä lasten sosiaalinen elämä ja kulttuuri. Saadaan myös vastauksia siihen kysymykseen, mikä takaa lapsen hyvinvoinnin lapsen näkökulmasta katsottuna. Lapsilähtöisen tutkimuksen tiedonintressinä voi olla vaikkapa lasten elinolot ja hyvinvointi sekä arkielämän laatu. Sen sijaan, että selvitettäisiin mm. perheiden tai koulujen oloja, pyritään saamaan tietoja, jotka koskevat suoraan lasta. Lapsikeskeisyys tarkoittaa myös sitä, että asioita katsotaan lasten perspektiivistä käsin, lasten silmin. Asioiden merkitys ja mieli jäsennetään tutkimuksessa lapsena olemisesta käsin. Tutkimuksen tulisi keskittyä niihin aihealueisiin, jotka ovat lasten elämän ja toiminnan kannalta tärkeitä ja merkittäviä heidän omasta mielestään. (Alanen 1996.)

Käsitys lasten riippuvuudesta on keskeinen myös lastensuojelutyössä, kuten sijaishuollossa. Bardy (1989) toteaa, että lapset ymmärretään usein *saavina* osapuolina, jotka vain ottavat vastaan sen, mitä aikuiset heille antavat. Lasten tehtävä on yksinkertaisesti *sopeutua* aikuisten järjestämiin oloihin. Jos lapset eivät sopeudu, heidät leimataan helposti häiriintyneiksi. ”Sopeutumaton nuori on uhka ja hoitotta jäänyt pikkulapsi on uhri”, Bardy kirjoittaa. Tosiasiassa lapset eivät ole kuitenkaan passiivisia ja vastaanottavia osapuolia, vaan hekin toimivat ja muuttavat ympäristöään, Bardy huomauttaa. Niinpä lasten panos yhteisössään ja heidän tulkintansa tilanteista jäävät havaitsematta, jos lapset nähdään vain suojelun kohteina. (Bardy 1989, 17-18.) Lapsiväestöllä ei ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskuntaan. Suojeluun vetoamalla heiltä on evätty kansalaisen asema ja oikeudet (kts. myös Butler & Williamson 1994, 6). Lasten mahdollisuudet vaikuttaa edes omiin elinoloihinsa ovat Bardyn mukaan lähes olemattomat. Lapset tarvitsevat suojelua ja huolenpitoa, se on kiistaton tosiasia. Mutta eivätkö kaikenikäiset ihmiset tarvitse sitä? Suojelun ja huolenpidon tarve ei ole mitenkään ristiriidassa oikeuksien tai myötämääräämisen kanssa, Bardy korostaa. (mt. 61.)

4.2.2 Lasten oikeuksien sopimus

Lasten oikeuksien sopimuksen pääperiaatteet ovat syrjinnältä suojelu, lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Jotta sopimuksen sisältö saataisiin konkreettisemmaksi ja paremmin käytännössä toteutettavaksi, sisältö on hahmotettu sopimuksessa kolmeksi ulottuvuudeksi. Näitä ovat *lasten suojelu- ja hoitonäkökulma* (protection), *oikeus osallistumiseen ja osallisuuteen* (participation) sekä *osuus yhteiskunnallisista voimavaroista* (provision). (Lasten oikeuksien sopimus 1993.) Ulottuvuuksia kutsutaan yleisesti ”kolmeksi kovaksi P:ksi”.

Kiilin mielestä lasten oikeuksien sopimuksen ”kolmen P:n periaate” antaa erinomaisen näkökulman lasten ja nuorten hyvinvoinnin mittareiden suunnittelulle ja toteutukselle. Hän perustelee tätä sillä, että sopimuksen ulottuvuudet tarjoavat kattavan näkemyksen lasten hyvinvoinnista tarkastellessaan sitä monelta eri puolelta. Indikaattoreiden muodostamisessa on pyritty nimenomaan miettimään lasten hyvinvointia mahdollisimman laajasti pelkän ongelmalähtöisyyden tai muutamien kapeiden näkökulmien sijaan. (Kiili 1998, 21-22.)

4.3 Lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattoreiden muodostaminen

Kiili muodostaa kehittämiään lapsilähtöisiä hyvinvointimittareita liittämällä lasten oikeuksien sopimuksen kolme ulottuvuutta (protection, provision, participation) osaksi Allardtin esittämää tarveluokitusta (having, loving, being; kts. 3.3) seuraavasti: Allardtin having -kategoria yhdistyy provision-ulottuvuuteen, loving protection-ulottuvuuteen ja being participation-ulottuvuuteen. Samalla Kiili muokkaa Allardtin hyvinvointi-indikaattoreita lapsilähtöisemmiksi. *Having* -kategoria mittaa hänen mukaansa voimavaroja. Being -kategorian Kiili on muokannut *doing* -kategoriaksi, jonka avulla pyritään mittaamaan lasten ja nuorten todellisuudessa käyttämiä voimavaroja. Loving -kategorian Kiili mieltää laajemmin *belonging* -kategoriana, jolla pyritään mittaamaan osallisuutta, yhteisyyttä ja kuulumisen tunnetta lapsen ja nuoren eri elämänpiireissä. (Kiili 1998, 17.)

TAULUKKO 1. Hyvinvointi-indikaattoreiden muodostaminen Allardtin tarveluokituksen ja lasten oikeuksien sopimuksen pohjalta. (Kiili 1998)

Allardtin tarveluokitus	Lasten oikeuksien sopimuksen ulottuvuudet	Yhdistämisestä muodostunut hyvinvointiulottuvuus
Having	Provision (osuus yhteiskunnallisista voimavaroista)	Voimavarat
Being	Participation (oikeus osallistumiseen ja osallisuuteen)	Osallistuminen, voimavarojen käyttöönnotto (doing)
Loving	Protection (hoito- ja suojelunäkökulma)	Suojelu, osallisuus, yhteisyys (belonging)

4.4 Hyvinvoinnin ulottuvuudet

4.4.1 Voimavarat (having, provision)

Ensimmäinen ulottuvuus lasten hyvinvointia tutkittaessa on Kiilin mukaan lasten voimavarat tai osuus yhteiskunnallisista voimavaroista, kuten asia ilmaistaan lasten oikeuksien sopimuksen yhteydessä. Kun puhutaan osuudesta yhteiskunnallisista voimavaroista, tarkoitetaan, että lasten taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ovat mahdollisimman täysimääräisesti heidän käytettävissään. Voimavarat sisältävät lapsen elämän monia eri alueita, esimerkiksi vanhempien ja lähiyhteisön saavutettavuuden, pääsyn koulutuksen ja kulutuksen piiriin sekä oman rahan (kts. taulukko 2 s. 27). Myös sosiaaliset suhteet ovat tärkeä osa lasten voimavaroja, ja niiden laadulla on tärkeä merkitys lasten hyvinvoinnille, Kiili korostaa. Lasten sosiaalisten suhteiden laatuun ei ole kuitenkaan kiinnitetty tutkimuksissa aikaisemmin mitään huomiota. Kiilin mukaan tämän hyvinvointiulottuvuuden avulla pyritään hankkimaan kuva lasten sosiaalisista, aineellisista, kulttuurisista ja hallinnallisista voimavaroista sekä samalla korostaa lasten omaa kokemusta voimavaroja tutkittaessa. (Kiili 1998, 17-18.)

4.4.2 Osallistuminen eli voimavarojen käyttöönnotto (doing, participation)

Osallistumisen ulottuvuus pohjautuu näkemykseen lapsista ja nuorista ajattelevina yksilöinä sekä oman elämänsä subjekteina. Ymmärretään, että lapsilla on hallussaan voimavaroja, joita käyttämällä he voivat vaikuttaa elinoloihinsa. Tosin on huomautettu lasten osallisuuden paradoksaalisuudesta.

Tosiasia nimittäin on, että lasten osallisuus ja oikeus tulla kuulluksi osaltaan lisää lasten riippuvuutta aikuisista. Sen lisäksi, että lasten hyvinvointi riippuu aikuisten antamista voimavaroista ja huolenpidosta, se riippuu myös aikuisten halusta kuunnella lasta ja ottaa hänen näkemyksensä huomioon. (Kiili 1998, 19.) Jollei aikuinen jaksa kuunnella lasta tai hänellä ei ole halua siihen, lapsella ei ole minkäänlaisia mahdollisuuksia saada mielipiteitään kuuluville.

Lapsia koskevista tutkimuksista ei puutu pelkästään tietoa lasten sosiaalisista suhteista ja niiden laadusta. Niistä ei ole löydettävissä myöskään tietoa laajemmasta sosiaalisesta kontekstista, toisin sanoen siitä, miten lapset ovat mukana olosuhteidensa muutoksissa ja niihin vaikuttamisessa. Tarvittaisiin tietoa lasten vaikuttamismahdollisuuksista, heille tärkeistä asioista sekä lasten osallistumisen ja osallisuuden laadusta. Osallistumisen ulottuvuuden päämäärä on pureutua syvälle lasten arkeen ja hyvinvointiin. Sen avulla pyritään kokonaisvaltaisesti hahmottamaan lasten osallistumista, voimavarojen käyttöönottoa eri elämänpiireissä sekä niissä olevia rajoituksia ja mahdollisuuksia. (Kiili 1998, 19-20.)

4.4.3 Suojelu, osallisuus, yhteisyys (belonging, protection)

Tämä ulottuvuus korostaa lapsista ja nuorista huolehtimista. Ulottuvuuteen liittyviä tärkeitä alueita ovat muun muassa lasten sosiaalisiin suhteisiin ja yhteisöihin liittyvät kokemukset ja mielipiteet. Eri-laiset tuntemukset, jotka nousevat lasten omista kokemuksista (esim. hyväksynnän tunne, syrjintä, pelko), ovat keskeinen osa lasten arkea ja hyvinvointia, ja niistä olisi tärkeää kerätä tietoa. Yhteisyyden ulottuvuuden tarkoituksena on tarkastella juuri lasten kuulumisen ja yhteisyyden (tai sen puuttumisen) tunnetta lapsen eri elämänpiireissä (esim. kotona, koulussa, kaverielämässä). (Kiili 1998, 20-21.)

TAULUKKO 2. Esimerkki lasten ja nuorten hyvinvoinnin ulottuvuuksien sisällöstä. Muokattu Kiilin (1998, 23) laatiman taulukon pohjalta.

Tiedon laji		
Hyvinvoinnin ulottuvuus	Objektiivinen tieto	Subjektiiiset kokemukset
Voimavarat (having, provision)	- harrastusmahdollisuudet (aika, tila, taloudelliset seikat ym.) - perhemahdollisuudet (vanhempien saatavilla olo ym.) - pääsy kulutuksen piiriin - pääsy tietoyhteiskunnan piiriin - talous ja oma raha	- mielenkiintoinen tekeminen (omaehtoinen ja haluttu) - vanhempien ja lähipiirin koettu saavutettavuus - kulutuksen merkitys - tietoyhteiskunnan koettu saavutettavuus - vaikutusmahdollisuudet omaan rahaan
Osallistuminen eli voimavarojen käyttöönnotto (doing, participation)	- toimintamahdollisuudet eri elämämpiireissä * perhe * koulu * päiväkotit * vapaa-aika - vaikutusmahdollisuudet lapsille ja nuorille tärkeissä asioissa	- koetut vaikutusmahdollisuudet - mihin, miten ja miksi haluaisi vaikuttaa - selviytyminen eri elämämpiireissä
Suojelu, osallisuus, yhteisyys (belonging, protection)	- lähiverkostot - terveys - turvallisuus (kiusaaminen, väkivalta) - yksinolo	- kuulumisen, yhteisyyden tunne (kaverit, koti, koulu, vapaa-aika) - koettu terveys - uhat, pelot - yksinäisyys - välitetyksi tuleminen tunne - arvostuksen tunne

4.5 Miten hyödynnän hyvinvointi-indikaattoreita omassa tutkimuksessani?

Olen jäsentänyt tutkimusongelman osakysymykset melko pitkälti Kiilin esittämien indikaattoreiden pohjalta. Edellä esiteltyjen ulottuvuuksien laajuudesta johtuen olen joutunut pelkistämään niitä helpommin käsiteltävissä oleviksi kokonaisuuksiksi. Lisäksi olen yksinkertaistanut ulottuvuuksien sisältöä jäsentäen sen hiukan eri tavalla kuin Kiili on tehnyt. Olen myös liittänyt joitakin aihealueita eri yhteyksiin kuin mihin Kiili ne sijoittaa. Käsitelen esimerkiksi kaikki lasten vaikuttamiseen liittyvät kysymykset osallisuuden yhteydessä, vaikka Kiili jakaa lasten vaikuttamismahdollisuudet sekä voimavarojen että osallistumisen ulottuvuuksille.

Tutkimusongelmani osakysymykset ovat helposti sijoitettavissa Kiilin esittämiin ulottuvuuksiin. Osakysymyksistä yhteisyystekijöihin liittyvät intressit sijoittuu selvästi Kiilin esittämän suojelukategorian (belonging) alle. Selvitän siinä lasten sosiaalisia suhteita ja niihin liittyviä käsityksiä ja mielipiteitä.

Materiaalisiin tukilähteisiin liittyvä osakysymys sijoittuu Kiilin ulottuvuuksissa voimavarojen (having) alueelle. Kiinnostukseni kohdistuu lasten harrastusmahdollisuuksiin, pääsyyn tietoyhteiskunnan piiriin sekä lasten käytössä olevaan omaan rahaan. Osallisuus yhdistyy Kiilin osallistumisen (doing) ulottuvuuteen. Käsittelen siinä yhteydessä lasten koettuja vaikuttamismahdollisuuksia ja näkemyksiä huomioiduksi tulemisesta.

5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

5.1 Tutkimusongelman määrittely

Olen päättänyt tutkimaan sijaisperheissä asuvien lasten resursseja. Tutkimusongelmanani on tarkastella, millaisia resursseja sijaiskodeissa elävillä lapsilla on ja miten vahvoina voimavaroina ne näyttävät toimivan lapsille. Toisin sanoen hahmotan niitä keinoja, mahdollisuuksia ja voimavaroja, jotka vaikuttavat tutkimiini lapsiin tutkimushetkellä ja joiden kautta lapset voivat vaikuttaa omaan elämäänsä. Olen lähestynyt tutkimusongelmaani jäsentäen sen muutamaaan osakysymykseen. Osakysymykset olen muokannut hyödyntäen sekä Erik Allardtin näkemyksiä hyvinvoinnin tutkimisesta että Johanna Kiilin kehittämiä lasten hyvinvointi-indikaattoreita. Olen edellä käsitellyt molempia aihepiirejä. Allardtin osalta katso luku 3 ja Kiilin osalta luku 4.

Pyrin löytämään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Millaisia ovat tutkimieni lasten *yhteisyystekijät* (= sosiaaliset resurssit)? Yhteisyystekijöillä tarkoitan lasten sosiaalisia suhteita ja niiden tarjoamaa tukea lapselle. Tähän liittyen hahmotan lapsille tärkeän sosiaalisen verkoston muodostumista ja sen vahvuutta lasten kannalta tarkastelemalla lasten suhteita biologisiin vanhempiin ja sisaruksiin, sijaisperheeseen ja muihin lapsille tärkeisiin ihmisiin.

Millaisia ovat lasten *materiaaliset tukilähteet* (= materiaaliset resurssit)? Otan selvää lasten harrastus- ja kulutusmahdollisuuksista sekä pääsystä tietoyhteiskunnan piiriin. Olen pyrkinyt valitsemaan tähän yhteyteen tekijöitä, jotka kuvaisivat mahdollisimman monipuolisesti lasten käytössä olevia materiaalisia resursseja. Niinpä lähestyn tätä aluetta tutkimalla lasten harrastuksia, oman rahan olemassaoloa ja tietokoneen käyttömahdollisuuksia.

Millaista on lasten *osallisuus* (= osallisuusresurssit) arkipäivän tilanteissa? Osallisuudella tarkoitan tutkimuksessani lähinnä lasten vaikutusmahdollisuuksia ja heidän kokemuksiaan kuulluksi tulemisesta sijaisperheessä, koska aineistoni puitteissa ei ole mahdollista tarkastella lasten huomioimista muilla heille keskeisillä toiminnan kentillä (esim. koulu, harrastukset). Tarkastelen, miten lapset kokevat mahdollisuutensa saada äänensä kuuluviin esimerkiksi viikkorahasta, kulutuksesta ja harrastuksista päätettäessä. Hahmotan niin ikään lasten kokemuksia biologisten vanhempien tapaamisten riittäväydestä ja kuulluksi tulemisesta tapaamisiin liittyen. Liitän tähän yhteyteen myös lasten tietoisuuden taustastaan, jota lähestyn tarkastelemalla lasten käsityksiä huostaanottonsa syistä.

5.2 Tutkimuksen näkökulmat

Tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä käyttämässäni hyvinvointitutkimuksessa on ollut tapana tarkastella hyvinvointia sekä objektiivisesti että subjektiivisesti (kts. esim. Allardt 1976). Objektiivinen tieto voi olla peräisin esimerkiksi tilastoista, tutkimuksista ja havainnoinnista. Subjektiivinen tieto hankitaan puolestaan suoraan informanteilta. Omassa tutkimuksessani en lähesty lasten resursseja aivan tällä tavoin, vaan hyödynnän kahta subjektiivista näkökulmaa: aikuisten ja lasten näkemyksiä. Molemmat näkökulmat sisältävät tosin aineksia objektiivisestakin tiedosta (esim. ihmissuhteiden määrä).

Koska lasten hallussa oleviin resursseihin vaikuttaa vahvasti häntä lähellä olevien aikuisten mielipiteet lapsesta ja hänen tarpeistaan, mielestäni on tärkeää selvittää näiden aikuisten näkemyksiä lapsen tilanteesta. Lasten omien kokemusten selvittämien on puolestaan tärkeää, jotta lapsen ääni saadaan kuuluville, ja hänen mielipiteensä voidaan ottaa huomioon arkipäivän tilanteissa. Tarkastelemalla sekä aikuisten että lasten käsityksiä koen saavani aineistosta kokonaisvaltaisemman näkemyksen lasten resursseista ja niiden vahvuudesta kuin pitäytymällä yhteen näkökulmaan. Haluan korostaa, ettei aikuisilta saadun tiedon tarkoituksena ole tarkastaa tai kyseenalaistaa lapsilta saatuja tietoja. Päämääränä on päinvastoin ottaa molemmat näkemykset yhtä tosina ja tuoda esiin näkökulmien välisiä yhteneväisyyksiä sekä eroja.

Aikuisnäkökulmana käytän sijaisvanhempien mielipiteitä ja ajatuksia lapsesta ja hänen elämäntilanteestaan. Päädyin sijaisvanhempien näkökulmaan biologisten vanhempien (yleensä haastateltiin biologista äitiä) sijaan kahdesta syystä: ensinnäkin kaikkia biologisia vanhempia ei pystytty haastattelemaan. Yhden tutkimani lapsen molemmat biologiset vanhemmat ovat kuolleet, toisen biologista äitiä ei tavoitettu haastateltavaksi, kolmannen äiti ilmoitti kieltäytyvänsä haastattelusta ja eräs biologinen äiti jätti tulematta sovittuun haastatteluun. Toiseksi joidenkin biologisten vanhempien tietämys sijoitetusta lapsestaan osoittautui varsin puutteelliseksi. Sijaisvanhemmilla sen sijaan oli yleensä hyvä käsitys lapsesta ja hänen sen hetkisestä elämäntilanteestaan.

5.3 Aineiston käsittelytavasta

Käsittelen haastatteluista saatuja tietoja kahdella tasolla. Ensiksi tarkastelen jokaisen lapsen tilannetta erikseen pyrkien muodostamaan lukijalle mahdollisimman kattavan kuvan kunkin lapsen tilanteesta sekä lapsen että hänen sijaisvanhempiansa näkemänä. Esitän myös omia päätelmiäni kunkin lapsen resursseista ja niiden vahvuudesta. Lapsikohtaisten analyysien jälkeen siirryn tarkastelemaan saatuja tuloksia kokonaisvaltaisesti käsitellen lapsia yhtenä joukkona. Etenen tekijä kerrallaan pohtien kunkin tekijän roolia tutkimieni lasten resurssina. Tällainen käsittelytapa avaa aineistoon uuden näkökulman, jota vasten lukija voi peilata kunkin yksittäisen lapsen tilannetta. Tutkimuksen lopussa sidon näkökulmat yhteen miettimällä eri osapuolten keinoja ja mahdollisuuksia tukea ja lisätä lasten olemassa-olevia resursseja.

6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tarkoitukseni oli alunperin kerätä aineistoni haastattelemalla useampaan otteeseen sijaiskodissa asuvia lapsia ja nuoria. Suunnitelmiani kohtaan esitetyt epäilyt haastatteluiden vaikutuksista sijaisperheisiin ja niissä eläviin lapsiin saivat minut kuitenkin epäröimään haastattelemista ja etsimään muita vaihtoehtoja. Esitettiin muun muassa, että suorittamieni haastatteluiden myötä sijaisperheessä elävät lapset alkaisivat tiedostamaan oman erilaisuutensa perheen biologisiin lapsiin verrattuna juuri kun he kokevat olevansa tasavertaisia heidän kanssaan. Jälkikäteen arvioiden väittäisin kuitenkin, että sijaiskodissa asuvat lapset ovat hyvinkin tietoisia erilaisesta elämäntilanteestaan omassa biologisessa perheessään eläviin lapsiin verrattuna. En usko, että suorittamani haastattelut olisivat aiheuttaneet ristiriitoja sijaisperheen ja lapsen välille.

6.1 Päätymisen osaksi lastenryhmää

Miettiessäni muita vaihtoehtoja tutkimukseni toteuttamiseksi minulle tarjoutui tilaisuus liittää tutkimukseni osaksi Pesäpuu ry:n suunnitelmia sijoitettujen lasten pilottiryhmän käynnistämiseksi. Pesäpuu ry on Jyväskylässä toimiva lastensuojelun erityisosaamisen keskus, jonka tehtävänä on edistää lastensuojelun kehittämistä ja tutkimusta. Lastenryhmän tarkoituksena oli tarjota sijaisperheessä asuville lapsille vertaisryhmä, jossa lapset voivat muun muassa askartelun, kuvallisen ilmaisun, kertomusten, leikin ja keskustelun avulla käsitellä kokemiaan asioita ja pohtia sijaiskodissa elämistä muiden lasten kanssa, joilla on samanlaisia kokemuksia.

Minulle tarjottiin mahdollisuutta toimia lastenryhmän apuohjaajana ja kerätä aineistoni lastenryhmään osallistuvilta lapsilta. Ennen lastenryhmän aloittamista suoritettiin alkuhaastattelut ryhmään osallistuville lapsille, heidän sijaisvanhemmilleen ja biologisille vanhemmilleen. Haastattelujen tarkoituksena oli kartoittaa lapsen tilanne sekä selvittää, miten eri osapuolet kokevat sijoituksen ja siihen liittyvät järjestelyt. Tutkimukseni liittäminen osaksi lastenryhmää tarkoitti käytännössä sitä, että sain mahdollisuuden täydentää tehtäviä alkuhaastatteluita omaa tutkimustani palvelevilla kysymyksillä ja käyttää tehtyjä haastatteluja aineistonani. Haastatteluiden lisäksi sain luvan käyttää halutessani lastenryhmän kokoontumisista taltioituja videonauhoja tutkimukseni tekemiseen.

6.2 Tutkimusjoukon kuvaus ja työnjako

Aineistonkeruuni tapahtui siis helmi-maaliskuussa 1999 lastenryhmää edeltäneiden alkuhaastatteluiden yhteydessä. Aineistoni koostuu seitsemän ryhmään osallistuneen lapsen haastatteluista ja heidän sijaisvanhempiansa haastatteluista. Ryhmään osallistuneet lapset ovat 10 - 13-vuotiaita. Heistä kolme on tyttöjä ja neljä poikaa. Kaikki lapset asuvat joko Jyväskylässä tai sen lähistöllä, ja he ovat asuneet sijaiskodeissaan jo useamman vuoden. Pitkäaikaisin sijoitus oli kestänyt haastatteluhetkellä jo yksitoista vuotta ja lyhinkin noin kaksi vuotta. Lapset etsittiin ryhmään Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen kautta. Neljä lapsista tunsivat toisensa aikaisempina kesinä järjestetyiltä sijoitettujen lasten leireiltä.

Alkuhaastatteluissa kerättiin siis tietoa ryhmään osallistuvilta lapsilta, heidän sijaisvanhemmiltaan ja biologisilta vanhemmilta. Haastattelujen toteuttamisesta vastasi ensisijassa Pesäpuu ry. Haastattelujen teko jaettiin siten, että toisena ryhmän ohjaajana toiminut sosiaalityöntekijä haastatteli biologiset vanhemmat, koska hänelle oli helpointa saada käsiinsä heidän yhteystietonsa. Toisena ryhmän ohjaajana toiminut kehityspsykologi haastatteli lapset ja minä sijaisvanhemmat. Tällaiseen työnjakoon päädyttiin, koska ryhmän kannalta pidettiin tärkeänä, että edes toinen ryhmän varsinaisista ohjaajista on tavannut lapset ennen ryhmän aloittamista ja luonut heihin alustavan kontaktin. Oman tutkimukseni kannalta olisin pitänyt tärkeänä päästä mukaan lasten haastatteluihin ja saada heihin siten kosketus. Nyt lapset jäivät minulle pakostakin varsin etäisiksi, mitä pidän tutkimukseni kannalta puutteena.

6.3 Haastattelutilanteet

Sijaisvanhemmat ja lapset haastateltiin pääasiassa sijaisperheessä. Ainoastaan kahdet sijaisvanhemmat ja yksi lapsi haastateltiin Pesäpuu ry:n tiloissa. Lapset haastateltiin tavallisesti samaan aikaan sijaisvanhempien kanssa, mutta erillisessä tilassa. Sekä lasten että sijaisvanhempien haastattelut kestivät keskimäärin tunnista puoleentoista tuntiin. Lasten haastattelut suoritettiin siten, että haastattelijana toiminut kehityspsykologi kirjoitti vastaukset ylös haastattellessaan. Vastauksissa pyrittiin kuitenkin säilyttämään haastateltavien oma kieli. Itse tallensin sijaisvanhempien haastattelut nauhalle, josta litteroin ne myöhemmin. Käytännön syistä en päässyt mukaan kahteen sijaisvanhempien haastatteluun, ja yhden haastattelun suoritin yhdessä kehityspsykologin kanssa, joka kirjasi vastaukset suoraan haastattelulomakkeeseen. Tämän vuoksi pääosa haastatteluaineistosta koostuu lyhyistä käsin kirjoitetuista vastauksista. (Lasten ja sijaisvanhempien haastattelurungot ovat liitteinä 1 ja 2.)

Tekemissäni haastatteluissa pyrin luomaan haastattelutilanteen mahdollisimman epämuodolliseksi. Pyrin keskustelemaan asioista vapaamuotoisesti ja yritin kannustaa haastateltavia vastaamaan avoimesti. Suurin osa haastatelluista vaikutti aidosti kiinnostuneelta vastaamaan kysymyksiin, ja vastaukset olivat monisanaisia. Haastatellut puhuivat avoimesti ja vapautuneesti asioista, eikä nauhurin läsnäolo tuntunut vaikuttavan haastattelun kulkuun. Vain yksi sijaisäiti vaikutti jännittävän sekä haastattelua että nauhuria. Jännitys ilmeni vastausten lyhytenä. Edes tarkentavat lisäkysymykset eivät tuottaneet yleensä hänen kohdallaan kaivattua lisätietoa. Tämäkin sijaisäiti muuttui vapautuneeksi ja keskustelu kävi vilkkaana varsinaisen haastattelun päätyttyä ja suljettuani nauhurin.

Yleensä molemmat sijaisvanhemmat olivat mukana haastattelutilanteessa. Tein yhteensä viisi haastattelua, joista kolmessa sekä sijaisäiti että sijaisisä olivat läsnä. Kahdessa tapauksessa keskustelin ainoastaan sijaisäidin kanssa. Kun molemmat sijaisvanhemmat olivat mukana, sijaisäidit olivat tavallisesti aktiivisempia vastaamaan kysymyksiin, vaikka esitinkin kysymykseni molemmille. Vain yhdessä haastattelutilanteessa sijaisisä oli aktiivisempi keskustelemaan kuin sijaisäiti. Hyvin tyypillinen oli tilanne, jossa sijaisäiti vastaili kysymykseen toisensa perään, ja sijaisisän rooli oli lähinnä täydentää vastauksia tai esittää poikkeava näkökantansa asiaan. Havaitsinkin nopeasti, että kysymysten suuntaaminen suoraan sijaisisälle toi hänet paremmin mukaan keskusteluun.

6.4 Aineiston käsittely ja kritiikkiä toteutuksesta

Haastattelutilanteen jälkeen pyrin litteroimaan nauhoittamani haastattelut mahdollisimman nopeasti. Niiltä osin kuin tiesin aineiston olevan toisarvoista tutkimukseni kannalta, suoritin litteroinnin suurpiirteisesti tuoden esille vastausten pääkohdat. Niiltä osin kuin arvioin mahdollisesti tarvitsevani aineistoa, litteroin vastaukset sanatarkasti. Haastattelulomakkeisiin kirjatut vastaukset kirjoitin uudelleen sanatarkasti ylös niiltä osin kuin arvioin tarvitsevani niitä aineistonani.

Käytännössä tutkimukseni toteuttaminen osana lastenryhmää osoittautui monellakin tavalla ongelmalliseksi. Omien tutkimusintressieni yhdistäminen Pesäpuun intresseihin oli vaikeaa, ja jälkikäteen arvioiden tutkimukseni tuntui hautautuvan lastenryhmän aloittamiseen liittyvien intressien alle. Innostukseni tutkimuksen tekemiseen esti minua huomaamasta, että yhdistäessäni tutkimukseni osaksi lastenryhmän aloittamista aineistoni jäi hataraksi ja paikoitellen pahasti puutteelliseksi. Omat kysymykseni eivät saaneet mielestäni riittävästi tilaa tehdyissä haastatteluissa. Haastattelujen pituuteen vedoten minulle annettiin mahdollisuus liittää haastatteluihin suunnitteluvaiheessa riittämätön määrä tutkimukseni kannalta tärkeitä pitämiäni kysymyksiä. Haastattelujen puutteet korostuivat, kun las-

tenryhmän edetessä huomasi, etteivät ryhmästä tallennetut videonauhat tarjoa olettamani kaltaista aineistoa, vaan aineistoni tulee muodostumaan pelkästään tehdyistä haastatteluista.

Jälkikäteen tarkastellen löydän haastattelujen toteuttamisestakin muutamia epäkohtia. Esimerkiksi lasten haastatteluiden nauhoittamatta jättäminen on tutkimukseni kannalta suuri puutos. Mielestäni olisi ollut oleellista tallentaa käydyt keskustelut, etenkin kun itselläni ei ollut mahdollisuutta päästä niihin mukaan (koska haastattelin samanaikaisesti sijaisvanhempia). Nauhoittamiseen ei kuitenkaan ryhdytty perustellen sitä haastattelutilanteen häiriintymisellä ja lasten avoimuuden estymisellä.

Jälkeenpäin ajatellen suhtaudun yleensä ottaen hyvin kriittisesti tapaan, jolla haastattelut suoritettiin. Vastaavanlaista tutkimusta tehtäessä on mielestäni ehdotonta, että tutkimuksen tekijä pääsee mukaan haastattelutilanteeseen, pystyy luomaan kontaktin haastateltaviin, saa mahdollisuuden tehdä tarkentavia ja täydentäviä kysymyksiä ja pystyy tätä kautta syventämään ymmärrystään haastateltavalta saamistaan tiedoista. Koen myös haastatteluiden nauhoittamisen oleelliseksi tutkimuksen kannalta. Kokemuksesta viisastuneena en enää ryhtyisi tekemään tutkimusta toiseen projektiin liittyneenä, jollei tutkimukselleni taattaisi riittävästi tilaa ja jollen saisi mahdollisuutta toteuttaa omaa tutkimustani paremmin projektin puitteissa.

7. LASTEN RESURSSIEN TARKASTELEMINEN LAPSIKOHTAISESTI

7.1 Analyysin rakenne

Uudessa hyvinvointitutkimuksessa korostetaan pyrkimystä keskittyä yksilön asioille antamiin merkityksiin, tulkintoihin ja subjektiivisiin kokemuksiin. Näihin päästään sisälle parhaiten silloin, kun tutkimusaineiston analyysi on rakennettu mahdollisimman pitkälle tutkitun omia sanoja ja ilmaisuja hyödyntäen. Toisin sanoen asiat tuodaan esiin tavalla, jolla tutkitut niistä puhuvat. Luodakseni lukijalle mahdollisimman hyvät puitteet ymmärtää haastateltujen tulkintoja ja kokemuksia olen rakentanut analyysin alkuosan kerronnalliseen muotoon. Olen yrittänyt säilyttää mahdollisimman pitkälle haastateltujen oman tyylin kertoa asioista ja tehdä kertomuksista haastateltujen näköisiä. Aineiston pelkkä tiivis yhteenvedonomainen esittely ei tekisi mielestäni oikeutta haastateltujen antamille merkityksille ja tulkinnoille.

Analyysiosio on kaksiosainen. Tässä ensimmäisessä osassa käsittelen aineistoani käymällä haastateltut lävitse lapsi kerrallaan. Toisessa osassa (8 ”Lasten resurssien kokonaisvaltainen paikantaminen”) siirryn tarkastelemaan tuloksia kokonaisvaltaisesti käsitellen lapsia yhtenä joukkona. Pyrin tällä tavalla hahmottamaan lukijalle sekä yksittäisten lasten tilannetta että koko aineistoni antia. Pitäytymisen vain toiseen näkökulmaan rajaisi näkökulman aineistoon mielestäni liian kapeaksi.

Aloitin tämän ensimmäisen osan luomalla yleiskuvaa lapsesta ja hänen sijoitukseensa johtaneesta tilanteesta. Keskityn yleiskuvaa luodessani erityisesti huostaanottoon liittyviin asioihin, koska lapsen tietoisuus huostaanotostaan ja siihen johtaneista syistä toimii mielestäni yhtenä lapsen resurssina. Lapsella on oikeus tietää menneisyydestään ja ymmärtää, miten hän on päätynyt nykyiseen elämäntilanteeseensa.

Seuraavaksi kuvailen jokaisen lapsen tilannetta jäsentäen sen teemoittain tutkimukseni osa-alueiden mukaisesti. Ensiksi keskityn tarkastelemaan lapsen *yhteisyystekijöitä* (sosiaalisia resursseja). Hahmotan lapsen suhteita sijaisperheeseen, biologiseen perheeseen ja muihin tärkeisiin ihmisiin. Parin kysymyksen pohjalta yritän selvittää myös lapsen tukiverkoston koostumista. Ketkä lapsi kokee itselleen läheisimmiksi ihmisiksi, joille hän voi kertoa peloistaan, huolistaan ja salaisuuksistaan?

Toisena osa-alueena keskityn näkemyksiin *materiaalisista tukilähteistä* (materiaalisista resursseista). Liitän tähän yhteyteen *osallisuutta* (osallisuusresurssit) koskevat kokemukset vaikutusmahdollisuuksista, koska nämä asiat liittyvät mielestäni tiiviisti yhteen. Yhdistin materiaaliset resurssit ja osallisuusresurssit myös haastatteluissa, joten koen tällaisen teemojen yhdistämisen analyysissä mielekkääksi.

Esiteltyäni lapsen tilanteen jatkan analyysiä tekemällä omia päätelmiä siitä, millaiselta kunkin lapsen resurssit näyttävät kokonaisuudessaan tutkimukseni osa-alueiden kautta. Hyödynnän päätelmiä tehdessäni sekä lapsilta että heidän sijaisvanhemmiltaan saamiani tietoja. Yhteisyystekijöitä lähestyn jakamalla lapsen sosiaaliset suhteet aikuis- ja vertaissuhteisiin, jotka luokittelen säännöllisyyden perusteella primaarisiin ja sekundaareihin. Tarkastelen, miten lasten elämään sisältyvät ihmiset sijoituvat näiden luokkien pohjalta. Primaarisia yhteisyystekijöitä (eli primaarisuhteita) ovat lapsen suhteet ihmisiin, jotka osallistuvat *säännöllisesti* lapsen elämään. Säännöllisyydellä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että kyseinen henkilö pitää lapseen yhteyttä pääsääntöisesti vähintään kerran kuukaudessa. Primaarisuhteet ovat lapsen ensisijaisia sosiaalisia resursseja ja voimavaroja. Ne antavat hänelle tukea ja läheisyyttä ja toimivat lasten vahvoina tai keskivahvoina resursseina.* Primaarisuhteiden tehtävänä on myös luoda lapselle turvallisuuden ja pysyvyyden tunne. Näiden suhteiden kautta lapselle syntyy yleensä käsitys siitä, mihin ryhmiin hän tuntee kuuluvansa (kaveriryhmät, perhe, harrastusryhmät).

Sekundaarisiin yhteisyystekijöihin (eli sekundaarisuhteisiin) sisältyvät lapsen suhteet ihmisiin, jotka osallistuvat *satunnaisesti* lapsen elämään. Satunnaisuudella tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että kyseinen henkilö pitää lapseen yhteyttä yleensä harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Sisällytän näin ollen sekundaarisuhteisiin myös lapsen suhteet henkilöihin, jotka pitävät lapseen yhteyttä tietyin väliajoin (esimerkiksi joka toinen tai kolmas kuukausi), mutta yhteydenpito on melko harvaa. Sekundaarisuhteet ovat lapsen toissijaisia sosiaalisia resursseja ja voimavaroja. Ne toimivat keskivahvoina tai heikkoina resursseina. Sekundaarisuhteiden olemassaolo vahvistaa ja lisää lapsen sosiaalisia resursseja, mutta niiden merkitys lapsen resurssien kannalta on pienempi kuin primaarisuhteilla.

Materiaalisia tukilähteitä selvitän lyhyesti tietokoneen käyttömahdollisuuksien, mieluisten harrastusten ja oman rahan olemassaolon pohjalta. Jokainen näistä tekijöistä toimii lapsen materiaalisena resurssina. Tarkastelen, mitkä tekijät lukeutuvat kunkin lapsen vahvoihin ja keskivahvoihin resursseihin, ja mitkä tekijät puuttuvat kenties kokonaan.

* Resurssien vahvuuden määritelmä osa-alueittain on liitteessä 3.

Osallisuutta käsittelen neljän luokan kautta: harrastukset ja oma raha, arkipäivän päätökset, tapaamiset sekä tietoisuus taustasta. Harrastuksia ja omaa rahaa tarkasteleva luokka keskittyy lapsen mahdollisuuksiin olla mukana päättämässä harrastuksistaan sekä viikkorahan määrästä ja käytöstä. Arkipäivän päätöksiä tarkastelen puolestaan sen kautta, millaiset ovat lapsen mahdollisuudet vaikuttaa kulutusta ja itseään koskeviin päätöksiin. Kaksi ensimmäistä luokkaa kuvaavat siis lapsen mahdollisuuksia osallistua jokapäiväisistä asioista päättämiseen. Mahdollisuuden osallistua päätöksentekoon voidaan arvioida toimivan lapsen vahvana resurssina.

Tapaamisiin liittyvä luokka selvittää lapsen kokemuksia osallistumisesta biologisten vanhempiensa elämään (tapaamisten riittävyys / riittämättömyys) sekä kuulluksi tulemisesta tapaamisista päätettäessä (onko lapsen mielipidettä kysytty tapaamisten suhteen). Positiivisten kokemusten voidaan arvioida toimivan lapsen vahvoina voimavaroina. Tietoisuus taustasta hahmottaa puolestaan lapsen osallisuutta taustaansa liittyvissä tiedoissa (millainen käsitys lapsella on huostaanotostaan). Totuudenmukainen käsitys taustasta on tärkeää lapselle hänen muodostaessaan käsitystään itsestään ja elämästään. Realistiset käsitykset puolestaan toimivat vahvoina voimavaroina.

7.2 JANNE - ”Mä en oo liian ujo ja uskallan sanoo asiat ääneen.”

Janne on asunut sijaisperheessään 11 vuotta. Tullessaan perheeseen hän oli puolitoistavuotias eikä näin ollen muista tuosta ajasta itse mitään. Haastatteluhetkellä Jannella on ikää 13 vuotta, ja hän käy ala-asteen kuudennetta luokkaa. Jannella menee omasta mielestään keskinkertaisesti, ja sen huomaa kaikesta.

Jannen ja sijaisäidin näkemykset huostaanotosta

Jannen sijaisäiti kertoo pojan huostaanoton taustalla olleen yksinhuoltajaäidin alkoholiongelmaa, yleistä levottomuutta ja kyvyttömyyttä huolehtia lapsestaan. Hän ei osannut sanoa, mitä lapsi vastaisi kysyttäessä huostaanoton syistä. Asiasta ei ole hänen mukaansa ollut paljon puhetta. Poika ei ole juuri kysellyt huostaanotosta tai perheestään, eikä sijaisäiti ole tullut lähteneeksi kertomaan niistä. Hän pohtii, miten ylipäänsä osaisi lähteä vapautuneesti käsittelemään huostaanoton kaltaisia kipeitä asioita, jollei poika ensin kysy niistä. Koskaan ei tunnu löytyvän luontevaa tilaisuutta aiheesta puhumiseen.

Janne naurahtaa kysymykseen huostaanottoon johtaneista syistä. Hän huomauttaa, ettei pysty muistamaan puolitoistavuotiaana tapahtuneita asioita. Kun asioista ei ole paljon puhuttukaan, mielikuvat ovat aika hataria. Janne arvelee, että sijaisperheessä on varmaan joskus puhuttu huostaanotosta ja ajasta ennen tähän perheeseen tuloa, mutta kovin paljon puhetta ei ole ollut. Hetken miettimisen jälkeen hän muistaa jonkun kertoneen, että äiti oli ryypännyt paljon. Huostaanoton oli täytynyt johtua siitä.

Yhteisyystekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Janne: Sijaisperheen tytöt tuntuvat oikeilta siskoilta

Janne kertoo perheeseensä kuuluvan äidin (jolla hän tarkoittaa sijaisäitiä), koiran ja kaksi siskoa, jotka ovat sijaisperheen biologisia lapsia. Tytöt eivät asu enää kotona, vaan Janne asustaa kahdestaan sijaisäitinsä ja perheen koiran kanssa. Janne lukee perheeseensä kuuluvaksi ihmiseksi myös siskopuolensa, joka asui aikaisemmin samassa sijaisperheessä. Nykyisin siskopuoli asuu perhekodissa toisella paikkakunnalla.

Sijaisperheen biologiset lapset ovat Jannelle tärkeitä. Hänen mielestään on kivaa, kun siskot vievät hänet elokuviin ja antavat cd-levyjä sekä kaikenlaisia yllätyslahjoja. Mikään ei hänen mielestään harmita siskoissa. He vain ovat yksinkertaisesti kivoja.

Kun Jannelta kysyttiin, mikä on kaikkein mukavinta hänen sijaisäidissään, hän ei osannut nimetä mitään tiettyä seikkaa. Sen sijaan häntä harmittaa sijaisäidin hänelle asettamat liian tiukat rajat. Hän toivoisi saavansa enemmän vapautta. Janne kokee, ettei hänen onnistumisiaan huomata kotona eikä kukaan tunnu olevan kiinnostunut hänen tekemisistään. Hän ei kuitenkaan tunne jääneensä oman onnensa nojaan, eikä ole koskaan joutunut jäämään yksin pitkiksi ajoiksi. Jannella ei olisi kuitenkaan mitään yksinoloa vastaan. Hänen mielestään yksinolo *”on tosi mukavaa. Saa kattoa niin paljon telkkaa kun haluaa”*.

Sijaisäiti: Jannen suhde sijaisperheeseen ja siskopuoleen

Jannen sijaisäiti Aino määrittelee perheeseensä kuuluvan vain kaksi ihmistä: hän ja Janne. Hän arvelee ensin Jannen mieltävän perheensä samalla tavalla, mutta alkaa sitten epäroidä vastaustaan. Lopulta Aino päätyy siihen tulokseen, että Janne voi kuitenkin vielä pitää isosiskojaan perheensä jäseninä, koska tytöt käyvät perheessä aika usein.

Ainolle osoittautuu vaikeaksi kuvailla omaa suhdettaan Janneen. Hän ei osaa vastata kysymykseen mitenkään. Sen sijaan Jannen ja sijaisperheen biologisten lasten välisen suhteen kuvailu on hänelle helpompaa. Sijaisäiti toteaa tyttöjen olevan Jannelle *”aika läheisiä, koska tytöt käyvät paljon tässä meillä ja sitten taas välillä Janne käy heidän luonaan”*. Jannella on myös siskopuoli Kaisa, joka niin ikään asui muutamia vuosia sitten Ainon luona. Siihen aikaan Janne ja Kaisa olivat sijaisäidin mukaan hyvinkin läheisiä. Sittemmin Kaisa muutti takaisin lasten äidin luokse ja sieltä aika nopeasti erääseen perhekotiin toiselle paikkakunnalle. Nykyisin sisarukset soittelevat jonkin verran toisilleen ja tapaa- vatkin toisinaan. Suhde on tullut kuitenkin käytännön pakosta etäisemmäksi, koska siskon joutuessa muuttamaan kauemmas yhteydenpito sisarusten välillä vaikeutui. *”Etäisyys vaikuttaa heti tuossa iässä”*, Aino huomauttaa.

Janne: Biologisia vanhempia ei näe juuri koskaan

Suhde biologisiin vanhempiin on tällä hetkellä etäinen. Janne ei ole tavannut isäänsä sen jälkeen, kun joutui lastenkotiin hiukan ennen sijaisperheeseen muuttamistaan. Äitiäänkään hän ei tapaa omien sanojensa mukaan nykyisin juuri koskaan. Toisinaan äiti on sattunut käymään mummolassa Jannen ollessa siellä. ”*Haluaisin nähdä vanhempiani useammin, jos multa iteltä vaan kysyttäisiin*”, Janne toteaa. Kukaan ei ole kuitenkaan hänen mukaansa kysynyt häneltä vanhempien tapaamisiin liittyvistä toiveista. Samalla tavalla on jäänyt kysymättä, miten usein ja ketä sukulaisia Janne haluaisi tavata.

Sijaisäiti: Jannen suhde biologisiin vanhempiin

Jannen suhde biologisiin vanhempiinsa on sijaisäidin mielestä melko etäinen. Erityisesti suhde isään on katkennut kokonaan. ”*Isää Janne ei ole koskaan tavannutkaan sitten lastenkotiin jouduttuaan. Äitiin hän piti jonkin verran yhteyttä pari vuotta sitten. Nyt äidin tilanne on muuttunut, eikä ole pystynyt pitämään enää yhteyttä*”, sijaisäiti kertoo. Yhteydenpidon puuttuminen on johtanut siihen, ettei sijaisäidin ja Jannen biologisten vanhempien välillä ole tällä hetkellä lainkaan yhteistyötä. ”*Nyt ei ole mitään. Kun äiti on ilmoittanut, ettei jaksa pitää yhteyttä, ei olla alettu soittelemaan ja pitämään yhteyttä. On sitten odotettu, että sieltä tulis yhteydenotto*”, Aino kuvailee tilannetta. Haastattelun pohjalta vaikuttaa siltä, että yhteydenpidon jatkuminen on kiinni etupäässä Jannen biologisesta äidistä. Ilman hänen aloitettaan yhteydenpitoa ei todennäköisesti ole tulevaisuudessakaan eikä poika näe äitiään kuin sattumanvaraisesti mummolassa.

Sijaisäiti arvioi vanhempien tapaamattomuuden olevan Jannelle ongelma. Aino vaikuttaa olevan aidosti huolissaan yhteydenpidon puuttumisesta. Hän pohtii pitkään myös yksinhuoltajuutensa vaikutuksia Jannen elämään perheessä ja toivoo huokaisten, että jostain löytyisi Jannelle miehen malli. Sijaisäidistä tuntuu vahvasti siltä, että Janne tahtois tavallaan tutustua isäänsä. Isä on kuitenkin ilmaissut painokkaasti, ettei tahdo pitää mitään yhteyttä poikaansa. Jannen petyttyä kerta toisensa jälkeen hän on lakannut puhumasta isästään kokonaan.

Äiti tuntuu olevan Jannelle yhä tärkeä, vaikkei poika ole juurikaan nähnyt häntä viime aikoina. Sijaisäidin mukaan Janne odottaa aika paljon biologiselta äidiltään, joka ei pysty kuitenkaan vastaamaan lainkaan poikansa tarpeisiin. Tästä ristiriidasta on sijaisäidin mielestä muodostunut Jannelle ongelma. Poika ei ymmärrä ollenkaan, miksi hänen äitinsä ei pidä enää yhteyttä.

Janne: Kavereille voi puhua huolista ja murheista

Jannen mielestä hänellä on kavereita ihan tarpeeksi ellei liikaakin. Kaveripiiri muodostuu koulukavereista ja lähistöllä asuvista pojista. Parasta ystävää hänellä ei oikeastaan ole, mutta sen sijaan monta hyvää kaveria. Kaikki kaverit asuvat lähellä, ja Jannella on mahdollisuus nähdä heitä melko usein. Pilke silmäkulmassa Janne kertoo puuhailevansa kavereidensa kanssa *"kaikkee tyhmää"*. Kaikenlaiset pienet, harmittomat koiruudet ovat poikaporukan jokapäiväistä huvia. *"No esimerkiksi' me hengailaan lähiympäristössä ja heitellään roinaa alas uudelta sillalta, niin ett' jää menee rikki"*, Janne kertoo tavanomaisesta tavastaan kuluttaa aikaa kavereidensa kanssa talvisin.

Kavereilla on tärkeä osuus Jannen tukiverkostossa. Kun Jannelta kysyttiin, kenen kanssa hän voi puhua mielipahastaan, peloistaan ja huolistaan, hän nimesi kaverit keskeisiksi tässä asiassa. Erityisesti hän mainitsi yhden hyvän kaverin, jolle hänellä on tapana purkaa kaikki tunteensa. *"Se aina kuuntelee ja sanoo, ett' "ei sullakaan oikeen hyvin mee" "*, Janne kuvailee. Salaisuuksista puhuttaessa Janne toteaa, ettei hän periaatteessa kerro salaisuuksiaan kenellekään. *"Ei mulla ole salaisuuksia"*, Janne sanoo virnistäen.

Sijaisäiti: Muut tärkeät ihmissuhteet

Biologisten vanhempien lisäksi Jannelle ovat tärkeitä Ainon mukaan äidin puolen isovanhemmat. Hekään eivät ole pitäneet poikaan koko ajan yhteyttä, mutta tällä hetkellä he ovat jälleen osoittaneet kiinnostusta Jannen tapaamiseen. Aino kuvailee Jannen pitävän kovasti isovanhemmistaan ja viihtyvän heillä jopa paremmin kuin äitinsä luona. Hän toivoo hartaasti yhteydenpidon jatkuvan myös tulevaisuudessa.

Jannen kaveriverkosto on sijaisäidin mukaan yllättävän laaja. Pojalla on ollut joka hetki kavereita, ja hän viettää mielellään aikaa heidän kanssaan. Aino kuvailee Jannen suhdetta kavereihinsa aaltoilevaksi: välillä kavereiden kanssa menee paremmin ja välillä huonommin. Hän arvelee kaveripiirin sisällä ilmenevien ongelmien johtuvan ainakin osaksi Jannen luonteesta. *"Siellä vaikuttaa varmaan just sekin, kun Janne haluaisi olla niin kovasti keskipisteenä ja hän vissiin aika johtajatyypinen on, niin menee helposti sitten hankauksiin eikä tykkää hirveesti arvostelusta."*

Mahdollisuudet materiaalisiin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Janne: Harrastuksista on saanut päättää suurimmaksi osaksi itse

Vaikka Jannella ei olekaan kotona käytettävissään omaa tietokonetta, hänellä on silti mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen. Hän kertoo käyttävänsä tietokonetta koulussa kahdesta kolmeen kertaan viikossa. Internetissä surffailu kuuluu Jannen harrastuksiin. Siksi hänelle on todella tärkeää päästä toisinaan tietokoneen äärelle. Jannen muihin harrastuksiin kuuluvat partio ja shakkikerhossa käyminen. Hän kokee voineensa päättää itse harrastuksistaan suurimmaksi osaksi.

Viikkorahaa Jannella on käytössään mielestään tarpeeksi. Hän ei ole saanut itse päättää rahan määrää, ja tokaiseekin pontevasti, että määräisi tietysti enemmän rahaa itselleen, jos saisi päättää. Janne päättää itse, mihin saamansa rahan käyttää. Joskus hän säästää ja ostaa säästettyään jotain erikoisempaa. Hän kertoo perheessä olevan sellainen periaate, että jos on velkaa jollekin, se pitää maksaa ensin takaisin viikkorahoista. Silloin ei voi ostaa sitä, mitä tahtoi.

Janne ei osaa ensin nimetä mitään tiettyjä itseään koskevia päätöksiä, joihin hän voisi vaikuttaa. Sitten hän ilmoittaa saavansa päättää hyvin pitkälle itse hänelle ostettavista vaatteista. Hänellä on myös tapana kertoa, mitä tahtoo kulloinkin lahjaksi.

Sijaisäiti: Arkipäivän päätökset on pystytty yleensä sopimaan neuvottelemalla

Sijaisäiti kertoo, ettei Jannella ole kotona juuri tällä hetkellä toiminnassa olevaa tietokonetta. Hän tietää kuitenkin, miten tärkeää mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen on Jannelle, ja huomauttaa, että Janne on kyllä saamassa oman koneen, kunhan joku tulisi ensin laittamaan sen käyttökuntoon. Aino ei pidä tietokoneella touhuamista varsinaisena harrastuksena, vaan yhtenä tapana kuluttaa aikaa. Hänen mielestään Jannen varsinaisia harrastuksia ovat partio ja shakkikerho, jonka poika on aikeissa lopettaa, koska hänellä ei ole siellä enää kavereita. Harrastuksista on aina neuvoteltu, ja päätökset ovat olleet kompromissejä. Jannen intressit ja taipumukset on pyritty ottamaan harrastuksia valittaessa huomioon. Aino selittää, miten Janne on helposti innostuvasta luonteestaan johtuen tullut kokeilleeksi yhtä sun toista harrastusmuotoa. Yhteen aikaan hänellä olikin vaikka minkälaisia harrastuksia, mutta nyttemmin hän on itse päättänyt vähentää niitä vähitellen. Samalla tavalla kuin Janne on saanut osallistua harrastuksien aloittamista koskeviin päätöksiin, hän on sijaisäidin mukaan saanut itse päättää harrastuksiensa lopettamisesta.

Yksinhuoltajan ongelmat heijastuvat Ainon mukaan selvimmin juuri harrastusten tarjoamisessa. Yksinhuoltajana hänen on mahdotonta tarjota pojalle koko sitä harrastusten kirjoa, jonka hän toivoisi pystyvänsä antamaan. ”*Se on se huono puoli, että kun ei oo sitä mieshahmo ja isähahmo, joka ohjaisi sen suuntaisiin harrastuksiin, ja kun en etenkään aikaisemmin kerennytkään lähtemään viemään erikseen aina... Monessa muussakin harrastuksessa, kun olisi se isähahmo, joka veisi...*”

Koska Jannella on sijaisäidin mukaan suunnitelmissa ostaa uusi polkupyörä, hänellä ei haastatteluhetkellä ollut varsinaista viikkorahaa. Tavallisesti Janne on kuitenkin saanut jonkinlaista taskurahaa, ja Aino selittääkin, miten viikkorahojen maksu alkaa jälleen lähestyvän syntymäpäivän jälkeen, kunhan polkupyörä on ensin ostettu. Viikkorahan suuruudesta ei ole käyty vielä keskustelua. Aino ja Janne miettivät määrää yhdessä, kunhan asia on ajankohtaisempi.

Arkipäivän päätökset on sijaisäidin mukaan pystytty yleensä sopimaan neuvottelemalla. Esimerkiksi kavereita koskevat päätökset on hänen sanojensa mukaan tehty yhteisymmärryksessä. Kodin yleisistä säännöistä (mm. nukkumaanmenoajasta ja TV:n katselusta) Aino on pitkälti päättänyt itse. Säännöt ovat samat kuin biologisten lasten ollessa pieniä. ”*Samat säännöt Jannella kuin vanhemmillakin lapsilla hänen iässään. En ole lähtenyt niitä lieventämään.*”

Kulutusta koskevissa päätöksissä Jannella on tapana antaa välillä vinkkejä siitä, mitä tahtoo. Tavaroiden hankinnassa päätökset on tehty useimmiten siten, että Janne kertoo, mitä tahtoo ja kompromissejä tehdään sen suhteen, kuinka usein uusia tavaroita hankitaan. Kulutukseen liittyen Aino painottaa yrittävänsä kannustaa Jannea siihen, että tämä olisi tarkempi hankinnoissaan eikä päätyisi aina kalleimpaan vaihtoehtoon.

Pohdintoja Jannen resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Jannen suhteista aikuisiin kiintein ja säännöllisin on tutkimushetkellä hänen suhteensa sijaisäitiin. Tämä suhde toimii tärkeimpänä voimavarana Jannelle, kun tarkastellaan hänen sosiaalisia resurssejaan aikuissuhteiden näkökulmasta. Sijaisäiti on Jannelle kiistatta tärkein aikuinen. Häneen Jannella on turvallinen suhde. Jannen haastattelusta saa käsityksen, ettei sijaisäiti ole hänelle erityisen läheinen, mutta suhde häneen on kuitenkin pääpiirteissään kunnossa. Suhdetta sijaisäitiin voidaan kutsua Jannen primaariseksi yhteisyystekijäksi (*vahva resurssi*).

Jannen sekundaariset yhteisyystekijät aikuissuhteiden osalta muodostuvat hänen suhteistaan biologiseen äitiin ja isovanhempiin (*keskivahvat resurssit*), joista jälkimmäiset vaikuttavat lapselle läheisemmiltä tiiviimmän yhteydenpitonsa johdosta. Isovanhempiaan Janne tapaa tutkimushetkellä satunnaisesti mummolassa. Siellä hän näkee toisinaan myös biologista äitiään, joka ei tutkimushetkellä pidä varsinaista yhteyttä poikaansa. Äiti on Jannelle kuitenkin yhä tärkeä, vaikka säännöllinen yhteys häneen puuttuukin. Sen sijaan suhde biologiseen isään on katkennut, vaikka poika olisikin kiinnostunut pitämään häneen yhteyttä.

Vertaissuhteet: Jannen toimivimmat vertaissuhteet ovat suhteet kavereihin ja sijaisperheen lapsiin. Kaverit vaikuttavat olevan Jannelle vielä merkityksellisempiä kuin sijaisperheen lapset, koska he ovat päivittäin Jannen tavattavissa. Erityisesti hyvät kaverit ovat keskeisessä asemassa Jannen sosiaalisina resursseina, koska Janne luottaa heihin ja kertoo heille henkilökohtaisista asioistaan. Suhteet kavereihin ja sijaisperheen lapsiin ovat Jannen primaarisia yhteisyystekijöitä tarkasteltaessa vertaissuhteita (*vahvat resurssit*). Sekundaarisiin yhteisyystekijöihin kuuluu Jannen suhde siskopuoleensa (*keskivahva resurssi*). Myös suhde siskopuoleen on Jannelle tärkeä, vaikka yhteydenpito onkin harventunut pitkän välimatkan vuoksi.

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: Jannella on kolme mieluista harrastusta. Harrastukset ovat kodin ulkopuolella tapahtuvia, mikä laajentaa Jannen elämänpiiriä ja avaa mahdollisuuksia uusiin ihmissuhteisiin. *Jannen harrastukset toimivat vahvoina resursseina.*

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Jannella on mahdollisuus käyttää tietokonetta halutessaan koulussa. Jannen mielestä tietokoneen käyttö on hänelle tärkeää. Sijaisperheessä tietokonetta ei ole. Siksi *luokittelen tämän resurssin puuttuvaksi.*

Oma raha: Viikkorahaa Janne saa vain satunnaisesti, joten *oma raha toimii Jannen keskivahvana resurssina.*

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Jannen vaikutusmahdollisuudet näyttävät hyviltä, kun osallisuusresursseja tarkastellaan harrastusten ja oman rahan kautta. Haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että sijaisperheessä on tapana neuvotella lapsen kanssa uusien harrastusten aloittamisesta, ja lapsen kyvyt sekä kiinnostuksen kohteet otetaan huomioon harrastuksia mietittäessä. Lapselle annetaan vastuuta antamalla hänen päättää itse viikkorahan käytöstä. Janne kokee, ettei ole tosin voinut vaikuttaa viikkorahan määrään, mutta on silti tyytyväinen viikkorahaansa. *Jannen osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen toimivat vahvoina voimaroina rahan määräytymistä lukuun ottamatta. Tähän tekijään liittyvä resurssi puuttuu Jannelta.*

Arkipäivän päätökset: Sekä Janne että sijaisäiti ovat sitä mieltä, että Janne saa osallistua kulutuksesta päättämiseen. Joskus Janne saa tehdä täysin itsenäisiä päätöksiä, joskus hän puolestaan ehdottaa hankinnan kohdetta, ja päätös ostamisesta tai ostamatta jättämisestä tehdään yhdessä. *Jannen kulutukseen liittyvä osallisuusresurssi on hänelle vahva voimavara.* Näkökulmia vertailemalla ja yhdistelemällä vaikuttaa myös siltä, että Jannella on mahdollisuus osallistua itseään koskevien päätösten tekemiseen, vaikka hän ei osannutkaan nimetä mitään tiettyä päätöstä. *Luokittelen lapsen itseään koskeviin päätöksiin liittyvän resurssin kuitenkin Jannen puuttuvaksi voimavaraksi, koska Janne ei pystynyt itse nimeämään yhtään seikkaa, johon kokisi voivan vaikuttaa tällä alueella.*

Tapaamiset: Janne tahtoi tavata molempia vanhempiaan nykyistä useammin. *Kokemus tapaamisten riittämättömyydestä on hänelle heikko voimavara.* Kukaan ei ole kysellyt Jannen mielestä hänen mielipidettään sukulaisten tapaamisesta. *Kokemus kuulematta jäämisestä on näin ollen Jannen puuttuva resurssi.*

Tietoisuus taustasta: Totuudenmukainen käsitys omasta menneisyydestä ja juurista on tärkeää lapsen muodostaessa mielikuvia itsestään. Jannen käsitykset huostaanottonsa syistä vaikuttavat vähän saman suuntaisilta kuin sijaisäidin kertomus. Selvä kokonaiskäsitys kuitenkin puuttuu, joten Jannen on mahdotonta ymmärtää oikein huostaanottoonsa johtanutta tilannetta. *Taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Jannen heikkona voimavarana.*

7.3 VILLE - ”Urheilussa oon ihan hyvä.”

Yksitoistavuotias Ville sijoitettiin sijaisperheeseen kymmenisen vuotta sitten hänen ollessaan noin puolitoistavuotias. Haastattelua tehtäessä Ville on reipas koululainen, jolla on menossa neljäs vuosi koulun penkillä. Ville kertoo, että hänellä menee yleensä ottaen tosin hyvin ja sen huomaa siitä, että hän on ollut omien sanojensa mukaan taas ihan nätisti.

Miten Ville ja hänen sijaisvanhempansa näkevät Villen huostaanoton?

Villen sijaisvanhempien Riston ja Helenan mukaan Ville päädyttiin ottamaan huostaan, koska hänen äidillään oli ongelmia alkoholin käytön kanssa eikä hän jaksanut enää hoitaa lapsiaan. He kertovat biologisen äidin halunneen, että asia selitettäisiin tällä tavalla myös Villelle, jotta poika saisi totuudenmukaisen kuvan syistä, miksi hänen piti muuttaa pois äitinsä luota. Sijaisvanhemmat ovat aikaan kertoneet huostaanoton syystä Villelle, mutta siitä on jo niin kauan, etteivät he tiedä, muistaako Ville käytyä keskustelua. Kun Ristolta ja Helenalta kysyttiin, mitä he arvelevat Villen vastaavan, jos häneltä kysyttäisiin huostaanoton syytä, he myönsivät, etteivät tiedä, mitä poika siihen vastaisi. He epäilevät, osaisiko hän sanoa siihen mitään. Perhe on puhunut Villen kanssa hänen biologiseen perheeseensä liittyvistä asioista, mutta huostaanotosta heillä ei ole ollut puhetta. Risto toteaa, että he ovat kyllä valmiita vastaamaan Villen kysymyksiin, jos hän haluaa tietää näistä asioista, mutta toistaiseksi Ville on kysellyt yllättävän vähän.

Ville muistelee huostaanoton tapahtuneen hänen ollessaan noin kolmevuotias. Hän sanoo olleensa niin pieni silloin, ettei voi muistaa aikaa tarkkaan. Huostaanoton syyksi Ville nimeää alkoholin väärinkäytön. Hänellä on sellainen mielikuva, että vanhemmat joivat liikaa, ja siksi hänen piti lähteä pois kotoa. Ville kertoo jutelleensa huostaanotosta joskus sijaisisänsä kanssa. Hänen mielestään näistä asioista on helpompi puhua sijaisisän kuin -äidin kanssa.

Yhteisyystekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Ville: Sijaisvanhemmat ovat läheisiä

Ville luettelee hänen perheeseensä kuuluvan isän ja äitin (joilla hän tarkoittaa sijaisvanhempiaan) sekä Sakun ja Hannan, jotka ovat sijaisperheen biologisia lapsia. Sijaisperhe tuntuu olevan Villelle erittäin tärkeä, ja etenkin sijaisisä vaikuttaa olevan hänelle läheinen. Sijaisvanhempien ja Villen lähei-

siä välejä kuvastaa Villen tapa kutsua sijaisvanhempiaan "iskäksi" ja "äidiksi". Hän selittää molempien sijaisvanhempiansa olevan kiinnostunut tekemisistään ja huomaavan onnistumisensa. Ville tuntee olevansa oikea perheenjäsen.

Ville kertoo, ettei hänen sijaisisässään harmita mikään. Mukavinta sen sijaan on, kun "*se vie mun kaikkiin paikkoihin, kускаa urheilukouluunkin*". Sijaisäiti on Villen mielestä mukava, koska hän "*pesee aina pyykit ja tekee kaikkia asioita*". Ville tuntuu arvostavan sitä, että sijaisäidillä on aina aikaa hänelle. He viettävät usein aikaa yhdessä näperrellessä jotain pientä. Sijaisäiti ei ole Villelle kuitenkaan yhtä läheinen kuin sijaisisä. Haastattelun pohjalta syntyy vaikutelma, että Ville syyttää sijaisäitiään siitä, ettei voi asua biologisten vanhempiansa luona. Häntä harmittaa sijaisäidissä eniten juuri se, "*kun se ei anna mun asua mun oikeassa kodissa*".

Sijaisvanhemmat: Villen suhde sijaisperheeseen

Villen sijaisvanhemmat Helena ja Risto luettelevat heidän perheeseensä kuuluvan viisi ihmistä: biologiset lapset Saku ja Hanna, jotka ovat jo aikuisia, ja Ville sekä vanhemmat. He tuntuvat olevan varmoja siitä, että Ville mieltää perheensä laajasti. Heidän käsityksensä mukaan Villen perheeseen kuuluu sijaisperheen lisäksi hänen biologisen perheensä jäsenet, etenkin pikkuveljet. He painottavat pikkuveljien tärkeyttä Villelle.

Helena kuvailee suhdettaan Villeen ihan hyväksi. "*Ville on oma lapsi*", hän korostaa. Hän kokee olevansa läheinen Villen kanssa ja uskoo Villen tuntevan samoin. Risto kertoo suhteensa Villeen olevan hiukan erilainen kuin hänen suhteensa perheen biologisiin lapsiin. "*Kannan Villestä enemmän huolta kuin biologisesta lapsesta*", hän selittää. "*Satsaan poikaan enemmän ja tunnen erilaista vastuuta. Ville tarvitsee enemmän apua*", hän hahmottaa suhdettaan Villeen. Sijaisisällä on mielestään hyvät välit Villen kanssa, ja hän arvioi päässeensä lähemmäs Villeä kuin sijaisäiti. Sijaisvanhempien mukaan Villen suhde perheen muihin lapsiin on niin ikään hyvä ja läheinen. Tosin ikäeron vuoksi heistä ei juuri ole Villen leikkikavereiksi.

Ville: Biologiset vanhemmat ovat tärkeitä, mutta hiukan etäisiä

Vaikka biologiset vanhemmat ovat Villelle tärkeitä, poika kokee heidät hiukan etäisiksi. Tästä osoituksena hänellä on tapana kutsua biologisia vanhempiaan etunimillä. Haastattelun pohjalta biologinen äiti tuntuu olevan Villelle tärkeämpi kuin isä. Äidissä ei harmita Villeä paljon mikään. Mukavinta

äidissä on, kun pääsee yhdessä hänen kanssaan lenkille tai kaupunkiin ostoksille. Se on Villen mielestä tosi kivaa. Kun Villeltä kysyttiin, mikä hänen isässään on kaikkein mukavinta, hän totesi lyhyesti isänkin olevan ihan kiva kumminkin. Mitään erityistä asiaa hän ei osannut mainita. Eniten isässä harmittaa Villeä se, ettei hän ole koskaan nähnyt isän tekemän yhtään mitään. Poika tuntui toivovan, että hänen isällään olisi enemmän innostusta touhuta poikansa kanssa Villen tavatessa isäänsä.

Vanhempiaan Ville kertoo tapaavansa aika usein. Joskus Ville näkee heitä kaupungilla, mutta useimmiten hän käy vierailemassa äitinsä luona. Toisinaan Villen isä tulee tapaamaan häntä äidin luokse, isän luona Ville ei juurikaan käy. Ville kertoo olevansa menossa äitinsä kotiin juuri tulevana lauantaina. Hän vaikuttaa olevan tapaamisesta innoissaan. Jämäkästi Ville ilmoittaa olevan ihan tyytyväinen tapaamisten määrään. ”*En haluis nähdä niitä yhtään enempiä tai vähempää. Ihan hyvä ratkaisu*”, hän arvioi tapaamiskäytäntöä.

Villellä on neljä sisarusta, kaksi pikkuveljeä ja kaksi isosiskoa. Pikkuveljet asuvat tällä hetkellä äitinsä luona ja siskot on sijoitettu toiseen sijaiskotiin. Ville tapaa sisaruksiaan lähinnä käydessään äitinsä luona. Hänen mielestään ”*on ihan hyvä asia, kun on siskot ja veljet*”, vaikka Villeä harmittaakin joskus, kun sisarukset ärsyttävät häntä tahallaan. Erityisesti pikkuveljet ovat Villelle tärkeitä, ja hän vaikuttaa toivovan, että saisi asua yhdessä heidän kanssaan.

Sijaisvanhemmat: Villen suhde biologiseen perheeseen

Villen suhde biologisiin vanhempiinsa on sijaisvanhempien mukaan ihan hyvä. He kertovat pojan puhuvan vanhemmistaan etunimillä, ei isänä ja äitinä. Risto selittää Villen tapaavan vanhempiaan muutamana kerran vuodessa. Tapaamiset tapahtuvat äidin kotona, jonne isäkin tulee toisinaan. Haastattelusta saa käsityksen, että tapaamiset tapahtuvat biologisten vanhempien aloitteesta. ”*Aina kun vanhemmat soittaa, viedään*”, Helena kuvailee tapaamiskäytäntöä. Sijaisvanhemmat mainitsevat Villen jännittävän biologiseen perheeseen menoa, vaikka hän onkin innokas lähtemään sinne. Heidän mielestään tapaamissopimus toimii ihan hyvin, tosin tapaamisia saisi olla useamminkin.

Sijaisvanhemmat keuhuvat yhteistyötään Villen vanhempien kanssa. Yhteistyö ”*sujuu hyvin. Niiden kanssa pystyy puhumaan kaikesta*”, Risto selvittää. ”*Luottamus pelaa yleensä ja voidaan sopia asioista.*” Villen vanhemmat ovat sijaisvanhempien mukaan hyväksyneet heidät sijaisvanhemmiksi. Etenkin sijaisisä ja biologinen isä vaikuttavat olevan hyvissä väleissä. Risto vakuuttaa voivansa puhua Villen isälle ”*kuin mies miehelle*”.

Villen neljästä sisaruksesta kaksi pikkuveljeä ovat hänelle hyvin tärkeitä ja suhde isosiskoihinkin on Riston ja Helenan mukaan hyvä, vaikkakin vähän etäisempi. He arvelevat suhteiden erilaisuuden johtuvan pääasiassa siitä, että Ville tapaa äitinsä luona asuvia pikkuveljiään useammin kuin isosiskojaan, jotka on sijoitettu toiseen sijaiskotiin.

Ville: Tärkeät asiat kerrotaan parhaalle ystävälle

Sijaisvanhempien ja pikkuveljien lisäksi kaverit ovat Villelle erittäin tärkeitä. Hänellä on mielestään riittävästi kavereita; niin monta, ettei hän jaksanut alkaa laskemaan heidän lukumääräänsä haastattelutilanteessa. Villellä on myös yksi paras ystävä, jolle hän kertoo salaisuutensa ja kaikki tärkeät asiansa. ”*Yhteen Jariin (nimi muutettu) mä voin kyllä luottaa*”, Ville tokaisee ponnekkaisesti. Kaikki Villen kaverit asuvat lähellä, joten hänen on helppo tavata heitä. Ville ja hänen kaverinsa vaikuttavat olevan hyvin urheilullisia. ”*Käydään luistelemassa, pelataan jäkistä... kesällä pelataan koripalloa, kirkkistä ja piilosta*”, Ville luettelee puuhailujaan kavereidensa parissa.

Villen tukiverkoston keskeisimmät ihmiset ovat hänen sijaisvanhempansa ja paras ystävänsä Jari. Ystävälleen hän voi uskoa salaisuutensa, ja sijaisvanhempiansa kanssa Ville puhuu peloistaan, huolistaan ja mielipahastaan. Kaikista aikuisista Ville on mieluiten sijaisvanhempiansa ja biologisten vanhempiansa kanssa.

Sijaisvanhemmat: Muut tärkeät ihmissuhteet

Sijaisperheen ja biologisen perheen lisäksi Villen muut tärkeät ihmiset näyttävät haastattelun perusteella rajoittuvan lähinnä kavereihin. Helena kertoo Villen mummon (äidin puolelta) joskus soittelleen, mutta yhteydenpito on varsin satunnaista. Kavereita Villellä on paljon, mistä sijaisvanhemmat ovat iloisia. Nykyisin Ville saa mennä pidemmällekin, minkä ansiosta hänen kaveripiirinsä on entistään laajentunut. Helenan mukaan Villellä on paljon eri ikäisiä ystäviä. Sijaisvanhemmat selittävät, miten Villellä on tapana mennä helposti kaveriporukan mukana, mutta korostavat voivansa luottaa Villeen, joten he eivät ole huolissaan Villen tekemisistä kavereidensa kanssa.

Mahdollisuudet materiaalsiin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Ville: Urheilukengistä saa päättää itse

Viikkorahaa Ville saa 20 mk. Sijaisvanhemmat ovat sopineet viikkorahan suuruudesta, eikä hän ole voinut vaikuttaa rahan määrään. Ville näyttää olevan kuitenkin tyytyväinen viikkorahaansa. Ylpeänä hän kertoo ostavansa rahoillaan yleensä PlayStation pelejä tai karkkia. Hänelle tuntuu olevan tärkeää, että voi itse päättää, mitä tekee saamalleen rahalle. Toisinaan Ville saa päättää myös muista hänelle ostettavista asioista. Hän muistelee saaneensa päättää hiljattain, millaiset urheilukengät hän haluaa ostaa.

Harrastuksista Ville on saanut päättää aina itse. Ville on jo pidempään harrastanut yleisurheilua. Parhaaksi lajikseen hän mainitsee juoksun. Kotona hän voi päättää erilaisista asioista, toisinaan kotiintuloajastakin. ”*Ett’ mä meen ulos, kerron millon tuun kotiin*”, hän vastaa kysyttäessä, millaisiin itseään koskeviin päätöksiin hän kokee voivansa vaikuttaa kotona.

Villen vaikutusmahdollisuudet itseään koskeviin asioihin vaikuttavat kokonaisuudessaan hyviltä. Haastattelussa tuli esille kuitenkin yksi tärkeä alue, jolla Villen mielipidettä ei ole kuultu. Hän nimittäin kertoo, ettei kukaan ole koskaan kysynyt häneltä, ketä sukulaisia hän haluaisi tavata ja miten usein. Ainakaan hän ei pysty muistamaan, että häneltä olisi tätä kyselyä.

Sijaisvanhemmat: Kotona Ville saisi tehdä enemmänkin itsenäisiä päätöksiä

Villen sijaisperheeseen ei ole hankittu tietokonetta, jota Ville voisi käyttää, koska sijaisvanhempien mielestä ajan voi kuluttaa niin paljon parempanakin kuin tietokoneen ääressä istumiseen. Sen sijaan perheessä on PlayStation, jonka ahkera käyttäjä Ville on. Risto kertoo rahan olleen Villelle ongelma, joten hän ei ole saanut aina viikkorahaa. Sijaisvanhempien puheiden perusteella saa käsityksen, että Ville saa omaa rahaa toisinaan, muttei säännöllisesti. Kun Ville saa rahaa, hänellä on lupa ostaa sillä mitä itse haluaa. Helena kertoo Villen olevan ihan tyytyväinen saamansa rahan määrään.

Sijaisvanhempien mukaan Ville ei juurikaan päättä hänelle ostettavista tavaroista, koska hän tyytyy siihen, mitä saa. Helena kuvailee, miten Villen ollessa mukana vaatteiden ostossa hän saa vähän valita, mutta korostaa vanhempien tietoenkin viime sijassa tekemän ostopäätöksen esimerkiksi vaatteiden kestävyuden mukaan. Kotona Ville saa vaikuttaa siihen, mitä hän syö aamupalaksi ja välipaloina.

Sijaisäiti mainitsee, että Ville saisi valita myös päälle pukemansa vaatteet, jos haluaisi, mutta hän ei ole osoittanut innokkuutta tähän.

Villen ainoa harrastus tällä hetkellä on sijaisvanhempien mukaan yleisurheilu. He kokevat pystyvänsä tarjoamaan pojalle hyvän valikoiman harrastusmahdollisuuksia, mutta valitettavasti kaikissa Villeä kiinnostavissa lajeissa, kuten telinevoimistelussa, ei ole juuri nyt tilaa. Sijaisvanhemmat haluavat antaa Villelle mahdollisuuden valita omat harrastuksensa. Heistä on tärkeää, että lasta kuunnellaan tässä asiassa ja lapsi kokee saavansa harrastaa sitä, mikä tuntuu hyvältä. Heidän mielestään liikunnan ihanuus on pääasia, ei jokin tietty laji.

Pohdintoja Villen resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Villen primaariset aikuissuhteet rakentuvat hänen suhteistaan sijaisvanhempiin (*vahvat resurssit*). Sijaisisä on Villen elämän tärkein aikuinen tutkimushetkellä, ja sijaisäiti on hänelle miltei yhtä läheinen. Villen ja hänen sijaisvanhempiansa välejä kuvastaa molemminpuolinen kiintymys. Sijaisvanhemmat mieltävät Villen omaksi pojakseen ja Ville pitää sijaisvanhempia ”oikeina” vanhempiina. Suhteet biologisiin vanhempiin ja mummoon (äidin puolelta) muodostavat sekundaarisuhteet. Biologiset vanhemmat ovat Villelle tärkeitä, mutta hiukan etäisiä, koska Ville tapaa heitä verrattain harvoin (*keskivahvat resurssit*). Biologinen äiti on Villelle läheisempi kuin isä. Suhde mummoon rajoittuu satunnaisiin puheluihin, minkä vuoksi mummosta ei ole tullut Villelle kovinkaan läheistä (*heikko resurssi*).

Vertaissuhteet: Villen vertaissuhteiden verkosto vaikuttaa laajalta. Primaarisia vertaissuhteita ovat Villen suhteet sijaisperheen lapsiin ja kavereihin, jotka ovat kaikki Villelle tärkeitä (*vahvat resurssit*). Sekundaaristen suhteiden verkoston muodostaa suhteet pikkuveljiin ja isosiskoihin (*keskivahvat resurssit*). Pikkuveljet ovat Villelle läheisempiä kuin isosiskot, joita hän tapaa harvemmin.

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: Vilellä on yksi mieluinen harrastus, jonka kautta hän voi toteuttaa itseään. Tämä *harrastus toimii hänelle vahvana resurssina*.

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Sijaisperheessä ei ole tietokonetta, koska sijaisvanhempien mielestä PlayStation korvaa tietokoneen. Resurssinäkökulmasta tarkasteltuna tietokone monine mahdollisuuksineen tarjoaa lapselle kuitenkin enemmän vaihtoehtoja itsensä toteuttamiseen kuin PlayStation peleineen, joten arvioin, ettei PlayStation korvaa tietokonetta. *Villemme tietokoneen käyttömahdollisuus on siis puuttuva resurssi*.

Oma raha: *Satunnainen viikkoraha toimii Villen keskivahvana resurssina*.

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Sekä Ville että sijaisvanhemmat kertovat Villen saavan päättää itsenäisesti niin harrastuksistaan kuin viikkorahan käytöstäkin. Tällä tavalla sijaisvanhemmat tarjoavat lapselle positiivisia kokemuksia ja opettavat hänelle vastuuta. Ville ei ole saanut vaikuttaa viikkorahansa määrään, vaan sijaisvanhemmat ovat päättäneet asiasta keskenään. Tässä suhteessa Villen mielipidettä ei ole kuultu. *Villen osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen toimivat vahvoina voimavaroina rahan määräytymistä lukuun ottamatta. Tähän tekijään liittyvä resurssi puuttuu Villeltä*.

Arkipäivän päätökset: Ville osaa nimetä asioita, joihin hän voi vaikuttaa niin kulutuksen kuin itseään koskevien päätöstenkin suhteen. Hän vaikuttaa pääsevän osalliseksi kaikista tutkituista tähän luokkaan liittyvistä päätöksistä. Sijaisvanhempien mukaan Ville saisi päättää enemmänkin asioistaan niin kotona kuin ostoissa, mutta hän näyttää tyytyvän siihen, mitä saa. *Villen osallisuusresurssit arkipäivän päätösten osalta toimivat hänen vahvoina resurssinaan*.

Tapaamiset: Biologisia vanhempiaan Ville kokee tapaavansa sopivasti, joten *kokemus tapaamisten riittävydestä toimii Villen vahvana resurssina*. Hänen resurssiensa määrää rajoittaa sen sijaan kokemus siitä, *ettei kukaan ole koskaan kysynyt hänen toiveitaan tapaamisten suhteen*, ketä ja miten usein hän haluaisi tavata. *Tähän tekijään liittyvä resurssi puuttuu Villeltä siis kokonaan*. Villen

haastattelun perusteella on helppoa päätellä hänen toivovan tapaavansa useammin ainakin pikkuveljiään, jos vain hänen mielipidettään asiasta tiedusteltaisiin.

Tietoisuus taustasta: Villen käsitys huostaanottonsa syistä vaikuttaa olevan saman suuntainen kuin sijaisvanhempien kertomus, vaikka sijaisvanhemmat eivät olekaan keskustelleet hänen kanssaan näistä asioista pitkään aikaan. Käsityksessä on kuitenkin puutteita, jotka vääristävät Villen mielikuvia menneisyydestään. Sijaisvanhemmat suhtautuvat myönteisesti huostaanotosta puhumiseen, mutta tuntuvat odottavan Villen tekevän aloitteen tässä suhteessa. *Taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Villen heikkona voimavarana.*

7.4 JOHANNA - ”Oon hyvä koulussa enkä tarvii tukiopetusta.”

Johanna on 12-vuotias. Hänet sijoitettiin nykyiseen sijaisperheeseensä noin neljä vuotta sitten. Sijoitus on Johannalle toinen. Ennen sijaisperheeseensä tuloa Johanna asui kaksi kuukautta tätinsä luona. Haastatteluhetkellä hän käy ala-asteen viidettä luokkaa. Johanna kertoo, että hänellä menee keskinertaisesti. Hänen mielestään sen huomaa siitä, että koulussa menee ihan hyvin ja hänellä on aika paljon kavereita.

Huostaanotto Johannan ja hänen sijaisvanhempiensa näkemänä

Sijaisvanhemmat Irja ja Tapani selittävät Johannan huostaanoton taustalla olleen heitteille jättöä. He kertovat, kuinka Johannan yksinhuoltajaäiti lähti usein tupakan ostoon ja oli sillä matkalla koko viikon. Johanna ja hänen neljä vuotta vanhempi siskonsa Mira joutuivat olemaan paljon kahdestaan ilman äidin tukea ja turvaa. Sijaisvanhempien mukaan äiti käytti myös paljon alkoholia, mutta alkoholinkäyttö ei ollut huostaanoton ensisijainen syy.

Irja kertoo sijaisvanhempien yrittäneen joskus puhua Johannan perheestä ja huostaanottoon liittyvistä asioista tytölle, varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa. Johanna reagoi keskusteluihin sulkeutumalla täysin ja tulemalla huonovointiseksi. Sittemmin näitä asioita ei ole edes yritetty käsitellä, koska sijaisvanhemmat pelkäävät Johannan reagoivan taas samalla tavalla. Sijaisvanhemmat eivät osanneet sanoa, mitä Johanna ajattelee huostaanoton syistä.

Johanna muistaa hyvin, miten hänet otettiin huostaan kahdeksanvuotiaana. ”*Kun äiti joi eikä pystynyt meistä huolehtiin*”, hän selittää huostaanoton syytä. Johanna muistaa joskus puhuneensa vähän huostaanotosta sijaisperheessä, muttei pysty muistamaan, miltä puhuminen tuntui. Sen sijaan hän muistaa joskus kysyneensä, saavatko sijaisvanhemmat palkkaa siitä, että he huolehtivat Johannasta ja hänen siskopuolestaan.

Yhteisyystekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Johanna: Siskopuoli on tärkeämpi kuin sijaisvanhemmat

Johannan mielestä hänen perheeseensä kuuluvat sijaisvanhemmat, samassa sijaisperheessä asuva siskopuoli Mira, hiljattain perheeseen sijoitettu Joonas sekä perheen aikuiset lapset Timo ja Tiina. Tiina ei asu enää sijaisperheessä. Johanna tuntuu suhtautuvan sijaisvanhempiansa myönteisesti, vaikka hänen siskopuolensa onkin selvästi sijaisvanhempia tärkeämpi. Sijaisvanhemmat vaikuttavat olevan hänelle yhtä läheisiä. Kumpaakin Johanna kutsuu etunimellä. Perheen biologisista lapsista Timo tuntuu olevan Johannalle läheisin. Haastattelun yhteydessä piirtämässään perhepiirroksessa Johanna onkin kuvannut itsensä Timon viereen, ja he pitävät toisiaan kädestä kiinni.

Sijaisäiti on Johannan mielestä yksinkertaisesti vaan kiva. Hän ei osaa sen tarkemmin sanoa, mikä sijaisäidissä on mukavinta. Ikävintä on, kun ”*se huutaa joskus, jos mä oon tuhma*”. Sama asia harmittaa Johannaa sijaisisässäkkin: ”*Sekin välillä huutaa, jos oon kiukkunen*”. Parasta sijaisisässä on Johannan mielestä se, kun hän työskentelee ravintolassa, ja Johanna pääsee sinne aina halutessaan syömään pizzaa. Johannan mielestä se on ”nastaa”. Molemmat sijaisvanhemmat huomaavat Johannan mukaan hänen onnistumisensa ja ovat kiinnostuneita hänen tekemisistään. Myös isosisko on osoittanut kiinnostuksensa: ”*Irja, Tapsa ja Mira huomaa esimerkiksi jos kokeissa tulee hyvä numero*”, Johanna kertoo.

Sijaisvanhemmat: Johannan suhde sijaisperheeseen

Sijaisvanhemmat kertovat perheeseensä kuuluvan vanhemmat, kaksi perheen biologista lasta, Johannan siskopuolen Miran sekä Johannan ja Joonaksen, joka on vasta hiljattain sijoitettu perheeseen. Heidän mielestään Johanna mieltää perheensä samalla tavalla lisäten joukkoon perheen muualla asuvan tyttären, Tiinan, aviomiehen. Sijaisisä Tapani kertoo suhteensa Johannaan olevan ihan OK. Hän kuvaa suhdettaan tyypilliseksi isä-lapsi asetelmaksi: ”*yleensä joudun komentamaan ankarasti, joskus tosin tulee oltua lepsu*”. Tapani sanoo virnistäen pitävänsä kovaa kuria lasten suhteen. Hän toteaa kuitenkin, ettei ota kovin paljoa yhteen Johannan kanssa. Johanna tuntuu olevan hänelle tärkeä. Sijaisäiti Irja kertoo hymyillen olevansa oikein hirveän hyvissä väleissä Johannan kanssa. Toisinaan Irja ja Johanna ovat kirjaimellisesti nenät vastakkain ja osoittavat tällä tavalla lämpimiä välejään. Irja tuntee Johannan olevan hänelle hyvin läheinen ja uskoo Johannan ajattelevan samoin. Sijaisvanhem-

pien mukaan Johanna tykkää aika paljon kaikista perheessä olevista lapsista. Hän tulee parhaiten toimeen Joonaksen kanssa, joka on vain pari vuotta Johannaa nuorempi.

Johanna: Biologista äitiä näkee mummolassa

Johanna kertoo tapaavansa äitiään nykyisin aina mummon (äidin puolelta) luona. Tapaamisen useus riippuu siitä, tuleeko äiti mummon luokse Johannan ollessa siellä vai ei. Mummonsä luona Johanna käy noin kerran kuukaudessa isosiskonsa kanssa. ”*On se mulle ihan tarpeeks*”, Johanna arvioi äitinsä tapaamista. Kaikkein hauskimmat tapaamiset ovat olleet sellaisia, ”*kun meidän äiti on siellä mummolassa yöstä*”.

Äiti on Johannan mielestä vaan kiva, eikä hän tiedä mitään erityistä parasta puolta äidissään. Ikävintä sen sijaan on, kun äiti käyttää niin paljon alkoholia, eikä juomisen vuoksi tule aina mummolaankaan tapaamaan Johannaa. Isäänsä Johanna ei ole koskaan nähnytäkään. Hän kertookin, ettei äitikään tiedä edes Johannan isän sukunimeä.

Sijaisvanhemmat: Johannan suhde äitiin ja siskopuoleen

Tapani selittää Johannan tapaavan äitiään noin kerran kuukaudessa mummon luona. Aluksi Johanna ja hänen äitinsä tapasivat äidin kodissa, mutta äidin ratkettua jälleen juomaan, tapaamiset siirrettiin mummolaan. Sijaisisä sanoo äidin tulevan tapaamaan Johannaa vaihtelevasti mummon luokse. Hänen mukaansa Johanna on tavannut useammin mummoaan kuin äitiään. Johannan tapaan sijaisvanhemmat mainitsevat, ettei Johannan isästä tiedetä muuta kuin etunimi.

Irjalle ja Tapanille tapaamisten siirtyminen mummolaan on ollut ongelmallista. Heidän mukaansa kaikki oli hyvin Johannan käydessä tapaamassa äitiään tämän kotona. Mummo sen sijaan asennoituu sijaisperheeseen hyvin kielteisesti, ja Johanna on alkanut oireilla mummolassa käyntien jälkeen. Sijaisäiti huokaisee Johannan alkaneen uudelleen naputtaa hänelle tyyliin ”*sä et oo mun äiti*”. Irja tuntuu ottavan tämän raskaasti ja kertoo olevansa harmissaan tilanteen saamasta käänteestä.

Sijaisvanhemmat toteavat yhteistyön äidin kanssa sujuvan hyvin. Suhde äitiin on heidän mukaansa hyvä eikä heillä ole koskaan ollut isoja ongelmia. Sen sijaan Johannan sukulaisten kanssa on vaikeuksia. He eivät tunnu edelleenkään hyväksyvän Johannan sijoitusta. Äiti on kuitenkin antanut tukensa

sijaisvanhemmille ja osoittanut hyväksyvänsä sijoituksen. Äidin ja sijaisvanhempien välinen yhteistyö vaikuttaa moitteettomalta.

Tapani kuvailee Johannan suhdetta äitiinsä säälön ja vihan sekoitukseksi. Toisaalta Johanna tuntee sääliä äitiään kohtaan ja pyrkii hoitamaan häntä parhaansa mukaan. Toisaalta hän on vihainen äidille tämän käyttäytymisen vuoksi ja siitä, että äiti on jättänyt hänet. Johanna on napakasti ilmoittanut, ettei halua enää muuttaa takaisin äidin luokse. Hänellä on parempi olla sijaisperheessä siskopuolensa kanssa. Sijaisvanhempien mukaan Johanna on lojaali äitiään kohtaan eikä esimerkiksi kerro äitinsä olevan aina humalassa tapaamisten aikana.

Johannan suhde siskopuoleensa Miraan on muuttunut Irjan mielestä huomattavasti sijoituksen aikana. Äidin luona Johannan tehtävä oli hoitaa taloutta, olla ”vanhempi” nuoremmasta iästään huolimatta, ja hän määräili Miraa mielensä mukaan. Sijaisperheessä ollessaan tyttöjen välit ovat normalisoituneet, ja nykyisin tyttöjen välillä on tavallinen sisarusuhde. Irja kertoo Johannan riitelevän enemmän Miran kuin perheen muiden lasten kanssa. Johanna yrittää pompottaa Miraa ja suuttuu, kun sisko ei suostukaan siihen.

Johanna: Kavereiden kanssa jaetaan salaisuuDET ja puhutaan peloista

Johannan elämän tärkeät aikuiset sijaisvanhempien ja äidin lisäksi ovat mummo ja täti (äidin sisko), jonka luokse Johanna ja hänen siskonpuolensa sijoitettiin vähäksi aikaa ennen sijaisperheeseen tuloa. Kaikista aikuisista Johannan mielestä on mukavinta olla juuri mummon ja tädin kanssa. Myös kaverit ovat Johannalle erittäin tärkeitä. Heille Johanna kokee voivansa puhua mielipahastaan, peloistaan ja huolistaan. Hän kertoo myös salaisuutensa ja tärkeät asiansa nimenomaan kavereilleen. ”En kyllä mitään ihme hommia”, hän lisää.

Kavereita Johannalla on mielestään ihan tarpeeksi. ”Oon kaikkien meidän luokkalaisten kaa kaveri”, hän selittää. Johanna on löytänyt itselleen kolme hyvää ystävääkin, joiden kanssa hän kertoo olevansa melkein aina. Kaksi ystävästä asuu melko lähellä ja yksi hiukan kauempana. Kaikki käyvät kuitenkin samaa koulua, ja välitunnit vietetään tiiviisti yhdessä. Johanna kertoi vain kuluttavansa aikaa ystäviensä kanssa. He eivät tee mitään erityistä, kunhan juttelevat ja ovat yhdessä. Joskus Johanna menee ystäviensä luokse myös yöksi.

Sijaisvanhemmat: Muut tärkeät ihmissuhteet

Sijaisvanhempien mielestä muita Johannalle tärkeitä aikuisia ovat heidän ja biologisen äidin lisäksi mummo ja täti. Mummoaan Johanna tapaa noin kerran kuussa tämän luona. Täti ei ole ottanut Johannaan mitään yhteyttä sijoituksen jälkeen. Irja arvelee tämän johtuvan tädin voimakkaasta vastustuksesta Johannan ja Miran sijoitusta kohtaan. Tytöt ovat kertoneet Irjalle tädin käyneen joskus mummon luona heidän ollessaan siellä vierailulla, mutta säännöllinen yhteydenpito tätiin puuttuu.

Johannan kavereista sijaisvanhemmat mainitsevat hyvin niukkasanaisesti. Heidän mielestään Johannalla ei ole parasta kaveria, eikä työllä ole oikein kykyä pitää kavereita. Siksi Johannan kaverit vaihtuvat usein. Tapanin mielestä Johannan sosiaalisissa suhteissa kavereidensa kanssa on jotain pielessä. Hän ei osaa oikein sanoa, mitä asialle pitäisi tehdä.

Mahdollisuudet materiaaliin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Johanna: Vaatteista ja harrastuksista saa päättää itse

Sijaisperheessä olevaa tietokonetta Johanna kertoo käyttävänsä ihan joka päivä. Ensin Johanna on sitä mieltä, ettei tietokoneen käyttäminen ole hänelle ollenkaan tärkeää, koska hän vain pelaa sillä, mutta huomauttaa sitten käytön olevan tärkeää silloin, jos hän kirjoittaa jotain. Viikkorahaa Johanna saa 40 markkaa. Sijaisvanhemmat määräsivät hänen mukaansa määrän eikä Johannalla ollut mahdollisuuksia vaikuttaa viikkorahansa suuruuteen. Viikkorahan käyttämisestä Johanna saa päättää itse. Yleensä hän ostaa koko rahalla karkkia. Tosin viime aikoina Johanna on yrittänyt alkaa säästämäänkin pystyäkseen ostamaan jotain suurempaa.

Vaatteiden ostamisesta Johanna sanoo saavansa päättää itse. Myös vapaa-ajan käyttäminen silloin, kun Johanna pääsee koulusta hiukan aikaisemmin, on Johannan päätettävissä. Harrastuksista Johanna on saanut päättää aina ihan itse. Sijaisvanhemmat kysyvät toisinaan, haluaako Johanna mennä johonkin tiettyyn harrastukseen, ja Johanna saa tehdä lopullisen päätöksen. Hän saa ehdottaa myös omia ideoitaan. Johanna harrastaa ratsastusta. Hevoset ovat lähellä hänen sydäntään. Hän kertookin pitävänsä eniten kavereiden luona olemisesta ja hevosten parissa touhuamisesta.

Johannan mahdollisuudet vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin näyttävät kokonaisuudessaan oikein hyviltä. Häneltä on jopa kysytty, miten usein ja ketä sukulaisia hän haluaa tavata. ”*Esimerkiksi*’

mummo on kysynyt, haluunko nähdä mun serkkuja”, Johanna selittää. Haastattelusta ei ilmene, ketkä muut ovat kysyneet Johannan ajatuksia hänelle tärkeiden ihmisten tapaamisesta.

Sijaisvanhemmat: Johannan toiveet yritetään ottaa huomioon

Sijaisvanhemmat vahvistavat Johannan innostuksen käyttää tietokonetta. Heidän mukaansa perheen tietokone on ahkerassa käytössä päivittäin. Sijaisäidin mukaan Johanna saa viikkorahaa, jonka suuruus on 140 markkaa. Hän tokaisee Johannan saaneen kyllä olla mukana vaikuttamassa rahasta päätettäessä. Johanna saa päättää itse myös vaatteista ja hänelle ostettavista koulutarvikkeista. Muutenkin sijaisvanhemmat yrittävät ottaa huomioon, mitä tyttö tahtoo. Johanna ei tosin saa päättää itsenäisesti esimerkiksi vapaa-aikaan ja kavereihin liittyvistä asioista, mutta niistä keskustellaan yhdessä. Ratsastuksen lisäksi sijaisvanhemmat korostavat voivansa tarjota kaikenlaisia harrastusmahdollisuuksia, esimerkiksi telinevoimistelua, mutta Johanna ei ole osoittanut kiinnostusta niitä kohtaan. Ratsastus on Johannan ehdoton ykkösuosikki, ja se vie suuren osan tytön vapaa-ajasta.

Pohdintoja Johannan resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Johannan primaarisiin aikuissuhteisiin kuuluvat hänen suhteensa sijaisvanhempiin, mummoon (äidin äitiin) ja biologiseen äitiin (*vahvat resurssit*), jota Johanna tapaa yleensä kerran kuukaudessa. Johannan haastattelun pohjalta on vaikeaa muodostaa aukotonta käsitystä hänen aikuissuhteidensa tärkeysjärjestyksestä, koska hän ei tunnu puhuvan oikein kenestäkään aikuisesta erityisen läheisenä. Arvioisin Johannan läheisimmiksi aikuisiksi mummon ja tädin, joka lukeutuu haastatteluhetkellä Johannan sekundaarisuhteisiin (*keskivahva resurssi*). Sijaisvanhemmat ovat Johannalle hiukan läheisempiä kuin biologinen äiti, jota kohtaan tytöllä on ristiriitaiset tunteet.

Vertaissuhteet: Kaikki Johannan vertaissuhteet lukeutuvat primaarisuhteisiin (*vahvat resurssit*). Tärkeimpiä suhteita ovat Johannan haastattelun perusteella suhteet sijaisperheen kotona asuvaan poikaan, Johannan parhaisiin ystäviin sekä perheeseen hiljattain sijoitettuun Joonakseen. Nämä suhteet yhdessä siskopuolen kanssa toimivat Johannan tärkeimpinä sosiaalisina resursseina vertaissuhteiden tasolla. Myös suhde toiseen sijaisperheen lapseen, pois kotoa muuttaneeseen tyttöön, on Johannalle tärkeä, muttei aivan yhtä läheinen. Pääpiirteissään sijaisperheessä asuvat lapset näyttävät olevan Johannalle läheisempiä kuin hänen sijaisvanhempansa.

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: *Johannalla on yksi mieluinen harrastus, joka toimii hänen vahvana resurssinaan.*

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Sijaisperheessä Johannalla on mahdollisuus käyttää tietokonetta, joka onkin ahkerassa käytössä päivittäin. Johanna arvioi tietokoneen käytön tärkeäksi silloin, kun hän tekee jotain hyödyllistä kuten kirjoittaa. *Mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen toimii Johannan vahvana resurssina.*

Oma raha: *Säännöllinen viikkoraha toimii Johannan vahvana resurssina.*

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Harrastuksista ja viikkorahan käytöstä Johanna saa päättää itse. Sijaisvanhemmat ehdottavat Johannalle toisinaan eri harrastusvaihtoehtoja, mutta antavat hänen tehdä itse lopullisen päätöksen. Viikkorahan määrään Johanna ei koe voineensa vaikuttaa, vaikka hänen sijaisvanhempiensä mielestä Johanna on saanut olla mukana siinäkin asiassa. *Johannan osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen ovat hänen vahvoja resurssijaan rahan määräytymistä lukuun ottamatta. Tähän tekijään liittyvä resurssi puuttuu Johannalta.*

Arkipäivän päätökset: Johanna näyttää saavan osallistua sekä kulutusta että itseään koskevien päätösten tekemiseen. Hän osaa nimetä asioita, joihin kokee voivansa vaikuttaa tällä alueella. Sijaisvanhemmat kertovat yrittävänsä ottaa huomioon tytön mielipiteet ja keskustelevansa päätöksistä yhdessä Johannan kanssa. *Johannan osallisuusresurssit arkipäivän päätösten osalta ovat siis hänen vahvoja voimavarojaan.*

Tapaamiset: Biologista äitiään Johanna tapaa mielestään kyllin usein. Isää Johanna ei tunne, eikä hän näin ollen ole missään tekemisissä tämän kanssa. Isäsuhteen puuttuminen ei tunnu kuitenkaan haittaavan Johannaa. Ainakin mummo on kysynyt Johannalta, ketä sukulaisia hän tahtois tavata. Haastattelusta päätellen joku muukin on todennäköisesti kysellyt asiasta, mutta Johannan vastauksesta ei ilmene, kuka tämä henkilö on ollut. *Tähän luokkaan lukeutuvat osallisuusresurssit toimivat pääasiassa Johannan vahvoina voimavaroina.*

Tietoisuus taustasta: Johanna oli huostaanoton tapahtuessa 8-vuotias, ja ehkä sen vuoksi hän muistaa hyvin huostaanottoon liittyneitä tapahtumia ja elämää kotona ennen huostaanottoa. Hänellä tuntuu olevan selkeä ja totuudenmukainen käsitys näistä asioista, vaikka sijaisperheessä ei ollakaan puhuttu huostaanotosta alkuvaiheen jälkeen. *Taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Johannan kohdalla vahvana voimavarana.*

7.5 LEENA - ”Oon tyytyväinen, kun mä pääsin kuiteskin sijaisperheeseen.”

Kymmenenvuotias Leena sijoitettiin nykyiseen sijaisperheeseensä noin kolme ja puoli vuotta sitten tytön täytettyä juuri seitsemän vuotta. Perhe oli Leenalle ennestään tuttu, sillä hän oli vierailut siellä toisinaan viikonloppuisin perheen toimiessa tukiperheenä. Päätös Leenan sijoittamisesta juuri tähän perheeseen tapahtuikin tytön omasta tahdosta. Leena kertoo hänellä menevän keskinkertaisesti. Hänen mielestään sen huomaa siitä, kun välillä menee hyvin, välillä huonosti.

Leenan ja hänen sijaisäitinsä näkemys huostaanotosta

Sijaisäiti mainitsee Leenan huostaanoton johtuneen ensisijassa äidin psyykkisestä sairaudesta. Huostaanoton aikaan Leenan vanhempien välit olivat poikki, äiti oli vakavasti sairas ja isä vankilassa, joten Leena jouduttiin ottamaan huostaan ja sijoittamaan toiseen perheeseen. Sijaisäiti kertoo, että sijaisperheessä on puhuttu äidin sairaudesta, mutta huomauttaa, ettei ole tullut koskaan kysyneeksi Leenalta itseltään, miten hän ymmärtää huostaanottoonsa johtaneet syyt. Niinpä sijaisäiti ei osannut vastata, mitä tekijöitä Leena nimeäisi huostaanottoonsa syyksi.

Leena muistelee sijoituksensa taustalla olleen äidin alkoholiuongelmaa. ”*Koska se välillä joi itsensä sellaseen kuntoon, ettei se voimu hoitaa meitä*”, hän kuvailee huostaanottoonsa syytä. Muistikuviansa mukaan Leena on joskus jutellut ihan vähän sijaisäidin kanssa perheeseensä ja huostaanottoon liittyvistä asioista, muttei vaikuta muistavan keskusteluista juuri mitään.

Yhteisyytekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Leena: Sijaisäiti on läheisempi kuin sijaisisä

Leena luettelee perheeseensä kuuluviksi ihmisiksi koko biologisen perheensä: isän, äidin, pikkusiskon, isoveljen ja isosiskon. Sijaisperheensä jäseniä hän ei laske kuuluvaksi perheeseensä. Sijaisvanhemmat tuntuvat olevan Leenalle kuitenkin tärkeitä; erityisesti hän näyttää pitävän sijaisäidistään. Leenan mielestä sijaisäidissä onkin melkein kaikki mukavaa. Hän korostaa sitä, miten sijaisäiti ei huuda paljon, vaan yrittää selvittää asiat muilla tavoin. Leena määrittelee sijaisäitinsä olevan vain yksinkertaisesti kiva eikä hänessä harmita mikään.

Sijaisisäänsä Leena kuvailee samalla tavalla. Parasta sijaisisässä on se, ettei hän huuda eikä komentele liikaa. Mikään ei erityisesti harmita sijaisisässä. Haastattelun pohjalta jää kuitenkin vaikutelma, että Leenan suhde sijaisäitiin on välittömämpi kuin sijaisisään, johon Leena tuntuu pitävän hiukan välimatkaa. Sijaisperheessä nimenomaan sijaisäiti huomaa Leenan mielestä hänen onnistumisensa ja on kiinnostunut hänen tekemisistään.

Sijaisäiti: Leenan suhde sijaisperheeseen

Leenan sijaisvanhemmista oli haastateltavana hänen sijaisäitinsä Raija. Hän määrittelee perheeseensä kuuluviksi ihmisiksi itsensä ohella aviomiehensä Taiston, perheen biologisen tyttären Annen ja Leenan. Hän uskoo Leenan pitävän ”oikeana” perheenään biologista perhettä. Raija kuvaa omaa suhdettaan Leenaan hyvin läheiseksi: ”*Se on sellainen meidän päivänsäde. Joskus sitä mieltii, että kunhan ei hemmottelisi liikaa. Se on kyllä hirveen rakas.*”. Raija arvelee, ettei hänen miehensä suhde Leenaan ole niin läheinen kuin hänen suhteensa tyttöön. Taiston ja Leenan välillä ei ole hänen mielestään havaittavissa yhtä lailla hellyyttä. Hän huomauttaa Leenan olevan kuitenkin miehelleen ”*kauhean mieluinen*”.

Perheen miltei aikuinen tytär Anne suhtautuu Leenaan hyvin myönteisesti. Raija kuvailee Leenan olevan ”*sellainen lellikki*”, jota niin Anne kuin koko perhekin pitävät hyvänä. Hänen mukaansa Anne pitää Leenaa omana pikkusiskonaan ja suhde tyttöjen välillä on sisaruksellinen.

Leena: Biologinen perhe on tärkein ja läheisin

Leena kertoo tapaavansa biologista perhettään kerran kuukaudessa vanhempiensa luona. Vanhemmat asuvat melko lähellä Leenan sijaisperhettä, joten hänen on helppo käydä katsomassa heitä. Leenan mielestä nykyinen tapaamiskäytäntö ”*on silleen sopiva. Haluaisin enemmän, mut sit en pääsis niin usein mun kavereiden luo*”. Sen vuoksi Leena ei olisi valmis lisäämäänkään vierailuja.

Äitiään Leena kuvailee mukavaksi, koska hän ei huuda eikä komentele liikaa. Mikään ei oikeastaan harmita äidissä. Isässään Leena pitää mukavimpana sitä, että isä tekee kaikenlaisia asioita hänen kanssaan. Leenalla onkin tapana touhuta isänsä kanssa yhdessä kaikenlaista kivaa vierailuilla. Eniten isässä harmittaa se, kun hän suuttuu Leenan mielestä joskus ihan liian pienestä. Toisinaan isä tuntuu suuttuessaan pelottavaltakin.

Molemmat vanhemmat ovat Leenalle kuitenkin erittäin tärkeitä, ja hän kertookin olevansa mieluiten juuri isänsä ja äitinsä kanssa. Biologisten vanhempien luona on myös Leenan ainoa oikea koti, ja sijaisperhe on vain sijaisperhe, ei ihan oikea koti. Leena kokee, että sijaisäidin ohella hänen vanhempansa ovat kiinnostuneita Leenan elämästä. ”*Ne silleen kyselee siitä aika paljon*”, Leena selittää vanhempien kiinnostusta Leenan tekemisiä kohtaan.

Leenalla on kaksi siskoa ja yksi veli, jotka ovat kaikki läheisiä. Isosisko on jo aikuinen ja asuu poissa kotoa. Isoveli asui aikanaan Leenan kanssa samassa sijaisperheessä, mutta on sijoitettu nykyisin perhekotiin. Pikkusisko asuu puolestaan toisessa sijaisperheessä. Leena itse kertoo, että vanhemmat sisarukset ovat mukavia sen vuoksi, etteivät he kiusaa kovin paljoa, ja heidän kanssaan voi tehdä asioita. Hän kertoo käyvänsä isosiskonsa kanssa kaupungilla ja saavansa tämän pieniä vaatteita. Leenan mielestä kaikista hauskimmat tapaamiset ovatkin sellaisia, joissa hän näkee koko perheen. Vanhempien tapaamiset onkin pyritty järjestämään siten, että perheen kaikki lapset olisivat vanhempiansa luona samaan aikaan kaksivuotiasta pikkusiskoa lukuun ottamatta. Leena kertoo käyvänsä katsomassa pikkusiskoaan sijaisperheensä kanssa. Tällä tavalla hänelle on annettu mahdollisuus säilyttää yhteys myös pienempään siskoonsa.

Sijaisäiti: Leenan suhde biologiseen perheeseensä

Sijaisäiti selittää Leenan menevän vanhempiansa luokse suunnilleen kerran kuukaudessa. Tällöin Leena viettää heidän luonaan koko viikonlopun. On myös sovittu, että halutessaan Leena voi käydä vanhempiansa luona toisen kerran kuukaudessa päiväseltään, jos biologiset vanhemmat järjestävät kyydin. Välimatka perheiden välillä ei ole kuitenkaan kuin pari kilometriä, joten kyydityksestä ei ole tullut ongelmaa. Raija korostaa, että hänen ja Taiston mielestä tapaaminen kaksi kertaa kuukaudessa on tarpeeksi. He pelkäävät, että muussa tapauksessa Leena jää roikkumaan kahden perheen välille eikä enää tiedä, minne oikeastaan kuuluu.

Tapaamisista on perheessä keskusteltu ja Raija kertoo Leenan olevan tapaamisjärjestelyyn tyytyväinen. Aikaisemmin viikonlopputapaamisia oli kahdesti kuussa eikä Leenalle jäänyt riittävästi aikaa olla kavereidensa luona yökylässä. Nyt Leenalla on mahdollisuus olla sekä kavereidensa luona että nähdä vanhempiaan säännöllisesti.

Raija kertoo Leenan suhteen vanhempiinsa olevan aika hyvä. Hän kertoo vanhempien osaavan helliä lastaan ja on tähän puoleen heidän vanhemmuudessaan tyytyväinen. Hänen mukaansa Leena ja hänen vanhempansa ovat toisilleen läheisiä, ja Leena menee aina vanhempiensa luokse oikein mielellään.

Sijaisäidin mielestä hänen oma suhteensa Leenan vanhempiin on aika etäinen. Leenan huostaanoton jälkeen *aika pitkään äiti sairasti niin, ettei yhteistyö ollut mahdollista*. Isänsä kanssa ei voinut tehdä yhteistyötä tämän ollessa vankilassa. *Nyt yhteistyötä on sitten enemmän, mutta on ne sillä tavalla vähän etäisiä*, Raija kuvailee. Hän kertoo Leenan isän olevan vähän vähemmän etäinen. Hän mainitsee yhteistyön rajoittuvan lähinnä käytännön asioihin. Esimerkiksi tapaamiset on pystytty järjestämään ongelmattomasti.

Leenan suhdetta sisaruksiinsa sijaisäiti kuvaa hyväksi ja läheiseksi pikkusisko lukuun ottamatta. Veljen asuessa samassa sijaisperheessä veli oli Leenalle erittäin tärkeä. Sisarukset ovat hänen mukaansa kuitenkin vähän etääntyneet veljen muutettua perhekotiin. Veli on Leenalle kuitenkin yhä tärkeä. Sisarukset näkevät toisiaan aina käydessään äitinsä luona. Leenan vanhempi sisko on jo muuttanut pois kotoa, eikä Leena näe häntä enää niin paljon kuin aikaisemmin. Raija arvelee sisarusuhteen olevan silti hyvä. Kaksivuotias pikkusisko asuu toisessa sijaiskodissa kauempana. Leena käy tapaamassa häntä silloin tällöin ja he pitävät säännöllistä yhteyttä. Raija pitää suhdetta kuitenkin varsin etäisenä pikkusiskon iän vuoksi.

Leena: Vain parhaat ystävät jakavat salaisuudet

Leena selittää, että hänellä on kaksi parasta ystävää. Toinen heistä asuu Leenan mukaan *”riittävän lähellä”* ja toinen kauempana. Leena tapaa kuitenkin ystäviään usein ja käy säännöllisesti heidän luonaan yökylässä viikonloppuisin. Ystävät tuntuvat olevan Leenalle hyvin tärkeitä. Hän kertoo kuuntelevansa musiikkia ja juttelevansa ystäviensä kanssa. Myös läksyt tehdään usein yhdessä koulun jälkeen. Muutenkin Leenalla on mielestään riittävästi kavereita. Hän kertoo, miten melkein kaikki hänen luokallaan olevat tytöt ovat hänen kavereitaan. *”Kyllä aina löydän kaverin”*, Leena tokaisee.

Haastattelun pohjalta Leenan keskeinen tukiverkosto näyttää muodostuvan biologisista vanhemmista, sijaisvanhemmista (erityisesti sijaisäidistä) ja parhaista ystäväistä. Salaisuutensa Leena paljastaa vain parhaille ystävilleen, ja joitakin yksittäisiä asioita hän saattaa kertoa isosiskolleen. Mieli pahastaan, peloistaan ja huolistaan Leena kertoo sijaisperheessä ollessaan sijaisvanhemmilleen ja kotona ollessaan vanhemmilleen. Vanhemmat ovat Leenalle kuitenkin kaikkein mieluisimmat aikuiset.

Sijaisäiti: Muut tärkeät ihmissuhteet

Sijaisäidin mielestä Leenan kaveripiiri ei ole mitenkään laaja. Leenalla on kolme kaveria, joiden kanssa hän touhuaa. Tytöt ovat koulukavereita. Raija kertoo, ettei Leena ”*ole hirveän paljon kavereiden kanssa, aika paljon se on kotona tässä*”. Hänen mukaansa Leenalla ei ole tällä hetkellä varsinaista parasta kaveria. Kaverit säilyivät samoina tytön muutettua sijaisperheeseen, koska hän ei joutunut vaihtamaan koulua.

Muita tärkeitä ihmisiä Leenan elämässä on sijaisäidin mielestä mummot ja Leenan serkku, joka on ihan samanikäinen kuin Leenakin. Aikaisemmin Leena tapasi mummojaan paljonkin, mutta nykyisin tapaamiset ovat vähentyneet. Toista mummoaan Leena tapaa enemmän kuin satunnaisesti vanhempinsa luona käydessään. Toisen luona hän vierailee silloin tällöin. Tässä mummolassa hän tapaa myös serkkuaan, joka on Leenalle hyvin tärkeä.

Mahdollisuudet materiaalsiin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Leena: ”Melkeen kaikki on silleen vapaata”

Leena kertoo, että hänellä on mahdollisuus käyttää tietokonetta melkein aina halutessaan. Hän käyttääkin sitä aika usein. ”*Sillon, kun itse haluan ja joku muu ei tarvitse*”, hän selittää. Tietokoneen käyttö ei ole hänen mielestään kuitenkaan tärkeää.

Viikkorahasta Leena selittää päättäneensä yhdessä sijaisäidin kanssa. Viikossaan saamalla 25 markalla Leena saa tehdä ihan mitä itse tahtoo, kunhan ei käytä sitä johonkin ihan turhaan. Hän kertoo lähtevänsä usein kaupungille, ostavansa karkkia tai jotain pientä tavaraa. Leena saa päättää omien sanojensa mukaan myös itselleen ostettavista vaatteista ja pehmoleluista. Kotona Leena sanoo päättävänsä ennen kaikkea juuri viikkorahansa käytöstä. ”*Melkeen kaikki on silleen vapaata*”, hän lisää kuitenkin hetken mietittyään.

Haastatteluhetkellä Leena ei harrastanut mitään. Hän on suunnitellut aloittavansa mahdollisesti ratsastuksen. Leena toteaa kuitenkin, että saa ihan itse valita harrastuksensa. Tällä hetkellä ei ole vain löytynyt mitään itselle sopivaa. Leena mainitsee pitävänsä kesäisin uimisesta ja pyöräilystä ja talvella

luistelusta. Hän myös piirtää mielellään ja pelaa tietokonetta. Hän ei miellä näitä asioita kuitenkaan varsinaisiksi harrastuksikseen.

Leenan vaikuttamismahdollisuudet sijaisperheessään näyttävät hyviltä. Hän saa tehdä itsenäisiä päätöksiä ja hänen mielipidettään kuunnellaan. Leena kertoo, että häneltä on kysytty myös, miten usein ja ketä sukulaisia hän haluaisi tavata. ”*Ne (sosiaalityöntekijä ja sijaisäiti, KN) kyllä päättää, mutta kysyvät multa*”, Leena selittää. Leenasta näyttää olevan tärkeää, että hän saa ilmaista oman mielipiteensä tässä asiassa ja häntä kuunnellaan.

Sijaisäiti: Leena saa tehdä paljon itsenäisiä päätöksiä

Sijaisäiti kertoo, että perheeseen on hankittu tietokone lähinnä pelaamista ja kirjoittamista varten. Leena käyttää konetta silloin tällöin esimerkiksi koulutehtäviä tehdessään. Sijaisäiti pahoittelee, ettei Leenalla ole minkäänlaisia harrastuksia tällä hetkellä. Vanhat harrastukset ovat unohtuneet eikä uusia ole löytynyt tilalle. ”*Me ollaan ankarasti mietitty Leenalle näitä harrastuksia...eipä sille olla sellaista kunnollista keksitty*”, hän toteaa. Kun Raijalta kysyttiin, voiko Leena vaikuttaa omiin harrastuksiinsa, hän vastasi lyhyesti ehdottaneensa Leenalle eri vaihtoehtoja. Ilmeisesti tyttö saa tehdä lopullisen päätöksen, kiinnostaako ehdotus häntä vai ei.

Leena saa viikkorahaa, jonka käytöstä hän saa päättää itse. Muista kulutukseen liittyvistä asioista, kuten vaatteista ja koulutarvikkeista, päätetään yhdessä. ”*Leena sanoo, että se tarvii jotakin ja minä sitten päätän, että tarviiko se vai ei. Ja sitten me lähdetään yhdessä ostamaan, jos tarvii. Sellainen kompromissi, että minä päätän*”, Raija sanoo naurahtaen.

Kaverinsa Leena saa itse valita, sitä Raija on pitänyt itsestään selvyytenä. Hän korostaa kuitenkin puuttuvansa asiaan, jos huomaa tytön liikkuvan huonossa seurassa. Muista kodin säännöistä ei ole sen enempää keskusteltu; Leenalla on samat säännöt kuin muillakin. Raijan mukaan Leena ei ole osoittanut tyytymättömyyttä sääntöjä kohtaan, vaan on hyväksynyt ne ongelmitta.

Pohdintoja Leenan resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Leenan vahvimpina sosiaalisina resursseina aikuissuhteiden puolella toimivat hänen suhteensa sekä biologisiin vanhempiin että sijaisvanhempiin (*vahvat resurssit*). Biologiset vanhemmat ovat Leenalle ehdottomasti tärkeimpiä aikuisia, ja vastavuoroisesti Leena tuntuu olevan molemmille vanhemmilleen hyvin tärkeä, vaikkei pystykään asumaan heidän luonaan. Myös sijaisvanhemmat ovat Leenalle tärkeitä. Erityisesti sijaisäitiin Leenalla on läheinen suhde. Suhteet sijais- ja biologisiin vanhempiin lukeutuvat Leenan primaarisuhteisiin. Sekundaarisuhteisiin kuuluvat puolestaan suhteet molempiin mummoihin. Mummot tapaavat Leenaa, mutta etenkin toisen kohdalla tapaamiset ovat hyvinkin sattumanvaraisia (*keskivahvat resurssit*).

Vertaissuhteet: Tärkeimmät primaariset vertaissuhteet sisältävät suhteet isosiskoon ja -veljeen, sijaisperheen kotona asuvaan tyttäreeseen sekä parhaisiin ystäviin. Myös muut kaverit lukeutuvat Leenan primaarisuhteisiin (*vahvat resurssit*). Primaarisuhteet vaikuttavat olevan keskenään yhtä tärkeitä Leenalle. Kaverit ja isosisko korostuvat Leenan tukiverkoston kannalta. Sekundaarisuhteisiin sisältyvät pikkusisko ja serkku, joita Leena tapaa haastatteluiden perusteella silloin tällöin. Sekä pikkusisko että serkku ovat Leenalle kuitenkin tärkeitä, ja hän haluaa pitää heihin yhteyttä (*keskivahvat resurssit*).

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: Haastatteluhetkellä Leenalla ei ollut ollenkaan harrastuksia. Harrastusten puuttuminen ei johtunut sijaisperheen kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta tarjota Leenalle harrastusvaihtoehtoja, vaan Leena ei ollut vielä haastatteluhetkellä löytänyt itselleen sopivia uusia harrastuksia vanhojen jäätyä. Haastattelussa Leena kertoi puuhailevansa kaikenlaista, muttei pitänyt esimerkiksi piirtämistä oikeana harrastuksenaan. *Harrastusten osalta Leenan resurssit siis puuttuvat.*

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Leenalla on sijaisperheessä mahdollisuus käyttää perheen tietokonea halutessaan. Leena tosin arvioi, ettei tietokoneen käyttäminen ole hänelle tärkeää, vaikka viettääkin sen parissa aikaansa melko usein. *Tietokoneen käyttömahdollisuus toimii Leenan vahvana resurssina.*

Oma raha: *Leena saa säännöllistä viikkorahaa, joka toimii hänen vahvana resurssinaan.*

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Leena saa päättää itsenäisesti sekä harrastuksistaan että viikkorahansa käytöstä. Sijaisäiti kertoo ehdottavansa hänelle toisinaan eri harrastusvaihtoehtoja, mutta Leena saa tehdä lopullisen päätöksen harrastuksen aloittamisesta. Leena on saanut myös olla mukana päättämässä viikkorahansa määrästä. *Leenan osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen toimivat hänen vahvoina voimavaroinaan.*

Arkipäivän päätökset: Leena osasi nimetä asioita, joihin hän voi vaikuttaa niin kulutuksen kuin itseään koskevien päätöstenkin suhteen. Hän vaikuttaa saavan tehdä sijaisperheessä melko paljon itsenäisiä päätöksiä. Monista asioista päätetään myös yhdessä sijaisäidin kanssa. Leenan mielipide otetaan hyvin huomioon arkipäivän päätöksiä tehtäessä. *Leenan osallisuusresurssit arkipäivän päätösten osalta ovat siis hänen vahvoja voimavarojaan.*

Tapaamiset: Leena kokee tapaavansa vanhempiaan tarpeeksi usein ja saa mielestään osallistua heidän elämäänsä riittävästi. Leenalla olisi mahdollisuus tavata vanhempiaan useamminkin, mutta hän on tyytyväinen nykyiseen määrään, koska haluaa tavata viikonloppuisin myös kavereitaan. Leenalta on myös kysytty, ketä sukulaisia hän haluaisi tavata ja kuinka usein. Leena kertoo sosiaalityöntekijän ja sijaisäidin huomioivan hänen mielipiteensä, vaikka he tekevätkin lopullisen päätöksen. *Myös tapaamisiin liittyvät osallisuusresurssit vaikuttavat Leenan vahvoilta voimavaroilta.*

Tietoisuus taustasta: Sijaisperheessä on puhuttu Leenan huostaanotosta ja siihen liittyneistä tapahtumista. Leena muistelee juttelun olleen tosin hyvin vähäistä, ja hänen mielikuvansa huostaanottoon johtaneista syistä poikkeaa selvästi sijaisäidin kertomuksesta. Haastatteluiden perusteella voidaan olettaa, että Leenan tietoisuus taustasta on tältä osin puutteellinen. *Taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Leenan kohdalla heikkona voimavarana.*

7.6 NIKO - ”En ole paljon tyytyväinen.”

Yksitoistavuotias Niko sijoitettiin nykyiseen sijaisperheeseensä noin kaksi vuotta sitten. Niko on ollut aikaisemmin kahteen kertaan lastenkodissa, muttei sijaisperheessä. Haastatteluhetkellä Niko on alasteella neljännellä luokalla. Nikon mielestä hänellä menee toisinaan keskinkertaisesti, toisinaan suorastaan huonosti. Keskinkertaisesti menee silloin, kun ei ole niin paljon ongelmia, joista tulisi jatkuvasti sanomista ja huutamista. Huonosti hänellä menee mielestään silloin, kun murehtii liikaa ja asiat menevät huonommin.

Miten Niko ja hänen sijaisvanhempansa näkevät Nikon huostaanoton?

Sijaisvanhemmat kertovat Nikon huostaanoton johtuneen äidin alkoholinkäytöstä ja väkivaltaisista miessuhteista. Äiti ei kyennyt enää hoitamaan Nikoa, joka joutui toistuvasti todistamaan perheessään tapahtuvaa väkivaltaa. Sijaisisä kertoo puhuneensa Nikon kanssa huostaanotosta ja hänen perheeseensä liittyvistä asioista. Hänen mukaansa Niko ei koskaan itse aloita puhumaan niistä asioista, mutta vastaa, kun häneltä kysytään esimerkiksi kotielämästä biologisessa kodissa. Sijaisvanhemmat ovat vakuuttuneita siitä, että Niko tietää todelliset syyt huostaanottoonsa. Heidän mielestään Niko nimeäisi äidin kyvyttömyyden hoitaa poikaansa ja alkoholinkäytön syiksi huostaanottoonsa.

Nikolla on kirkkaat mielikuvat huostaanotosta ja sitä edeltäneistä tapahtumista: *”Mä olin kahdeksan tai yhdeksän, kun mut vietiin sinne lastenkotiin. Ihan äkkiä vaan sanottiin, että voin olla enää kaks’ viikkoa äitin kanssa, jos asiat ei ala sujua. Silloin tiesin, että kahden viikon päästä se on edessä... Äiti joi. Ei kuitenkaan musta ollut totta, että se joi usein, joskus vaan.”* Nikoa vaivaa mielikuva siitä, miten kaikissa hänen asuinalueensa perheissä käytettiin alkoholia tavallista enemmän, mutta vain hänellä oli niin huono onni, että joutui muuttamaan pois kotoaan. Hän tuo monta kertaa haastattelun aikana esiin ihmetyksensä siitä, miksi hänen piti lähteä pois kotoa, kun kaikki hänen kaverinsa saavat asua kotonaan vanhempiensa kanssa alkoholin käytöstä huolimatta.

Huostaanotosta Niko kertoo jutelleensa sijaisperheessä jonkin verran. Eniten hän on keskustellut siitä sijaisisän kanssa. Nikon mielestä keskustelut helpottavat joskus vähäsen huonoa oloa, mutta toisinaan juttuhetket kääntyvät hänen mielestään vain ikäväksi jankuttamiseksi sijaiskodin säännöistä ja periaatteista. Silloin keskustelut eivät auta ollenkaan pahaan oloon, vaan päinvastoin lisäävät sitä, Niko tuumaa.

Yhteisyystekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Niko: Tuntuu kurjalta asua sijaisperheessä

Nikon ei tarvitse miettiä hetkeäkään nimetäkseen, ketkä kuuluvat hänen perheeseensä. Äiti, kaksi isoveljeä ja velipuoli muodostavat Nikon mielestä hänen perheensä. Hän selittää tarkasti, miten hänen isänsä on eronnut ja saanut toisen naisen kanssa kaksi lasta. Näistä lapsista ainoastaan velipuoli on tärkeä, siskopuoleen hän ei pidä yhteyttä.

Haastattelusta saa selvästi käsityksen, ettei Niko viihdy sijaisperheessään. Vaikka hän on tyytyväinen päästyään pois lastenkodista, jossa hän koki olonsa vaikeaksi ja uhatuksikin, hän haluaisi kovasti takaisin äitinsä luokse. Toive päästä nopeasti takaisin kotiin tulee esille useaan otteeseen haastattelun aikana. ”*Mä vaan kaipaan kotiin, kun siellä on asumu*”, Niko toistelee. Hänen mielestään missä tahansa olisi parempi olla kuin tässä sijaisperheessä - paitsi lastenkodissa. Sijaisperhe on hänelle ns. välttämätön paha, johon hänen täytyy sopeutua, kun hän ei voi asua kotonakaan. Niko kertoo jonkun sanoneen hänelle, että tapahtuipa mitä tahansa, hänen on asuttava nykyisessä sijaisperheessään 18-vuotiaaksi saakka. Asia tuntuikin vaivaavan häntä kovasti ja hän kyselee toistuvasti haastattelun aikana, onko tämä totta.

Sijaisperhe tuntuukin Nikosta etäiseltä ja kylmältä. Hän ei tunne olevansa perheenjäsen, vaan täysin ulkopuolinen. Hän kuvailee sijaisperhettään ”*armeijaksi*”, jossa vain käsketään ja rajoitetaan. Sijaisvanhemmista isä on Nikolle läheisempi. Nikon mielestä sijaisisässä on mukavinta rauhallisuus. Sijaisisä ei loukkaa tai tee pahaa kenellekään, vaikka käskeekin välillä vähän kovemmin. Eniten häntä harmittaa sijaisisän tapa käskeä häntä joskus aika kovastikin. Hänen mielestään vähempikin riittäisi, sijaisisän ei tarvitsisi olla niin ankara. Sijaisäitiään Niko kuvailee sanoilla ”*ei se ainakaan mitään pahaa tee*”. Ikävintä sijaisäidissä on Nikon mielestä hänen tapansa huutaa hänelle ja pitää mykkäkoulua, jollei Nikon tee aina mieli puhua hänelle asioistaan. Nikosta tuntuu siltä, etteivät sijaisvanhemmat ymmärrä häntä eivätkä aina edes hyväksy häntä omana itsenään. Niko kuvailee, että hänestä tuntuu kurjalta asua tässä sijaisperheessä.

Sijaisvanhemmat: Nikon suhde sijaisperheeseen

Marja ja Juhani, Nikon sijaisvanhemmat, luettelevat perheeseensä kuuluvan heidän lisäksi neljä biologista lasta ja Niko. Kaikki perheen biologiset lapset ovat Nikoa vanhempia. Sijaisvanhemmat arvioivat Nikon mieltävän perheensä jäseniksi niin äidin ja isoveljensä kuin isänsäkin ja veli- sekä siskopuolen.

Juhani kuvailee suhteensa Nikoon olevan parempi kuin sijaisäidin suhde poikaan. Hänen mukaansa Niko on avoimempi, kun he ovat kahdestaan ulkona poissa muiden näkyviltä. Juhani kertoo Nikon suhteen isäänsä olevan huomattavasti etäisempi kuin pojan suhde äitiinsä. Hän arvelee tämän vaikuttaneen Nikon suhteeseen sijaisvanhempia kohtaan. Koska Nikolla ei ole vahvaa isäsuhdetta, sijaisille on enemmän tilaa Nikon elämässä. Vahvan äitisuhteensa vuoksi Nikosta tuntuu, ettei hän tarvitse toista äitiä, ja siksi suhde sijaisäitiin on etäinen, sijaisisä arvioi.

Marja kertoo vakavana, että hänen ja Nikon välillä vallitsee haastatteluhetkellä pattitilanne. Niko ei suostu puhumaan hänelle eikä Marjakaan puhu pojalle, koska on ajatellut, että ”*kun poika ei kerran tahdo puhua mun kanssa, ei sitten puhuta*”. Marja kertoo sijaisperheen yrittäneen tehdä kaikkensa Nikon eteen, mutta poika on osoittautunut kiittämättömäksi. Hän sanoo hoitaneensa poikaa ”*puhtaasti hyvästä sydämestään*”, mutta Niko ei näytä olevan hänelle kiitollinen. Sijaisvanhemmista tuntuu, että Niko pitää heitä huonompina vanhempina kuin omia vanhempiaan, ja tämä tuntuu loukkaavan erityisesti sijaisäitiä.

Sijaisvanhempien mukaan Nikon suhde perheen lapsiin on parempi kuin sijaisvanhempiin. Erityisesti perheen kuopus, Nikoa vuotta vanhempi poika, leikkii paljon Nikon kanssa. Toinen perheen tytöistä neuvoo Nikoa läksyissä ja muissa vaikeissa asioissa. Myös hänen kanssaan Niko tulee melko hyvin toimeen.

Niko: Biologinen perhe on kaikista tärkein

Niko kaipaava biologista perhettään valtavasti. Erityisesti äiti on hänelle hyvin läheinen, ja ero hänestä on yhä kipeä asia. Niko kuvaa äitiään ylipäänsä kivaksi, vaikka käskeminen harmittaakin häntä äidissäkin. ”*Ei se kuitenkaan paljon käske*”, Niko kiiruhtaa lisäämään. Isä on Nikolle etäisempi eikä hän tapaa tätä niin usein kuin äitiään. Isässään Niko mainitsee mukavimmaksi asiaksi yhdessä touhuami-

sen: ”*Tehdään joskus jotain hauskaa*”, hän selittää. Isä ei komentele tai käske Nikoa, mutta Nikoa harmittaa isässään eniten hänen tapansa kieltää Nikoa tekemästä jotain asioita.

Isoveljet ovat Nikon mielestä mukavia, koska he puolustavat häntä ja pitävät hänen puoliaan. Molemmat isoveljet ovat jo aikuisia ja toinen on jo muuttanut pois kotoa, mutta Niko tapaa heitä säännöllisesti äitinsä luona käydessään. Nikon mielestä isoveljissä ei harmita mikään, he ovat kaikin puolin mukavia.

Vanhempiaan Niko tapaa kuukauden välein, ”*jos ei mitään ihmettä tule*”, Niko lisää. Aikaisemmin Niko tapasi vanhempiaan kerran kuudessa viikossa. Hän kertoo sijaisvanhempien sanoneen, että tapaamiset palautetaan takaisin vanhaan käytäntöön, jollei poika käyttäydy kunnolla. Niko pelkää, että näin voisi tapahtuakin, ja yrittää olla sijaisvanhemmilleen mieliksi.

Yleensä Niko tapaa vanhempiaan äitinsä luona, jonne isäkin tulee toisinaan. Äidin luona Niko näkee myös isoveljiään. Isän luona hän käy satunnaisesti. Niko kertoo, että isän luona aika menee paljon nopeammin, mutta silti hän tykkää enemmän olla äidin luona. Niko katsoo pitkään, kun häneltä kysytään, kenen aikuisten kanssa hänestä on mukavinta olla. ”*Oman äitini kanssa tietenkin*”, hän vastaa ja näyttää pitävän kysymystä hiukan omituisena. Hänelle äiti on ehdottomasti tärkein ja läheisin aikuinen. Äiti on myös se henkilö, joka huomaa Nikon onnistumiset ja on kiinnostunut hänen tekemisistään. Tosin Niko myöntää jonkun sijaisperheestäänkin joskus huomaavan hänen onnistumisensa.

Niko kertoo haluavansa tietenkin nähdä biologista perhettään useammin. Hän painottaa, miten hyvin hän viihtyy äitinsä luona. Tapaamisia varjostaa kuitenkin tietoisuus paluusta sijaisperheeseen. Niko kuvailee hämmästyttävän seikkaperäisesti voimakkaita pahanolontuntemuksiaan sijaisperheeseen paluun yhteydessä. Hän kertoo, miten jo pari tuntia ennen kuin sijaisperhe tulee hakemaan Niko pois äidin luota ”*on tosi paha mieli. Aina päätä särkee ja oksettaa, kun pitää tulla tänne takaisin. Olisin mieluiten äidin luona*”.

Sijaisvanhemmat: Nikon suhde biologiseen perheeseen

Sijaisäiti kuvailee Nikon suhdetta äitiinsä erittäin läheiseksi ja vahvaksi. Niko on lojaali äidilleen, vähättelee tämän ongelmia kuten alkoholin käyttöä eikä suostu näkemään epäkohtia äidissään. Välit isään ovat huonommat, ja Marja selittää Nikon viihtyvän paljon paremmin äitinsä kuin isänsä luona.

Niko tapaa äitiään kerran kuukaudessa. Silloin hän viettää äitinsä luona koko viikonlopun. Isäänsä Niko näkee yleensä äidin luona. Välillä hän käy yhden yön isänsä luona, mutta käynnit ovat satunnaisia. Juhani kertoo tapaamisissa olleen juuri kolmen kuukauden tauko, koska äiti ei ole ollut alkoholin käytön vuoksi tapaamiskunnossa. Sijaisissä selittää äidin moittineen sijaisvanhemmille tapaamisten lyhyttä. Hän haluaisi pitää pojan kauemmin luonaan.

Sijaisvanhempien mielestä olisi parempi, jos Niko tapaisi äitiään sijaisperheessä. Heidän mukaansa käynnit äidin luona vaikuttavat kielteisesti pojan hyvinvointiin. Vierailut ovat Nikolle sijaisvanhempien mukaan vaikeita, ja poika masentuu niistä. He kuvailevat, kuinka menee aina viikko tai puolitoistakin ennen kuin Niko toipuu tapaamisen aiheuttamista tunnekuohuista. ”*Aina on aloitettava pojan kanssa alusta*”, Marja huokaisee. Nikolle on yritetty luoda erilaisia sääntöjä ja päiväjärjestystä, jotta paluu sijaisperheeseen olisi helpompaa. Ne eivät ole kuitenkaan tuottaneet tulosta.

Sijaisvanhempien ja äidin välisessä suhteessa on sekä Juhani että Marjan mielestä paljon ongelmia. Yhteydenpito ei oikein suju, ja äiti ns. sabotoi Nikon kasvatusta. Äiti antaa Nikolle kaiken, mitä poika tahtoo ja toimii tahallisesti päinvastoin kuin mitä sijaisperheessä yritetään Nikolle opettaa, sijaisissä selittää. Marja lisää äidillä olevan liian vahva vaikutus Nikoon.

Sijaisvanhemmat kertovat Nikon puhuvan vain toisesta isoveljestään, muttei toisesta. Veli- ja sisko-puolestaan hän ei ole sijaisperheelleen puhunut lainkaan. Sisko- ja velipuoli ovat lastenkodissa, eikä Niko juurikaan tapaa heitä. Sijaisvanhemmat eivät kuvaile mitenkään Nikon suhdetta isoveljiinsä.

Niko: Kavereita on tarpeeksi

Nikolla on yksi paras ystävä, joka on hänen luokkatoverinsa. Lisäksi Nikolla on kolme hyvää kaveria, joiden kanssa hän viettää vapaa-aikaansa. Omasta mielestään Nikolla on tarpeeksi kavereita. Tavallisesti Niko tapaa kavereitaan näiden kotona tai jossain lähistöllä. Hänestä on hauskaa käydä kavereiden luona pelaamassa tietokoneella. Kavereiden kanssa ollaan myös paljon ulkona. Kaikki Nikon kaverit asuvat ihan lähellä, ja Niko näkee heitä melkein joka päivä. Poika huomauttaa, etteivät hänen biologisen perheensä lähellä asuvat kaverit tietenkään asu lähellä, ja huokaisee sitten, että ”*ne kaverit on nyt unohtaneet mut*”.

Nikon tukiverkostossa kavereilla on tärkeä osuus, koska heidän kanssaan Niko voi tuntea olevansa tasavertainen ja ehdoitta hyväksytty. Viettämällä aikaa kavereidensa kanssa Niko pääsee hetkeksi

pois ympäristöstä, jossa hän ei koe voivansa hyvin. Tukiverkoston keskeisimmät ihmiset ovat kuitenkin biologiset vanhemmat ja isoveljet. Salaisuudet ja tärkeät asiat Niko kertoo vain oikealle äidilleen ja isälleen. Mielipahastaan, peloistaan ja huolistaan Niko tuntee pystyvänsä kertomaan ”*mun perheelle, ihan kenelle vaan siellä*”. Hiukan aikaa mietittyään hän myöntää puhuvansa näistä asioista joskus sijaisperheelleenkin, mutta on tässä suhteessa hyvin varovainen. Niko toivookin, ”*ett’ musta tuntuis, ett’ voi mennä noille muille (sijaisperheelle, KN) puhumaan asioistaan. Ei oo vielä kuitenkaan tullut sellasta vapaata oloa, että vois puhua niitten kanssa*”.

Sijaisvanhemmat: Muut tärkeät ihmissuhteet

Biologisen perheensä lisäksi Niko tapaa toisinaan mummoaan (äidin puolelta). Tavallisesti mummo tulee käymään sijaisperheessä. Yhteydenpito on kuitenkin vähäistä, eikä mummo ole Nikolle kovinkaan läheinen. Sijaisvanhemmat harmittelevatkin yhteydenpidon vähäisyyttä ja pitävät kontaktien määrää negatiivisena seikkana.

Pyydettyä sijaisvanhempia kuvailemaan Nikon suhdetta ystäviin ja kavereihin he mainitsevat yhden Nikon luokkakaverin olevan Nikon paras ystävä. Tämä luokkakaveri asuu melko lähellä, mutta pojat eivät tapaa kuitenkaan päivittäin. Marja kertoo poikien näkevän toisiaan yleensä jossain muualla kuin sijaisperheessä, koska sijaisperheellä on lemmikkieläin, jolle Nikon ystävä on allerginen.

Mahdollisuudet materiaalisiin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Niko: ”Täällä ne päättää mun puolesta”

Haastattelun pohjalta näyttää siltä, ettei Nikolla ole mielestään minkäänlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin sijaisperheessä. Niko selittää, että perheessä on tietokone, mutta hänen ei anneta käyttää sitä yksin. Kun Niko haluaa käyttää tietokonetta, hänen on pyydettävä perheen vanhin lapsi mukaansa. Kavereidensa perheissä Nikon annetaan käyttää tietokonetta vapaasti ilman jatkuvaa vahtimista, ja siksi Niko meneekin mieluummin kavereidensa luokse tarvitessaan tietokonetta. Hän arvioikin, ettei tietokoneen käyttö sijaisperheessä ole hänelle tärkeää.

Viikkorahaa Nikolle ei vielä anneta. Hän kertoo sijaisvanhempien luvanneen, että viikkorahaa aletaan antaa, kunhan poika ensin vanhenee vähän. Niko ei oikein itsekään tiedä, kuinka vanha hänen tulee olla saadakseen omaa rahaa. Kukaan ei ole asiaa hänelle selittänyt.

Omien sanojensa mukaan Niko ei saa sanoa tai määrätä hänelle ostettavista asioista, mutta toteaa sijaisvanhempien ostavan hänelle kaiken tarvittavan. Muutenkin Nikosta tuntuu, että sijaisvanhemmat päättävät kaikesta hänen puolestaan. ”Täällä ne päättää mun puolesta eikä saa tehdä asioita niin kuin kotona tehtiin”, Niko sanoo masentuneena. Edes harrastukset eivät ole Nikon päätettävissä. ”En oo saanut päättää, mutta oon mennyt, kun on käsketty”, hän kuvailee harrastuksiinsa päätymistä. Nykyisin Niko harrastaa yleisurheilua. Hän mainitsee parhaimmaksi lajikseen juoksun.

Niko kertoo oman äitinsä kysyneen, ketä hän haluaisi nähdä vanhempiensa ohella. Kukaan muu ei ole asiaa häneltä tiedustellut. Sijaisperheessäkään asiaa ei ole otettu puheeksi. Nikon yhteydenpito rajoittuukin hänen mukaansa vain vanhempiin ja isoveljiin.

Sijaisvanhemmat

Sijaisvanhempien näkemykset tältä osa-alueelta jäivät puuttumaan haastattelusta inhimillisen erehdyksen vuoksi. Haastattelutilanteessa näitä asioita ei kysytty, ja koska oli mahdotonta täydentää haastattelua jälkikäteen, tiedot jäivät saamatta.

Pohdintoja Nikon resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Haastatteluhetkellä Nikolle tärkeimpiä aikuisia ovat eittämättä hänen biologiset vanhempansa, erityisesti hänen äitinsä. Suhde biologiseen äitiin lukeutuu Nikon primaarisuhteisiin (*vahva resurssi*). Isäänsä Niko tapaa varsin satunnaisesti, joten suhde häneen on sekundaarinen (*keskivahva resurssi*). Suhde äitiin on hyvin läheinen ja vahva, kun isä on puolestaan Nikolle hiukan etäisempi, vaikkakin tärkeä. Myös sijaisvanhemmat lukeutuvat Nikon primaarisiin aikuissuhteisiin (*keskivahvat resurssit*). Vaikka he viettävät paljon aikaa Nikon kanssa, sijaisvanhemmat vaikuttavat Nikosta etäisiltä. Niko kokee, että hänen on vaikeaa tulla toimeen sijaisvanhempiansa kanssa, koska häntä ei hyväksytä ehdoitta. Sekundaarisiin aikuissuhteisiin lukeutuu myös Nikon suhde mummoonsa (*heikko resurssi*).

Vertaissuhteet: Nikon vertaissuhteisiin sisältyvät isoveljet, kaverit (*vahvat resurssit*) ja sijaisperheen lapset (*keskivahva resurssi*), jotka lukeutuvat kaikki primaarisuhteisiin. Isoveljet vaikuttavat olevan

biologisten vanhempien jälkeen Nikon elämän tärkeimpiä ihmisiä. Myös kaverit ovat Nikolle tärkeitä, ja hän viettääkin paljon aikaansa kavereiden kanssa. Sijaisperheen lapsiin Nikolla on toverillinen suhde. Niko vaikuttaa tulevansa heidän kanssaan melko hyvin toimeen, ja sijaisperheen lapset ovatkin Nikolle huomattavasti läheisempiä kuin sijaisvanhemmat.

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: Nikolla on yksi harrastus. Koska sijaisvanhemmat ovat päättäneet sen aloittamisesta, on vaikeaa arvioida, miten mieluinen tämä harrastus on loppujen lopuksi Nikolle. *Luokittelen harrastuksen olemassaolon kuitenkin Nikon vahvaksi resurssiksi.*

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Kavereidensa kodeissa Niko saa käyttää tietokonetta vapaasti, mutta sijaisperheessä tietokonetta ei anneta Nikon käyttöön ilman jatkuvaa valvontaa. Sijaisperheen periaatteiden vuoksi Niko onkin ryhtynyt käyttämään tietokonetta lähinnä kavereidensa luona. Niko kokee, ettei tietokoneen käyttäminen ole hänelle tärkeää. Sijaisperheen käytännön vuoksi *luokittelen mahdollisuuden tietokoneen käyttämiseen keskivahvaksi resurssiksi.*

Oma raha: Haastatteluhetkellä Niko ei saanut omaa rahaa. Sijaisvanhemmat ovat perustelleet käytäntöään Nikon nuorella iällä. *Oma raha on Nikolle puuttuva resurssi.*

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Niko kokee, ettei ole voinut osallistua harrastuksista päättämiseen, vaan sijaisvanhemmat ovat käskeneet hänen aloittaa jonkin tietyn harrastuksen ja Niko on totellut. Koska Niko ei saa viikkorahaa, hän ei ole voinut luonnollisesti olla päättämässä myöskään sen määrästä tai käytöstä. *Nikon osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen ovat siis hänen puuttuvia voimavarojaan.*

Arkipäivän päätökset: Nikon mielestä sijaisvanhemmat päättävät asioista hänen puolestaan, eikä hänen mielipidettään ole kysely. Sijaisvanhemmat tekevät hänen mukaansa myös kulutukseen koskevat päätökset. Niko arvioi, että hänelle ostetaan kaikki tarvittava, mutta hänellä ei ole oikeutta sanoa omaa mielipidettään. *Nikon osallisuusresurssit arkipäivän päätösten osalta puuttuvat.*

Tapaamiset: Vanhempiansa elämään Niko tahtoi osallistua nykyistä enemmän, ja hän esittääkin haluavansa tavata vanhempiaan useammin. Mieluiten hän palaisi kokonaan takaisin äitinsä luokse. *Luo-kittelun kokemuksen tapaamisten riittämättömydestä heikoksi voimavaraksi. Kokemus kuulluksi tulemisesta sen suhteen, ketä sukulaisia ja miten usein Niko haluaa tavata, toimii niin ikään hänen heikkona voimavaranaan.*

Tietoisuus taustasta: Nikon käsitys huostaanottonsa syistä vaikuttaa melko samansuuntaiselta sijaisvanhempien kertomuksen kanssa. Selvä kokonaiskäsitys asiasta kuitenkin puuttuu, mikä ilmenee vertaamisena toisiin kavereihin biologisten vanhempien asuinseudulla. *Taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Nikon heikkona voimavarana.*

7.7 PETRI - ”Urheilussa, etenkin kaukalopallossa, oon hyvä.”

Petri on 12-vuotias. Hän asuu perhekodissa sijaisvanhempien ja seitsemän muun lapsen kanssa. Yksi lapsista on Petrin isovelji Markus. Petri sijoitettiin perhekotiin hänen ollessaan miltei viisivuotias. Elämää perhekodissa on ehtinyt vierähtää siis jo kahdeksan vuotta. Ennen pysyvää muuttamistaan perhekotiin Petri oli käynyt siellä muutamaan otteeseen parin päivän ja kuukauden jaksoissa. Muuttamista helpotti se, että Markus oli asunut jo jonkin aikaa perhekodissa Petrin muuttaessa sinne. Petrin mielestä hänellä menee keskinkertaisesti, muttei osaa sanoa, mistä sen huomaa.

Petrin ja hänen sijaisvanhemiensa näkemyksiä huostaanotosta

Sijaisvanhemmat kertovat Petrin äidin sairastuneen vakavasti hiukan Petrin syntymän jälkeen. Vanhempien elämä muuttui nopeasti repaleiseksi ja perhe-elämää leimasivat toistuvat tappelut sekä runsas alkoholin käyttö. Petrin isän jouduttua vankilaan äidin oli myönnettävä, ettei jaksanut enää hoitaa poikaansa, ja Petri sijoitettiin perhekotiin. Äidin kuoltua sairastettuaan muutaman vuoden Petri jäi pysyvästi perhekotiin, koska yhä vankilassa ollut isä ei pystynyt huolehtimaan hänestä. Petrin isäkin kuoli aika pian vankilasta vapautumisen jälkeen, ja mummo (äidin puolelta) on toiminut siitä lähtien pojan virallisena huoltajana.

Sijaisvanhemmat pohtivat yhdessä jonkin aikaa, miten Petri määrittelisi huostaanottoonsa johtaneet syyt. He arvelevat lopulta Petrin vastaavan, että äidin kuolema ja isän joutuminen vankilaan johtivat hänen huostaanottoonsa. Molemmat ovat tosin hyvin epävarmoja, mahtaakohan poika loppujen lopuksi muistaa, että isä joutui vankilaan.

Esko, Petrin sijaisisä, myöntelee perheessä puhutun useammankin kerran Petrin biologisista vanhemmista ja hänen huostaanotostaan. ”*Mutta se on näköjään semmonen asia (huostaanotto, KN), joka ei kuitenkaan sillä lailla mene tajuntaan eikä pysy mielessä, että sitten muistais’ sen, mitä ollaan puhuttu*”, hän selvittää. Sijaisvanhemmat selittävät yhdessä huomanneensa, että kun lapsen tuloa on jo niin pitkä aika, näistä asioista ei tule enää puhuttua niin usein kuin pitäisi. Sitä tulee jotenkin olettaneeksi, että lapsi muistaa sen, mitä on joskus puhuttu, he toteavat. Esko arvelee murrosiän nostavan nämä kysymykset uudelleen pintaan. Sijaisvanhempien mukaan Petrillä ei ole kuitenkaan ollut toistaiseksi sellaista vaihetta.

Petri pohtii huostaanottonsa syytä ja sanoo sitten isän olleen vankilassa ja äidin toivoneen, että hänet tuodaan perhekotiin. Hän toteaa ymmärtäneensä äidillä olleen siihen aikaan vaikeaa, eikä hän jaksanut pitää huolta Petristä. Poika huomauttaa, ettei perhekotiin ollut hirveän vaikeaa tulla; olihan hän käynyt siellä aikaisemminkin ja hänen veljensä asui jo siellä. Petri muistelee jutelleensa huostaanotostaan molempien sijaisvanhempiansa ja mummonsä kanssa. ”*Tuntui ihan hyvältä tietää niistä asioista*”, hän tuumaa.

Yhteisyystekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Petri: Sijaisvanhemmat ovat ”oikeat” vanhemmat

Petrin perheeseen kuuluu hänen mielestään koko perhekodin väki: sijaisisä, -äiti ja seitsemän lasta, joista kolme on tyttöjä ja neljä poikaa. Sijaisperhe vaikuttaa olevan Petrille tärkeä ja läheinen. Hän kutsuu sijaisvanhempiaan isäksi ja äidiksi. Petri muistaa hyvin hänellä olleen joskus toisetkin vanhemmat, mutta siitä on jo niin kauan, että perhekodin vanhemmat ovat hänelle nykyisin ne ainoat oikeat vanhemmat.

Petri kuvailee molempia sijaisvanhempiaan samalla tavalla. Hän arvioi molempien olevan yksinkertaisesti mukavia eikä osaa nimetä, mikä olisi erityisen mukavaa. ”*Se on vaan mukava. Ei siinä ole mitään vikaa*”, hän luonnehtii sijaisisäänsä. Molemmissa sijaisvanhemmissa harmittaa eniten heidän tapansa määrällä Petriä ja muita perhekodin lapsia. ”*Joskus se määräälee vähän liikaa*”, Petri arvioi sijaisäitiään.

Haastattelussaan Petri antaa ymmärtää, etteivät muut perhekodin lapset ole hänelle kovinkaan tärkeitä. ”*On ne joskus ihan mukavia, mutta en niinkään välitä niistä*”, hän ilmoittaa. Myöhemmin haastattelussa hän kertoo kuitenkin erityisesti veljen olevan tärkeä ja leikkivänsä usein varsinkin perheen nuorempien lasten kanssa. Toisissa lapsissa harmittaa Petrin mielestä se, kun he alkavat suuttuessaan haukkua häntä. Petri arvioi enimmäkseen isoveljensä olevan kiinnostunut hänen tekemisistään ja huomaavan onnistumisensa. Joskus sijaisvanhemmatkin kiinnittävät näihin asioihin huomiota. Myös perheen nuorin poika on Petrin mukaan kiinnostunut hänen tekemisistään, ”*vaikka ei se oo mun oikea pikkuveli*”, hän huomauttaa.

Sijaisvanhemmat: Petrin suhde sijaisperheeseen

Sijaisvanhemmat Pirkko ja Esko mainitsevat perheeseensä kuuluvan heidän lisäksi perhekodissaan asuvat kahdeksan lasta, jotka ovat iältään 8 - 18-vuotiaita. Molemmat uskovat Petrin mieltävän perheensä samalla tavalla ja pitävän perhekodin väkeä perheenään. Pirkko kuvailee suhteensa Petriin olevan samanlainen kuin äidin suhde poikaansa yleensä on. Hän sanoo olevansa käytännössä Petrin äiti, ja on mielestään kaikin puolin ihan äidin asemassa. ”*Ja kyllä mä niin ku isän asemassa oon*”, jatkaa Esko. Hän tokaisee Petrin kutsuvan heitä isäkseen ja äidikseen, ja tuntuu olevan tästä mielisään. Petrin suhdetta perhekodin muihin lapsiin sijaisvanhemmat kuvailevat aika lailla tyypilliseksi sisarusuhteeksi. He tuovat esiin lasten satunnaiset kiistat siitä, ovatko lapset oikeita sisaruksia vai eivät, mutta korostavat sitten lasten olevan käytännössä sisaruksia.

Petri: Mummoa voisi nähdä useamminkin

Mummo toimii Petrin ja hänen isoveljensä virallisena huoltajana. Petri selittää tapaavansa mummoa vaihtelevasti. Toisinaan hän näkee mummoa aika usein, toisinaan tapaamiset jäävät väliin, kun mummolle tulee esteitä. ”*Kyllähän tää riittää, mutta olishan sitä hyvä nähdä useamminkin*”, Petri pohdiskelee tapaamiskäytäntöä. Ensin Petri ei osaa sanoa, mikä mummon tapaamisissa on kivointa. Sitten hän tokaisee hymyillen, että ”*se antaa aina suukkoja ja halauksia; se tuntuu kivalta*”.

Sijaisvanhemmat: Petrin suhde biologiseen perheeseen

Koska Petrin molemmat vanhemmat ovat kuolleet, Petrin lähin aikuinen sukulainen on hänen huoltajanaan toimiva mummo. Pirkko selittää Petrin tapaavan mummoaan silloin tällöin, muttei mitenkään säännöllisesti. Tapaamiset tapahtuvat sekä perhekodissa että mummon luona. Petri menee mummon luokse aina yhdessä isoveljensä kanssa. Sijaisvanhemmat mainitsevat mummon hoitaneen Petriä aika paljon silloin, kun Petri oli pieni ja hänen äitinsä sairasteli. Sitä kautta suhteesta muodostui läheinen, ja läheisyys on säilynyt edelleen, vaikka Petri ei enää näekään mummoaan yhtä usein kuin ennen. ”*Kyllä Petri haluaisi varmaan tavata mummoaan enemmänkin. Aina mielellään sinne lähtee*”, he arvioivat tapaamisten riittävyyttä Petrin kannalta.

Eskon mielestä Petrin suhde isoveljeensä Markukseen ei ole juuri erilainen kuin perhekodin muihin lapsiin. Hän kokee vähän vaikeaksi määritellä veljesten välistä suhdetta. Sijaisvanhempien mielestä veljesten välit ovat lähentyneet perhekodissa olon aikana. He huomauttavat, etteivät pojat olleet kos-

kaan asuneet yhdessä ennen Petrin tuloa perhekotiin. Niinpä heistä onkin luonnollista, että pojat ovat opetelleet tuntemaan toisiaan paremmin samassa kodissa asuessaan ja ovat tulleet sitten vähitellen veljeksiksi. Pirkko korostaa myös yhteisten käyntien mummon luona lähentäneen poikia. He ovat ymmärtäneet paremmin yhteiset juurensa.

Sijaisvanhemmat mainitsevat Petrillä olevan myös sisarpuolen, joka asuu mummon luona. Heidän mukaansa Petrin suhde siskopuoleensa on läheinen. Tämäkin suhde on lähtöisin ajalta, jolloin Petri oli pieni, ja hän oli usein mummon hoidossa. Esko tokaisee Petrin tapaavan siskopuoltaan satunnaisesti, lähinnä veljesten käydessä mummolassa. Pienempänä sisarpuoli kävi perhekodissakin Petriä katsomassa, mutta hän ei ole vierailut siellä enää pitkään aikaan.

Sijaisäiti myöntelee heillä olevan yhteistyötä Petrin mummon kanssa. He arvioivat yhteistyön sujuneen suht koht hyvin ja vertaavat tilannetta muiden tuntemiensa sijaisvanhempien tilanteeseen. Tapaamisissa heitä tuntuu harmittavan se, että mummo lupaa pojille paljon enemmän kuin mitä on toteuttanut. Mummo saattaa heidän sanojensa mukaan luvata pojille esimerkiksi tulevana hakemaan heidät mummolaan viikonlopuksi eikä sitten ilmestykään. Pirkko tokaisee tuohtuneena saaneensa olla aina keksimässä pojille syitä, miksi mummo ei tulekaan hakemaan eikä edes soita. Sijaisvanhemmat selittävät pitkään yhteisen linjan ja rajojen asettamisen olevan Petrin kasvatuksessa vaikeaa, koska mummo arvostelee jatkuvasti sijaisperheen toimintaa ja sanoo pojille sijaisvanhempien tekevän väärin. Joissakin asioissa mummo on antanut sijaisvanhemmille täyden päätösvaltuutuksen, ja he saavat päättää kahdestaan esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvistä asioista.

Petri: Kavereita on riittävästi

Ystäviä Petri mainitsee hänellä olevan enemmänkin kuin yksi. Hän lukee ainakin neljä kavereistaan ystävikseen. Petrin mielestä hänellä on kavereita riittävästi. ”*Jos sanon vaikka kaikki meidän luokkalaiset*”, hän miettii. Kaikki Petrin kaverit asuvat aika lähellä, ja Petri tapaa heitä usein. Virnistäen Petri kertoo viettävänsä vapaa-aikaansa kavereiden kanssa naisia iskien ja pelaillen.

Haastattelun perusteella Petrin tukiverkosto näyttää muodostuvan sijaisvanhemmista, isoveljestä ja mummosta. Sijaisvanhemmat ja mummo ovatkin Petrin mielestä kivoimmat aikuiset ja heidän kanssaan hänellä on mukavinta olla. Mielipahasta, peloista ja huolista Petri kertoo yleensä mummolle ja toisinaan sijaisäidilleenkin. Salaisuudet ja tärkeät asiat hän kokee voivansa kertoa ”*vähän sille sun*

tälle”. Nimeltä hän mainitsee isoveljensä, ja lisää voivansa puhua näistä asioista jollekin kaverilleenkin, jos tämä kaveri lupaa olla kertomatta asiaa eteenpäin.

Sijaisvanhemmat: Muut tärkeät ihmissuhteet

Esko tuumaa enon perheiden olevan Petrille tärkeitä. Hän kertoo enon eronneen vähän aikaa sitten ja Petrin pitävän yhteyttä sekä enon vanhaan että uuteen perheeseen. Etenkin enon vanhempi poika, Petrin serkku, on Petrille tärkeä, ja pojat näkevät toisiaan silloin tällöin sekä serkun luona että perhekodissa. Esko tokaisee poikien käyvän aina toistensa syntymäpäivillä. Siitä on muodostunut poikien välinen perinne.

Sijaisvanhemmat ovat havainneet Petrin löytävän itselleen aina kavereita, vaikkei hänellä heidän mielestään olekaan varsinaista parasta ystävää. Pirkko selittää Petrin tapaavan kavereitaan päivittäin. Lähistöllä asuu muutama samalla luokalla oleva poika, joiden kanssa Petri käy pelailemassa milloin mitään. Sijaisäiti huomauttaa Petrin olevan ihan mielellään nuorempienkin lasten kanssa. Hänen mukaansa Petrin kaveripiiri vaihtelee vähän: koulussa hän on joidenkin kanssa ja kotona joidenkin toisten kanssa.

Mahdollisuudet materiaalsiin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Petri: Urheilutarvikkeista ja harrastuksista on saanut päättää itse

Perhekodissa on tietokone, jota Petri sanoo käyttävänsä kuitenkin aika harvoin. Käyttö on hänen mielestään tärkeää joskus, muttei aina. Viikkorahaa Petri saa 24 markkaa. Raha määräytyy perhekodin käytännön mukaisesti, eikä Petri ole saanut vaikuttaa siihen. Hän kertoo sijaisvanhempien luvanneen, että isompana Petri saa kuukausirahaa. Hän ei osannut sanoa, milloin kuukausirahaan siirrytään.

Perhekodin käytännön mukaisesti lapset saavat päättää itse viikkorahan käytöstä. Petri sijoittaa rahansa yleensä cd-levyihin tai urheiluvälineisiin. Hän tokaisee saavansa yleensäkin päättää ostettavista urheilutarvikkeista, muttei koe voivansa päättää itse vaatteistaan. Petrin mukaan ”*jos joku peli ostetaan tai maila, saan päättää millaisen. Tietenkin ei mitään miljoonan markan juttuja, siis kohtuudella*”, hän selittää.

Petri kertoo voineensa itse päättää harrastuksistaan, vaikka lisääkin samaan hengenvetoon, ettei saa aloittaa karateharrastusta, vaikka haluaisikin. Hän selittää sijaisvanhempien sanoneen, että Petrin on parannettava ensin käytöstään ja sitten hän voi aloittaa tämän harrastuksen. Petri vaikuttaa urheilulliselta pojalta. Kesäisin hän pelaa koripalloa ja talvella luistelee sekä pelaa kaukalopalloa. Liikunta tuntuu olevan hänelle muutenkin tärkeää.

Vaikka Petri saakin osallistua mielestään aika paljon häntä koskevien päätösten tekoon, kukaan ei ole tullut koskaan kysyneeksi, ketä sukulaisia Petri tahtoisi tavata ja miten usein. Jos asiasta on ollutkin joskus puhetta, sen on täytynyt olla alkuaikoina, koska Petri ei pysty ainakaan muistamaan kenenkään kysyneen tätä häneltä. Asiasta ei ole tullut ylipäänsä puhetta perhekodissa.

Sijaisvanhemmat: Lapset saavat päättää annetuissa rajoissa

Sijaisvanhemmat selittävät, että talossa on tietokone, jota lapset käyttävät innokkaasti. Lapsilla on vuorot, joista he sopivat keskenään. Eskon mielestä tällainen käytäntö on toiminut varsin hyvin, ja lapset osaavat pitää vuoroistaan kiinni.

Viikkorahan Pirkko kertoo määräytyvän siten, että lapset saavat 2 mk per vuosi eli 12-vuotiaalla Petrillä viikkoraha on 24 markkaa. Esko lisää sijaisvanhempien maksavan erikseen muut menot niin kuin elokuvat ja sen sellaiset. He toteavat, ettei viikkorahan määrästä ole keskusteltu sen enempää, koska lapset ovat olleet ihan tyytyväisiä tähän systeemiin ja pitävät sitä oikeudenmukaisena. Viikkorahan käyttämisestä lapset saavat päättää itse, kunhan eivät kuluta kaikkia rahojaan karkkiin. Yleensä lapset ostavat osalla rahaa itselleen karkkia ja säästävät loput ostaakseen myöhemmin jotain haluaansa, Esko selvittää.

”Joo, ei nyt ihan vielä tuon ikäinen kyllä ite saa päättää vapaasti”, sijaisisä vastaa painokkaasti kysyttäessä Petrin mahdollisuuksista vaikuttaa kulutukseen liittyvissä asioissa. Hän pitää hyvänä käytäntönä Petrin mahdollisuutta vaikuttaa annetuissa rajoissa. Tällä sijaisisä tarkoittaa sitä, että lähdetessä ostamaan jotain tavaraa Petrille poika tulee mukaan ja saa valita mieleisensä, mutta kohtuuhintaisen. Samalla tavalla vaatteet ostetaan yhdessä. *”Yleensä ite, mutt’ kyllä minä niin ku kuitenkin sitte katon sen, että minkälaista ostetaan, ettei ihan”*, Pirkko määrittelee.

Sijaisisän mielestä he antavat lasten tehdä itse päätöksiä aika pitkälle ja puuttuvat päätöksiin vasta siinä vaiheessa, jos katsovat puuttumisen tarpeelliseksi. *”Kyllä se on niin ku aina ensin se oma mie-*

lipide; kysytään, että mitä haluaa ja sitten sen jälkeen, jos siinä jotain semmosta on, mikä pitää niin ku muuttaa, niin sitten vasta muutetaan. Kyllä niin ku ite saa ensin päättää”, Esko kertoo. Yhtenä konkreettisena esimerkkinä lasten tekemistä päätöksistä hän mainitsee kotiintuloajat. Lapset saavat yleensä määritellä itse, milloin tulevat, kunhan noudattavat kodin yhteisiä sopimuksia kotiintulon suhteen. Esko korostaa saman käytännön koskevan perheen vanhempiakin. Tällä tavoin he yrittävät nostaa lapset kodin täysvertaisiksi jäseniksi ja antaa heille vastuuta jokaisen ikä huomioon ottaen.

Sijaisvanhemmat kokevat pystyvänsä tarjoamaan Petrille ihan mitä hän pystyy harrastamaan. Kuljetaminen harrastuksiin tai raha ei ole ongelma. He antavat lasten päättää itse harrastuksistaan, ja kertovat Petrinkin saaneen kokeilla kaikkea, mikä on kiinnostanut. Sijaisäiti selittää, ettei Petrille ole kuitenkaan löytynyt kunnollista pitkäaikaista harrastusta. Vaihtoehdot ovat hänen mukaansa kilpistyneet siihen, että Petri joutuisi sellaiseen porukkaan, josta ei tunne ketään, eikä ole ollut sitten halukas lähtemään. Hän korostaakin Petrin tarvitsevan aina tuttua seuraa motivoituakseen osallistumaan johonkin.

Pohdintoja Petrin resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Sijaisvanhemmat ovat Petrille läheisimpiä aikuisia. Hänellä on kiinteä ja turvallinen suhde sekä sijaisäitiin että sijaisisään, ja Petri pitääkin heitä oikeina vanhempinaan. Myös sijaisvanhemmat tuntevat olevansa Petrin todellisia vanhempia. Sijaisvanhemmat ovat ainoita Petrin primaarisuhteisiin lukeutuvia aikuisia (*vahvat resurssit*). Muut aikuissuhteet eli suhde mummoon (*keskivahva resurssi*) ja enoon vaimoineen (*heikot resurssit*) lukeutuvat satunnaisuutensa vuoksi sekundaarisuhteisiin.

Vertaissuhteet: Petrin primaarisiin vertaissuhteisiin lukeutuvat hänen suhteensa samassa perhekodissa asuvaan isoveljeen, muihin perhekodissa asuviin lapsiin sekä kavereihin (*vahvat resurssit*). Sijaisvanhempien mukaan Petrin suhde perhekodin muihin lapsiin on sisaruksellinen. Erityisesti isovelji ja kodin nuoremmat lapset tuntuvat olevan Petrille merkityksellisiä. Osittain perhekodin suuresta lasten lukumäärästä johtuen Petrin primaaristen vertaissuhteiden verkosto on laaja. Lisäksi Petri arvioi, että hänellä on paljon kavereita. Sekundaarisiin vertaissuhteisiin sisältyvät siskopuoli (*keskivahva resurssi*) ja kaksi serkkua (*toinen keskivahva, toinen heikko resurssi*). Heistä siskopuoli ja vanhempi serkku ovat Petrille sijaisvanhempien käsityksen mukaan tärkeitä.

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: Petri kertoi haastattelussa hänellä olevan useampia urheilullisia harrastuksia. *Kukin harrastuksista toimii hänen vahvana resurssinaan.*

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Perhekodin tietokone on kaikkien lasten vapaasti käytettävissä. Petri kertoi tosin käyttävänsä tietokonetta aika harvoin ja arveli käyttämisen olevan joskus tärkeää. *Mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen toimii Petrin vahvana resurssina.*

Oma raha: Kuten kaikki muutkin perhekodin lapset, Petri saa säännöllistä viikkorahaa. *Oma raha on hänelle vahva resurssi.*

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Sekä Petrin että hänen sijaisvanhempiansa haastattelut osoittavat, että Petrin osallisuusresurssit tässä luokassa ovat pääpiirteissään lapsen vahvoja voimavaroja. Petrillä on mieluisia harrastuksia, jotka hän on voinut valita itse. Viikkorahankin käyttäminen on hänen harkinnassaan. Ainoastaan viikkorahan määrään liittyen Petri ei ole voinut esittää mielipidettään. *Petrin osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen ovat siis hänen vahvoja voimavarojaan rahan määräytymistä lukuun ottamatta. Tähän tekijään liittyvä resurssi puuttuu Petriltä kokonaan.*

Arkipäivän päätökset: Petri osasi nimetä asioita, joihin hän kokee voivansa vaikuttaa niin kulutuksen kuin itseään koskevien päätöstenkin suhteen. Sijaisvanhempien haastattelun perusteella perhekodissa pyritään antamaan lapsille vaikutusmahdollisuuksia tietyissä rajoissa. Lapset saavat esittää omia mielipiteitään, ja sijaisvanhemmat kontrolloivat, että esimerkiksi hankinnat pysyvät kohtuuden rajoissa. *Petrin osallisuusresurssit arkipäivän päätösten osalta ovat siis hänen vahvoja voimavarojaan.*

Tapaamiset: Koska Petrin molemmat vanhemmat ovat kuolleet, häneltä ei luonnollisestikaan kysyty kokemuksia vanhempien tapaamisen riittävydestä. Kysymykseen, onko Petriltä koskaan kysyty, miten usein ja ketä sukulaisia hän tahtois tavata, Petri vastasi, ettei muista kenenkään kysyneen asiasta. Käytännössä yhteydenpito muualla asuviin sukulaisiin rajoittuukin pääpiirteissään mummoon, siskopuoleen ja serkkuun. *Petrin kokemus kuulematta jäämisestä tapaamisten suhteen on hänen puuttuva voimavaransa.*

Tietoisuus taustasta: Petrin käsitys huostaanottonsa syistä vaikuttaa olevan samansuuntainen kuin sijaisvanhempien kertomus. Voidaan olettaa, että hänen käsityksensä tapahtumien kulusta on totuudenmukainen. Petri kertookin keskustelleensa huostaanotostaan sekä sijaisvanhempiansa että mummonsensa kanssa. Hän toteaa, että näistä asioista tietäminen tuntuu hyvältä. *Taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Petrin vahvana voimavarana.*

7.8 MARIKA - ”Osaan itse jo päättää aika paljon asioita.”

Marika on 13-vuotias. Hänet sijoitettiin nykyiseen sijaisperheeseensä noin viisi vuotta sitten. Ennen tuloaan sijaiskotiin Marika oli ollut useampaan otteeseen lastenkodissa. Lopulta hänet sijoitettiin samaan sijaisperheeseen isoveljensä kanssa. Haastatteluhetkellä Marika käy ala-asteen viimeistä luokkaa. Hän arvioi itsellään menevän keskinkertaisesti, ja sen huomaa hänen mielestään siitä, ”*kun ei mee niin huonostikaan eikä niin hyvinkään*”.

Miten Marika ja hänen sijaisvanhempansa kertovat huostaanotosta?

Sijaisäiti Kerttu selittää laveasti Marikan huostaanoton perimmäisenä syynä olleen runsaan alkoholin käytön, joka toi tullessaan muita ongelmia. Hän kuvailee, miten äiti oli jättänyt Marikan ja hänen veljensä usein humalapäissään oman onnensa nojaan. Lopulta hän oli vahingossa ampunut miesystävänsä ja joutui vankilaan. Lasten isä ei ollut siinä vaiheessa enää mukana kuvioissa, vaan lapset olivat kokonaan äidin vastuulla. Äidin jouduttua vankilaan heidät otettiin pysyvästi huostaan ja sijoitettiin tähän sijaisperheeseen.

Kerttu nyökyttelee Marikan tietävän huostaanottonsa syyt ja kuvailee tytön alkuaikoina kertoneenkin niistä innokkaasti vähän kaikille. Sijaisäiti selvittää sijaisvanhempien puhuvan toistuvasti Marikan ja hänen isoveljensä kanssa heidän perheestään ja huostaanotosta. Hän toteaa Marikan olevan edelleenkin vähän aranpuoleinen puhumaan näistä asioista. Tyttö ei mielellään puhu huostaanotostaan, vaan vetäytyy mieluummin omiin oloihinsa. Sijaisisä Eino kertoo sijaisvanhempien käyttäneen automatkoja jutellakseen yhdessä näistä asioista. Kerttu lisää Marikalla olevan edelleen paljon työstämistä huostaanottoon liittyvissä asioissa. Ne ovat hänelle yhä erittäin kipeitä asioita sijaisäidin mukaan.

Marika muistelee huostaanoton tapahtuneen noin neljä tai viisi vuotta sitten. Syyksi hän ilmoittaa äitinsä juomisen ja kyvyttömyyden hoitaa lapsiaan. Hän kertoo muistavansa olleensa lastenkodissa sillä aikaa, kun sopivaa sijaisperhettä etsittiin. Tyttö tokaisee osanneensa jo vähän odottaakin sijaiskotiin muuttoa.

Marika myöntää joskus puhuneensa sijaisperheessä huostaanotosta, muttei sanojensa mukaan muista enää, miltä se tuntui. Hän muistelee keskustelua olleen joskus ihan alussa, vähän sen jälkeen, kun hän oli tullut sijaisperheeseen. Hänen mukaansa asiasta ei ole juteltu sen koommin.

Yhteisyystekijät - sijaisperhe, biologinen perhe, muut ihmissuhteet

Marika: Sijaisäiti on läheisempi kuin sijaisisä

Marikan mielestä on itsestään selvää, että hänen perheensä muodostuu sijaisperheestä, isoveljestä ja omasta äidistä. Hän tuntuu viihtyvän yleensä ottaen sijaisperheessään, vaikka jotkin yksittäiset asiat harmittavatkin häntä. Sijaisvanhempiaan Marika kutsuu etunimillä Kertuksi ja Einoksi. Sijaisäiti on Marikalle sijaisisää läheisempi. Haastatteluhetkellä Marikalla ja hänen sijaisisällään oli erimielisyyksiä, jotka heijastuivat tytön kuvaillessa suhdettaan sijaisisään.

Marika ei osannut oikein sanoa, mikä hänen sijaisisässään on kaikkein mukavinta. Hän tyytyy toteamaan, että sijaisisässä on montakin mukavaa puolta, muttei ryhdy luettelemaan niitä. Sen sijaan häntä harmittaa eniten sijaisisän kielteisyys häntä kiinnostavia asioita kohtaan. Marika kokee, että sijaisisä ”on aina semmonen kielteinen kaikista asioista, jotka kiinnostaisivat mua. Se on aina eri mieltä kaikista asioista”. Sijaisäiti on Marikan mielestä puolestaan yleensä reilu ja kaikin puolin kiva. Ainoa asia, joka sijaisäidissä harmittaa on hänen ikänsä. Marikan mielestä sijaisäiti on vähän liian vanha. Kerttu on Marikan mukaan se ihminen, joka huomaa kotona hänen onnistumisensa ja on kiinnostunut hänen tekemisistään. Kukaan muu ei ole hänen mielestään niinkään osoittanut kiinnostustaan.

Sijaisvanhemmat: Marikan suhde sijaisperheeseen

Sijaisäiti Kerttu toteaa, ettei heidän perheeseensä kuulu tällä hetkellä kuin hän, aviomies Eino, Marika ja hänen isoveljensä Tommi. Perheen biologiset lapset ovat jo muuttaneet pois samoin kuin muut perheeseen aiemmin sijoitetut lapset. Ainoastaan Marika ja Tommi ovat jäljellä. Sijaisvanhemmat uskovat Marikan mieltävän perheeseensä heidät ja veljensä. He kertovat tytön luettelevan joskus kaikki sijaisperheessä olleet sijaiskotilapset perheeseensä kuuluviksi. Kerttu tuo esille myös Marikan läheisen suhteen perheen yhteen biologiseen tyttäreeseen ja arvelee tyttärensäkin lukeutuvan Marikan mielestä hänen perheeseensä.

Kerttu kuvailee Marikan suhdetta perheen biologisiin lapsiin kaikin puolin tavallisiksi. ”Ainakaan Marika ei pelkää niitä, ja uskaltavat ottaa yhteen”, hän mainitsee. Sijaisäiti lisää, ettei Marika ole kovinkaan paljon tekemisissä perheen biologisten lasten kanssa, koska nämä eivät asu kotona.

Pyydettyäessä sijaisäitiä kuvailemaan omaa suhdettaan Marikaan hän nimeää suhteen suurimmaksi ongelmaksi läheisyyden kuilun. Vaikka sijaisäiti tuntee olevansa psyykkisesti läheinen tytön kanssa, hän ei ole onnistunut vielä pääsemään fyysisesti tytön lähelle. ”*Marika on ollut äärimmäisen vaikea kesyttää, saada päästämään lähelle... Tässä suhteessa on vieläkin sellainen läheisyyden kuilu*”, Kerttu kuvailee suhdettaan Marikaan.

Eino pohtii, onko hänen suhteensa Marikaan jotenkin erilainen kuin Kertun. Hän toteaa tytön sietäneen häntä alussa vähän enemmän, mutta arvelee suhteen olevan nyt ihan samanlainen molemmilla sijaisvanhemmilla. Kerttu huomauttaa sijaisisälle olleen alussa enemmän tilaa Marikan elämässä, kun ei ollut kilpailevaa isähahmoa.

Marika: Biologinen äiti on läheinen ja tärkeä

Marika selittää tapaavansa äitiään tavallisesti kerran kuukaudessa tämän luona. Isäänsä hän näkee ihan sattumanvaraisesti ehkä kerran kahdessa vuodessa. Marika arvioi tapaamisjärjestelyä ihan hyväksi, mutta lisää saman tien, että äitiä olisi kyllä kiva nähdä tiiviimminkin. Hänen mielestään äidin luona tapahtuvat tapaamiset ovat ylipäänsä kaikkein hauskimpia. Tärkeintä ei ole tehdä jotain hienoa ja erikoista, vaan päästä näkemään äitiä.

Satunnaisten kontaktien vuoksi Marikan suhde isäänsä on hyvin etäinen. Hän toteaa, ettei muista, mikä isässä on mukavinta, kun ei ole nähnyt tätä pitkiin aikoihin. Kielteinen puoli isässä on sen sijaan syöpynyt Marikan mieleen. ”*Kun se on sellanen hullu, sillä on toisia lapsiakin, joita se hakkaa, kun se juo*”, hän tuhahtaa. Äiti on Marikalle hyvin läheinen ja tärkeä. Marikan mielestä on kivaa, kun äiti ymmärtää esimerkiksi muodin päälle enemmän, kun hän on vähän nuorempi kuin sijaisäiti. Hän arvioi, ettei äidissä harmita nykyisin enää mikään. Aikaisemmin äidillä oli tapana käyttää runsaasti alkoholia, mikä harmitti Marikaa, mutta äiti on pystynyt muuttamaan tapojaan. Isoveljeään Marika kuvailee kivaksi, koska sisarukset pitävät samoista asioista, ja näin ollen veli ymmärtää sijaisperheessä parhaiten Marikan kiinnostuksen kohteita. Isoveli on Marikaa aika paljon vanhempi, ja se harmittaa veljessä eniten.

Sijaisvanhemmat: Marikan suhde biologiseen perheeseen

Sijaisäiti kuvailee Marikan suhdetta äitiinsä hyvin etäiseksi sillä tavoin, ettei äiti koskettele tai pidä tyttäätä hyvänä. Hänen mukaansa kaikenlainen helliminen puuttuu äidin ja tyttären välisestä suhteesta.

Kerttu arvioi Marikan toivovan äidiltään jatkuvasti hellyyttä, mutta äiti ei pysty vastaamaan Marikan tarpeeseen. Marika suhtautuu äitiinsä sijaisäidin mukaan mielitelevästi ja hoivaavasti. Hän ei uskalla edelleenkään arvostella äitiään ja kieltäytyy näkemästä hänen huonoja puoliaan. Kertun mielestä Marikalla on äidistään edelleen ideaalikuva.

Tapaamiset on järjestetty sijaisäidin mukaan siten, että ”yleensä äiti soittaa tänne, ja me kysytään lapsilta, haluatteko mennä (tapaamaan äitiä, KN). Jos he haluavat, he voivat mennä”. Marika käy äitinsä luona suunnilleen kerran kuukaudessa. Yleensä hän menee yhdessä isoveljensä kanssa. Eino huomauttaa lasten menevän mielellään äitinsä luokse. Isäänsä Marika ei juuri tapaa, eikä hänellä ole oikein suhdettakaan tähän. Eino kertoo Marikan vastaavan olankohautuksella, kun sijaisvanhemmat kysyvät, tahtoisiko hän tavata isäänsä.

Marikan suhde veljeen on lähentynyt sijaiskodissa olon aikana. Kerttu kertoo, että sijaiskotiin tullessa sisarusten suhde ei ollut kovin kummallinen, koska he olivat asuneet niin paljon erillään. Sisarusten suhde oli ollut hoivasuhde, jossa veli oli hoivannut Marikaa ja toiminut perheen huoltajana. Sijaisperheessä suhde on normalisoitunut. Nykyisin sisarukset viihtyvät aika paljon yhdessä ja kinastelevat sisaruksellisesti.

Marika: Kaverit ovat keskeinen osa tukiverkostoa

Marikan kaveripiiri muodostuu yhdestä hyvästä ystävästä ja muutamista kavereista. Hänen mielestään kavereita saisi olla nykyistä enemmänkin, koska sijaisperheen syrjäisen sijainnin vuoksi osa kavereista asuu niin kaukana, ettei Marika tapaa heitä niin usein kuin tahtois. Yksikään Marikan kavereista ei asu lähellä. Kavereiden kanssa ollaan yleensä ulkona ja jutellaan ja käydään joskus kaupungilla, Marika kertoo.

Haastattelun pohjalta Marikan tukiverkoston keskeisimmät ihmiset ovat kaverit, sijaisäiti ja oma äiti. Parhaalle ystävälleen Marika ilmoittaa kertovansa salaisuutensa. Peloistaan, huolistaan ja pahasta mielestään Marika puhuu yleensä jonkun kaverinsa kanssa. Kaikista aikuisista Marika on mieluiten sijaisäitinsä ja oman äitinsä kanssa. Haastattelun perusteella näyttää siltä, että vaikka oma äiti onkin Marikalle läheinen ja tärkeä, hänen on vaikea toimia osana tytön tukiverkostoa, koska äiti ja tytär tapaavat suhteellisen harvoin.

Sijaisvanhemmat: Muut tärkeät ihmissuhteet

Marikalla on sijaisäidin mukaan lähistöllä kaksi kaveria, joiden kanssa Marika touhuaa. Sijaisäiti kuvailee Marikan suhdetta kavereihinsa lyhyesti normaaliksi kavereiden kanssakäymiseksi eikä osaa eritellä sitä sen kummallisemmin. Muita tärkeitä ihmisiä Marikalle ovat Kertun mielestä mummo (isän puolelta) ja isän entinen vaimo (Anja-täti), jotka pitävät Marikaan edelleen yhteyttä. Hän pitää suhteita hiukan pinnallisina, mutta toteaa niiden olevan ihmissuhteita kuitenkin. Mummo on käynyt sijaiskodissa ja Marika on käynyt hänen luonaan. Mummo ja Marika myös soittelevat toisilleen. Anja-täti muistaa sisaruksia korteilla ja toisinaan pienillä rahalahjoilla.

Mahdollisuudet materiaaliin tukilähteisiin ja osallisuuteen

Marika: Monista asioista saa päättää itse

Marika kokee, että hänellä on yleensä mahdollisuus käyttää perheessä olevaa tietokonetta, mutta toteaa käyttävänsä sitä aika harvoin, lähinnä koulujuttuihin. ”*On se parempi kuin ei mitään*”, hän tiivistää tietokoneen käytön tärkeyden.

Perheessä ei anneta viikkorahaa, vaan kuukausirahaa, joka on 100 markkaa kuussa. Molemmat perheen lapset saavat saman verran. Marika kertoo olleensa mukana päättämässä rahan määrästä. ”*Päätettiin vähän yhdessä*”, hän toteaa. Yleensä ottaen Marika kertoo saavansa päättää oman rahansa käytöstä, mutta huomauttaa sijaisvanhempien sanovan oman mielipiteensä siitä, mihin pankkiin laitettut kuukausirahat on järkevä laittaa.

Marika selittää saavansa päättää itse vaatteidensa ostamisesta, harrastuksistaan ja joskus vähän joistakin raha-asioista. Hän lisää, että harrastuksista päätettäessä harrastuksen laatu vaikuttaa hänen päätösmahdollisuuksiinsa. ”*Jos ne on mahdottomampia tai kauempana, niistä päätetään yhdessä*”, hän kertoo perheen käytännöstä. Marika tokaisee harrastavansa tällä hetkellä piirustusta, lukemista ja laskettelua. Sijaisperheen syrjäinen sijainti vaikeuttaa hänen mielestään harrastuksiin hakeutumista.

Marikan omaa mielipidettä sukulaisten tapaamisesta ja tapaamisten useudesta ei hänen mukaansa ”*oo nyt niin kauheesti kyselty*”. Hän antaa ymmärtää jonkun kuitenkin kysyneen joskus asiasta, mutta haastattelusta ei ilmene, kuka tuo henkilö on ollut. Marika tokaisee kysyvänsä toisinaan itse, milloin hän voi mennä minnekin. Sillä tavalla hän on pitänyt yllä tärkeitä ihmissuhteitaan.

Sijaisvanhemmat: Lapsille annetaan vapautta tehdä päätöksiä

Sijaisissä korostaa, miten perheen tietokone on tarkoitettu hyötykäyttöön, etenkin kirjoittamiseen. Hän kertoo Marikan kirjoittelevan sillä toisinaan tarinoita, mutta mikään innokas tietokoneen käyttäjä tyttö ei hänen mielestään ole.

Viikkorahasta on perheessä sovittu yhdessä, ja sijaisisän mukaan kaikki osapuolet ovat olleet tyytyväisiä sataseen kuussa. Sen lisäksi sijaisvanhemmat maksavat kaikki muut menot kuten elokuvat. Molemmat sijaisvanhemmat myöntelevät nyökytellen, että lapset saavat päättää itse oman rahansa käyttämisestä.

Kertun mukaan Marika saa osallistua kulutukseen liittyviin päätöksiin siten, että hän saa ehdottaa, mitä ja millaista tarvitsee, ja lopullinen ostopäätös tehdään yhdessä. ”*Kyllä me ollaan se katsottu, ettei sen tarvii olla muita huonompi eikä poiketa sitten muista*”, Kerttu selvittää. Sijaisvanhemmat selittävät, etteivät halua opettaa lapsia ns. kerskakulutukseen, vaan opettavat harkitsemaan, mitä todella tarvitaan.

Marika on saanut sijaisvanhempiensä mukaan päättää myös kavereistaan. He selittävät Marikan saaneen melkein aina tahtoessaan mennä yökylään kavereidensa luokse ja kaverit ovat käyneet Marikan luona. Kerttu toteaa ylpeänä, ettei Marika hangoittele juurikaan hänelle asetettuja rajoja vastaan. ”*Kyllä se tietää, mitä me annetaan Marikan tehdä ja mitä ei, se on perusteltu Marikalle*”, hän kertoo.

Harrastuksiinsa Marika on päätenyt oman kiinnostuksensa mukaan. Sijaisvanhemmat selittävät Marikan lukevan harrastuksiinsa vain kodin ulkopuolella tapahtuvan toiminnan kuten laskettelun. Heidän mielestään Marika harrastaa myös lukemista, kirjeenvaihtoa ja musiikin kuuntelua. Eino kertoo sijaisperheen pystyvän tarjoamaan Marikalle laajan kirjon harrastuksia, mutta korostaa toisaalta, että Marikan pitäisi löytää lähellä olevat harrastusmahdollisuudetkin eikä pyrkiä aina lähtemään kauemmas harrastamaan. Hän myöntää joissakin asioissa olevan välttämätöntä lähteä kauemmaksikin, mutta lisää olevan olemassa paljon harrastuksia, joita voi harrastaa ihan kotonakin. Kerttu yhtyy miehensä mielipiteeseen: ”*Eihän täältä voi ihan joka ilta lähtee, enkä mä näe siinä mitään järkeä, että joka ilta ois joku tällainen eri paikka, johon vietäis ja haettais*”. Hänen mielestään Marikalle olisi hyväksi olla enemmän kotona sijaisperheensä kanssa eikä kulkea ympäri kyliä. ”*Siinä on niin ku ihan*

tarkoituksellisesti vähän tämä, että tehtäis jotakin täällä kotona ja oltais täällä kotona”, Eino selittää.

Pohdintoja Marikan resursseista

Yhteisyystekijät

Aikuissuhteet: Marikan primäärisia aikuissuhteita ovat hänen suhteensa sijaisvanhempiin sekä biologiseen äitiin. Biologinen äiti (*vahva resurssi*) on Marikalle hyvin tärkeä ja läheinen, ja hän viihtyy hyvin äitinsä luona. Sijaisvanhemmista erityisesti sijaisäiti (*vahva resurssi*) vaikuttaa olevan Marikalle läheinen. Suhde sijaisisään vaikuttaa Marikan haastattelun perusteella puolestaan melko etäiseltä (*keskivahva resurssi*). Marika kokee, ettei sijaisisä ymmärrä häntä eikä arvosta hänen näkemyksiään. Toisaalta on huomattava haastatteluhetkellä vallinneiden ristiriitojen heijastuminen tähän suhteeseen. Sekundaarisiin aikuissuhteisiin lukeutuvat Marikan suhde mummoon (*keskivahva resurssi*) ja isän entiseen vaimoon (*heikko resurssi*). Erityisesti mummo näyttää olevan Marikalle tärkeä. Hän tapaa-kin mummoaan aika usein, vaikkakaan ei säännöllisesti.

Vertaissuhteet: Primaarisia vertaissuhteita ovat Marikan suhde isoveljeen ja kavereihin (*vahvat resurssit*). Sekundaarisiin vertaissuhteisiin sisältyy suhde sijaisperheen biologisiin lapsiin (*keskivahva resurssi*). Marika tulee varsin hyvin toimeen sijaisperheen lasten kanssa, mutta näkee heitä vain silloin tällöin, joten suhteesta ei ole muodostunut kovin läheistä. Isoveli ja kaverit tuntuvat olevan Marikalle yhtä tärkeitä. Kotona hän viihtyy hyvin veljensä seurassa, mutta pitää tärkeänä ottaa välillä etäisyyttä sijaisperheeseen viettämällä aikaa kavereiden kanssa.

Materiaaliset tukilähteet

Harrastukset: *Marikalla on useampia harrastuksia, joista jokainen toimii hänen vahvana resurssinaan.*

Tietokoneen käyttömahdollisuus: Marika saa halutessaan käyttää sijaisperheen tietokonetta muun muassa koulutehtävien tekemiseen. *Mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen toimii Marikan vahvana resurssina.*

Oma raha: *Säännöllinen kuukausiraha toimii Marikan vahvana resurssina.*

Osallisuus

Harrastukset ja oma raha: Marikan vaikutusmahdollisuudet näyttävät hyviltä, kun osallisuusresurssi tarkastellaan harrastusten ja oman rahan kautta. Marika saa säännöllisesti omaa rahaa, jonka määrästä hän on päättänyt aikanaan yhdessä sijaisvanhempien ja isoveljen kanssa. Hän saa päättää itsenäisesti myös oman rahan käytöstä. Harrastukset Marika voi valita joko itsenäisesti tai päättämällä niistä yhdessä sijaisvanhempien kanssa. *Marikan osallisuusresurssit harrastusten ja oman rahan suhteen ovat siis hänen vahvoja voimavarojaan.*

Arkipäivän päätökset: Marika osasi nimetä useampia asioita, joihin hän pystyy vaikuttamaan itseään koskevien päätösten suhteen. Kulutukseen liittyen hän kokee saavansa päättää esimerkiksi vaatteistaan. Sijaisvanhempien mukaan kulutusta koskevat päätökset tehdään yhteisenä päätöksenä, mutta esimerkiksi kavereidensa suhteen Marika saa päättää hyvin pitkälle itse. *Marikan osallisuusresurssit arkipäivän päätösten osalta toimivat hänen vahvoina voimavaroinaan.*

Tapaamiset: Marikan haastattelusta ei saa yksiselitteistä vastausta siihen, onko häneltä kysytty, miten usein ja ketä sukulaisia hän haluaisi tavata. Tulkitseen hänen vastauksensa siten, ettei häneltä ole kysytty näistä asioista. Marika on saanut kuitenkin äänensä esille kysymällä itse, milloin hän voisi tavata haluamiaan ihmisiä. Tapaamisjärjestelyn Marika arvioi ihan hyväksi, mutta haluaisi kuitenkin nähdä äitiään hiukan useammin. Voidaan arvioida, että *Marikan kokemus äidin tapaamisten riittämättömydestä toimii hänen heikkona voimavaranaan. Tapaamiskuulemiseen liittyvä resurssi sen sijaan puuttuu.*

Tietoisuus taustasta: Marikan käsitys huostaanottonsa syistä vaikuttaa olevan pitkälti yhdenmukainen sijaisvanhempien kertomuksen kanssa. Voidaan olettaa, että hänen käsityksensä tapahtumien kulusta on totuudenmukainen. Mielenkiintoinen yksityisseikka on näkemysten poikkeavuus huostaanotosta puhumisen suhteen. Sijaisvanhemmat kertovat puhuvansa lapsille toistuvasti heidän huostaanotostaan, mutta Marikan mukaan asiasta ei olla puhuttu vuosiin. Joka tapauksessa *taustaan liittyvä osallisuusresurssi toimii Marikan vahvana voimavarana.*

8. LASTEN RESURSSIEN KOKONAISVALTAINEN PAIKANTAMINEN

8.1 Yhteisyystekijät

8.1.1 Sijaisvanhemmat lasten resursseina

Aiemmat tutkimukset (Valkonen 1995; Wegelius-Willman 1995) ovat osoittaneet sijaiskodeissa asuvien / asuneiden lasten suhteen sijaisvanhempiansa olevan hyvä ja läheinen. Oma tutkimukseni vahvisti tätä havaintoa. Tutkimistani lapsista kuuden suhde sijaisäitiin näyttäytyi hyvänä. Vain Niko piti sijaisäitiä etäisenä ja kylmänä. Neljälle lapselle suhde sijaisisään oli läheinen ja lämmin. Niko kuvailee sijaisisäänsä samalla tavalla kuin sijaisäitiään. Marikan suhde sijaisisään vaikuttaa puolestaan melko etäiseltä. Jannen sijaisäiti on yksinhuoltaja.

Läheinen suhde ilmenee tutkimuksissa muun muassa siten, että lapset mieltävät sijaisvanhemmat ”oikeiksi” vanhemmikseen ja kutsuvat heitä äidiksi ja isäksi (Gardner 1996, 170; Wegelius-Willman 1995). Omassa tutkimuksessani tämä havainto ei pitänyt kuitenkaan paikkaansa. Vaikka useimmat lapset pitivät sijaisvanhempiaan tärkeinä ja läheisinä, vain kolme heistä (Janne, Ville, Petri) kutsui sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi. Loput kutsuivat heitä etunimillä. Kaikki pojat, joille sijaisvanhemmat olivat läheisiä, kutsuivat heitä siis äidiksi ja isäksi, kun taas tytöt käyttivät etunimiä. Sukupuolta enemmän arvioin tähän seikkaan vaikuttaneen kuitenkin lasten sijoitustensa. Pojat, jotka kutsuivat sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi, oli sijoitettu nykyiseen sijaisperheeseensä hyvin tai melko nuorina (1,5v. - 5v.). Loput lapsista oli sijoitettu kouluikäisinä (7v. - 9v.). Oletankin sekä sijoitustensa että sijoituksen keston vaikuttavan siihen, miten sijaiskodeissa asuvat lapset kutsuvat sijaisvanhempiaan.

Lasten suhdetta sijaisvanhempiin voi tarkastella myös sen kautta, millainen on lasten perhekäsitys, eli sisällyttävätkö he sijaisvanhempansa perheeseensä. Tutkimistani lapsista viisi (Janne, Ville, Johanna, Petri, Marika) katsoi sijaisvanhempiansa olevan osa perhettään. Tulos on samansuuntainen aikaisempien tutkimusten kanssa, joissa todetaan valtaosan sijaisperheissä asuvista lapsista sisällyttävän sijaisvanhemmat perheeseensä (kts. esim. Gardner 1996, 170). Leena ja Niko lukivat perheeseensä biologiset vanhemmat. Marikan mielestä hänen perheeseensä kuuluu sijaisvanhempien lisäksi biologinen äiti.

Sijaisvanhemmat ovat siis pääsääntöisesti tärkeitä ja läheisiä ihmisiä tutkimilleni lapsille, mikä ilmenee tutkimuksessani monella tavalla. *Yhtä lasta lukuun ottamatta suhde sijaisäitiin toimii lapsen vahvana voimavarana.* Nikon kohdalla suhde sijaisäitiin on keskivahva resurssi. Suhde sijaisisään toimii neljällä lapsella vahvana voimavarana. Kahdella lapsella suhde sijaisisään on keskivahva resurssi, ja yhdellä lapsista ei ole sijaisisää.*

8.1.2 Biologisten vanhempien merkitys

Useissa tutkimuksissa on todettu biologisten vanhempien ja sijaiskodeissa asuvien lasten yhteydenpidon olevan vähäistä (Zahabi & Einemäki 1996; Valkonen 1995; Pekonen & Tuomi 1989; Herrala ym. 1980; Gruber 1978). Yleensä noin neljänneksen vanhemmista on havaittu pitävän säännöllisesti yhteyttä sijaiskodissa elävään lapseensa. Tutkimukseeni osallistuneiden lasten vanhemmista noin kolmannes (5/14) lukeutui lasten primaarisuhteisiin, eli lapsi tapasi häntä yleensä kerran kuukaudessa. Jonkinasteisessa yhteydessä molempien vanhempiensa kanssa oli kolme lasta (Leena, Ville, Niko). Kaikki lapset pitivät jonkinlaista yhteyttä ainakin toiseen biologiseen vanhempaan lukuun ottamatta Petriä, jonka molemmat biologiset vanhemmat ovat kuolleet.

Tutkimukseeni osallistuneiden lasten biologiset äidit osoittautuivat aktiivisiksi yhteydenpitäjiksi. Lapsista kaikki (Petriä lukuun ottamatta) tapasivat äitiään ainakin satunnaisesti. Primaarisuhteisiin lukeutui neljän lapsen (Johanna, Leena, Niko, Marika) äiti. *Näille lapsille suhde biologiseen äitiin toimii lapsen vahvana voimavarana.* Janne ja Ville tapaavat biologista äitiään satunnaisesti. *Heille suhde äitiin on keskivahva resurssi.*

Tutkimieni lasten äidit olivat huomattavasti ahkerampia yhteydenpitäjiä kuin monissa muissa tutkimuksissa (vrt. esim. Zahabi & Einemäki 1996; Granberg 1995). Biologisten äitien yhteydenpidon määrä vaikuttaisi olevan yhteydessä lapsen sijoituksen kestoon. Janne ja Ville, jotka sijoitettiin sijaisperheeseen jo vauvaiässä, tapaavat äitiään hyvin satunnaisesti. Arvioin myös sijaisperheen ja biologisen perheen välimatkan vaikuttavan yhteydenpitoon. Tutkimukseeni valikoituneet lapset asuvat suhteellisen lähellä biologista perhettään, jolloin biologisilla vanhemmilla on paremmat mahdollisuudet tavata lapsiaan.

* Resurssien vahvuus on määritelty liitteessä 3.

Sijaiskodeissa asuvien lasten on havaittu tapaavan biologista isäänsä harvemmin kuin äitiään (kts. esim. Zahabi & Einemäki 1996; Granberg 1995; Valkonen 1995; Wegelius-Willman 1995). Tutkimukseni tukee tätä havaintoa. Lapsista noin puolet (Ville, Leena, Niko) oli jonkinasteisessa yhteydessä isänsä kanssa. Primaarisuhteisiin lukeutui vain Leenan isä. *Leenalle suhde biologiseen isään on vahva resurssi. Vилlelle ja Nikolle suhde isään toimii keskivahvana voimavarana. Muiden lasten osalta* (Janne, Johanna, Petri, Marika) *suhde biologiseen isään puuttuu kokonaan.* Petrin tapauksessa isä on kuollut. Johanna ei tiedä, kuka hänen biologinen isänsä on. Jannen ja Marikan isät ovat puolestaan osoittaneet, etteivät ole kiinnostuneita pitämään yhteyttä.

Biologisten vanhempien ja sijaiskodeissa elävien lasten välisen yhteydenpidon puuttumiselle on esitetty monia syitä. Kähkönen (1994) ja Valkonen (1995) arvioivat keskeisimpien syiden löytyvän biologisten vanhempien elämäntilanteesta. Huostaanoton jälkeen vanhempien ongelmat syvenevät ja kasaantuvat, parisuhteet murtuvat ja vanhemmat eristäytyvät sosiaalisesti. Vanhempia vaivaavat syyllisyyden ja häpeän tunteet, pessimismi ja kokemus vaikutusmahdollisuuksien puuttumisesta. Lisäksi vanhemmat kokevat usein tullessa jätetyiksi yksin juuri kun he tarvitsisivat apua elämäntilanteensa vuoksi (kts. myös Gruber 1978). Kähkönen (1994, 107) viittaa tutkimukseen, jossa todetaan, että samanaikaisesti kun huostaanotto voi lisätä lasten selviytymisedellytyksiä, heidän vanhempansa ovat usein lastensuojeluyhteistyön häviäjiä. Pohdin yhteydenpidon merkitystä sijaiskodissa asuvalle lapselle ja keinoja tukea biologisten vanhempien yhteydenpitoa kohdassa 9.4.1 ”Lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpito”.

Valkonen (1995, 103) korostaa, ettei lasta tulisi nähdä yhteydenpidossa vain passiivisena ja vastaanottavana osapuolena. Hänen tutkimuksensa perusteella myös lapsi pystyy vaikuttamaan yhteydenpitoon ja sen sujumiseen. Valkonen kiinnittää huomiota siihen, miten lapsi saattaa olla se osapuoli, joka ei halua yhteydenpitoa, ja tekee sen siten mahdottomaksi. Hän korostaa, miten yhteydenpidon sammuttaminen ei tarkoita välttämättä sitä, että biologiset vanhemmat ovat piittaamattomia lastaan kohtaan.

Tutkimieni lasten kohdalla vain Marikan suhteessa hänen biologiseen isäänsä voisi nähdä näitä piirteitä. Marika vaikuttaa olevan välinpitämätön isäänsä kohtaan, eikä yhteydenpidon puuttuminen isään tunnu haittaavan häntä. Lapsi näyttää ajattelevan yhteydenpidon isään olevan samantekevää. Biologista isää koki tapaavansa kyllin usein kaksi lasta (Ville ja Leena). Marikalle isän tapaaminen tuntui olevan siis yhdentekevää. Johanna ei vaikuta miettineen isän tapaamista, koska ei edes tiedä kuka hän on. Kaksi lasta (Janne ja Niko) toivoisi tapaavansa isäänsä nykyistä useammin. Puolet lapsista (Ville,

Johanna, Leena) koki tapaavansa biologista äitiään tarpeeksi. Toinen puoli halusi tavata häntä useammin (Janne, Niko, Marika). Käsittelen lasten tyytyväisyyttä biologisten vanhempiensa tapaamiseen laajemmin kappaleessa 8.3.3.1 ”Kokemukset tapaamisten riittävydestä”.

8.1.3 Kaverisuhteet sosiaalisina resursseina

Marikaa lukuun ottamatta haastatellut lapset arvioivat heillä olevan riittävästi kavereita. Myös Marika arvioi, että hänellä oli kaverisuhteita kuitenkin jonkin verran. Jannea lukuun ottamatta kaikilla lapsilla oli olemassa yksi tai useampi paras ystävä. Tyttöillä oli yleensä ottaen hiukan enemmän parhaita ystäviä kuin pojilla.

Kaikille lapsille kaverisuhteet vaikuttivat olevan vahva resurssi. Kavereiden kanssa vietettiin paljon aikaa. Kaverisuhteet kuuluivat luonnollisesti lasten primaarisuhteisiin. Tapasivathan lapset kavereitaan lähes päivittäin. Useimpien lasten kohdalla kaverisuhteilla oli tärkeä merkitys myös tukiverkoston kannalta, kun lasten tukiverkostoja tarkasteltiin sen kautta, kenelle lapset kertovat mielipahastaan, peloistaan, salaisuuksistaan ja tärkeistä asioistaan.

Viisi lasta (Ville, Johanna, Leena, Petri, Marika) ilmoitti kertovansa salaisuutensa ja tärkeät asiansa nimenomaan kavereilleen. Leena ja Petri mainitsivat puhuvansa näistä asioista myös sisarustensa kanssa. Niko kertoi salaisuutensa vain biologisille vanhemmilleen. Janne puolestaan ilmoitti, ettei hänellä ole salaisuuksia. Mielipahasta, peloista ja huolista kertoi kavereilleen kolme lasta (Janne, Johanna, Marika). Näille lapsille kaverit olivat ainoa taho, jolle näistä asioista puhuttiin. Ville, Leena ja Petri puhuivat peloistaan sijaisäidin tai sijaisvanhempien kanssa. Niko kertoi tukeutuvansa yleensä biologiseen perheeseensä ja joskus sijaisperheeseensäkin. Haastatteluisissa mainittiin myös biologiset vanhemmat (Leena) ja mummo (Petri). Kahden tytön (Johanna ja Marika) tukiverkosto koostui näin tarkasteltuna pelkästään kavereista. Pojilla kaverit olivat vain osa tukiverkostoa - tosin tärkeä osa sitä.

Koska kaverisuhteet näyttävät toimivan vahvoina voimavaroina sijaistiloissa elävien lasten sosiaalisissa verkostoissa, kaverisuhteiden tukeminen ja lapsen kannustaminen hyviin kaverisuhteisiin on tärkeää näiden lasten kannalta. Sijaisvanhempien tulisi ymmärtää kaverisuhteiden merkitys lapselle ja tukea näitä suhteita samalla tavalla kuin muitakin lapselle tärkeitä ihmissuhteita.

8.1.4 Biologisten sisarusten merkitys

Haastatelluilla lapsilla oli yhteensä 16 sisarusta (mukaan lukien sisko- ja velipuolet). Kullakin lapsella oli sisaruksia yhdestä neljään. Miltei poikkeuksetta sisarussuhteet näyttivät olevan haastatelluille lapsille tärkeitä. Ainoastaan Niko vaikutti suhtautuvan välinpitämättömästi siskopuolen olemassaoloon.

Sisarusten tärkeyttä tutkimilleni lapsille kuvastaa heidän perhekäsityksensä. Lapsista neljä (Janne, Johanna, Leena, Marika) mieltää kaikki sisaruksensa osaksi perhettään. Nikon ja Petrin mielestä siskopuoli ei kuulu hänen perheeseensä. Ville ei kuitenkaan maininnut yhtään neljästä sisaruksestaan perheen jäsenekseen. Pääpiirteissään mahdollisuus tavata sisaruksia säännöllisesti ylläpitää lasten käsitystä sisaruksista perheen jäseninä, ja vastaavasti hyvin epäsäännöllinen tai täysin puuttuva yhteydenpito sulkee sisarukset lapsen perhekäsityksen ulkopuolelle.

Festinger havaitsi tutkimuksessaan, että lasten yhteydenpito sisaruksiinsa oli satunnaisempaa kuin biologisiin vanhempiin. Hänen tutkimistaan lapsista 44,1 % oli yhteydessä kaikkiin tietämiinsä sisaruksiin. Lapsista miltei puolet (47,4 %) piti kuitenkin yhteyttä vain osaan sisaruksistaan. Festingerin mukaan lapset tapasivat eniten ikäisiään sisaruksia, ja yhteydenpito puuttui tavallisesti lapsen ja häntä vanhempien tai nuorempien sisarusten väliltä. (Festinger 1983, 75-88.)

Miltei jokainen tutkimistani lapsista piti yhteyttä kaikkiin tietämiinsä sisaruksiin. Vain Niko tapasi osaa sisaruksistaan, koska häneltä puuttui yhteys veli- ja siskopuoleen. Niko olisi kuitenkin tahtonut tavata velipuoltaan. Lasten sisarussuhteet jakautuivat tasapuolisesti primaari- ja sekundaarisuhteisiin. Kaikkien primaarisuhteisiin lukeutuvien sisarussuhteiden (7) voidaan arvioida toimivan haastateltujen lasten vahvoina voimavaroina. Sekundaarisuhteisiin lukeutuvat sisarussuhteet (7) toimivat puolestaan keskivahvoina voimavaroina. *Haastatelluista lapsista viidelle (Johanna, Leena, Niko, Petri, Marika) yksi tai kaksi sisarussuhteista tarjosi vahvoja voimavaroja. Kahdelle lapselle (Janne ja Ville) sisarussuhteet tarjosivat keskivahvoiksi luokiteltavia voimavaroja.*

Suomalaisen lastensuojelukäytännön mukaan sisarussuhteiden jatkuvuus pyritään takaamaan parhaalla mahdollisella tavalla huostaanoton jälkeen. Kuitenkin noin puolet haastateltujen lasten sisarussuhteista toimi tutkimushetkellä satunnaisesti, eli lapset näkivät sisaruksiaan harvemmin kuin kerran kuussa. Ominaista tällaisille sisarussuhteille oli kummankin sisaruksen asuminen sijais-, perhe- tai lastenkodissa. Satunnaisesti toimivista tai täysin puuttuvista 9 sisarussuhteesta 6 tapauksessa tilanne

oli tällainen. Lopuissa kolmessa tapauksessa sisarukset asuivat biologisen äidin tai huoltajan luona, jota haastateltu lapsi näki satunnaisesti.

Vaikka tutkimukseni pohjalta sisarussuhteet näyttävätkin toimivan pääasiassa lasten vahvoina tai keskivahvoina voimavaroina, sekundaarisuhteiden korkea määrä viittaa tarpeeseen pyrkiä tukemaan sisarusten välistä yhteydenpitoa tulevaisuudessa yhä tarmokkaammin. Aineistoni pohjalta näyttää siltä, että läheisen sisarussuhteen mahdollistaa joko sisarusten sijoittaminen samaan sijais-/perhekotiin tai biologisten vanhempien tiiviit tapaamiset sijaiskodissa asuvan lapsensa kanssa. Sisarussuhteiden tukemiseksi olisikin näin ollen ensiarvoisen tärkeää kannustaa biologisia vanhempia pitämään yhteyttä huostaanotettuihin lapsiinsa. Käsittelen yhteydenpitoa kohdissa 8.1.2 ”Biologisten vanhempien merkitys” sekä 9.4.1 ”Lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpito”.

Sisaruksia sijoitettaessa pitäisi pyrkiä löytämään perheitä, jotka ovat valmiita ottamaan kaikki sisarukset luokseen. Jollei tämä ole mahdollista, lapset pitäisi pyrkiä ainakin sijoittamaan suhteellisen lähelle toisiaan yhteydenpidon helpottamiseksi. Sijaisvanhempien tulisi myös nykyistä enemmän kannustaa sijaiskodeissa eläviä lapsia vaihtoehtoihin yhteydenpitotapoihin sisarusten kanssa silloin, kun tapaamiset ovat syystä tai toisesta estyneet. Esimerkiksi kirjeet, kortit, valokuvat, ääninauhat, sähköpostiviestit ja puhelut ovat vaihtoehtoisia yhteydenpitokeinoja.

8.1.5 Sijaisperheen biologiset lapset

Kuuden lapsen sijaisvanhemmilla oli omia biologisia lapsia. Kahden sijaisperheen lapset olivat jo muuttaneet pois vanhempiensa luota, kahdessa biologiset lapset asuivat yhä kotona. Lopuissa kahdessa perheessä toinen lapsista oli muuttanut pois, mutta toinen asui yhä kotona.

Sijaisperheen biologisten lasten tärkeyttä tutkimilleni lapsille kuvastaa lasten tapa sisällyttää heidät perhekäsitykseensä. Lapsista neljä (Janne, Ville, Johanna, Petri) lukee sijaisperheen biologiset lapset ja/tai muut sijaisperheessä asuvat lapset perheensä jäseniksi. Leena, Niko ja Marika sulkevat heidät perheensä ulkopuolelle. Näiden lasten perhekäsitys sisältää biologiset vanhemmat. Näyttää siltä, että jos lapsi mieltää sijaisvanhemmat osaksi perhettään, hän liittyy myös sijaisperheen lapset perheensä jäseniksi, vaikka he asuisivatkin jo poissa kotoa. Jos sijaisvanhemmat eivät sen sijaan ole osa lapsen perhekäsitystä, myöskään sijaisperheen lapsilla ei ole paikkaa perhekäsityksessä. Sen sijaan molemmat ryhmät mieltävät pääsääntöisesti biologiset sisaruksensa osaksi perhettä (kts. 8.1.4 ”Biologisten sisarusten merkitys”).

Haastateltujen lasten suhteet sijaisperheen biologisiin lapsiin lukeutuivat Marikaa lukuun ottamatta primaarisuhteisiin. *Neljän lapsen* (Janne, Ville, Johanna, Leena) kohdalla kaikkien tai ainakin suurimman osan lapsen suhteista sijaisperheen lapsiin voidaan arvioida toimivan vahvoina voimavaroina haastatellulle lapselle. Kahden muun lapsen (Niko ja Marika) kohdalla arvioisin nämä suhteet lapsen keskivahvoiksi resursseiksi.

Petri lapsi asui perhekodissa, eikä hänen sijaisvanhemmillaan ole tiettävästi biologisia lapsia. Hänen kohdallaan *suhteet muihin perhekodissa asuviin lapsiin vaikuttavat toimivan vahvoina voimavaroina*.

8.1.6 Sukulaisten merkitys lasten resursseina

Kun biologisia äitejä ei oteta lukuun, sukulaisista mummot olivat innokkaimpia yhteydenpitäjiä haastateltuihin lapsiin. Myös muissa tutkimuksissa (kts. esim. Gardner 1996, 170; Wegelius-Willman 1995, 52) on havaittu isovanhempien pitävän yhteyttä sijaiskodeissa asuviin lapsiin. Jokaiseen lapseen piti yhteyttä ainakin toinen mummoista. Suurin osa yhteyttä pitävistä mummoista (6/8) oli lapselle sukua äidin puolelta. Vaareista yhteyttä piti vain yksi. Muita haastatteluissa mainittuja yhteydenpitäjiä olivat serkut (3), täti, eno, enon entinen ja nykyinen vaimo sekä erään biologisen isän entinen vaimo.

Sukulaiset lukeutuivat yhteydenpidon perusteella yhtä mummoa lukuun ottamatta lasten sekundaarisuhteisiin. Tavallisesti yhteydenpito oli varsin satunnaista ja riippuvainen aikuisten sukulaisten aloitteesta ottaa yhteyttä. Yli puolet (10/17) sukulaissuhteista vaikutti kuitenkin tärkeiltä lapsille. Nämä suhteet toimivat keskivahvoina voimavaroina lapsille (yhdessä tapauksessa vahvana voimavarana), kun taas loput sukulaisiin suuntautuvista suhteista vaikuttivat heikoilta.

Verratessani tyttöjen ja poikien sukulaissuhteita havaitsin tyttöjen sukulaisverkostojen olevan pääpiirteissään hiukan laajempia ja paremmin voimavaroja antavia kuin poikien vastaavat verkostot. Kahdella pojalla (Ville ja Niko) sukulaissuhteet muodostuivat pelkästään yhteydenpidosta mummoon, jota lapsi ei vaikuttanut kokevan kovin tärkeänä. Näissä tapauksissa suhde mummoon toimii poikien heikkona voimavarana. Janneen piti yhteyttä molemmat isovanhemmat, ja suhde heihin toimii keskivahvana voimavarana. Tyttöjen sukulaisverkostot sisälsivät mummon lisäksi jonkun muun sukulaisten (täti, serkku, isän entinen vaimo). Lisäksi jokaisen tytön sukulaisverkostoihin lukeutui ainakin yksi vahvana tai keskivahvana voimavarana toimiva suhde. Eniten voimavaroja antavia

sukulaissuhteita oli kuitenkin Petrillä, jonka sukulaisverkosto muodostui kuudesta eri ihmisestä. Suhteista kaksi toimi keskivahvana ja loput heikkoina voimavaroina.

Sukulaissuhteet toimivat siis hieman yli puolessa suhteista lasten keskivahvoina voimavaroina ja lopuissa tapauksissa heikkoina voimavaroina. *Viidelle lapselle* (Janne, Johanna, Leena, Petri, Marika) *sukulaissuhteet tarjoavat keskivahvoja voimavaroja. Lopuille kahdelle lapselle* (Ville ja Niko) *ainoa sukulaissuhde toimii heikkona voimavarana.*

8.1.7 Yhteenveto I

Tutkimieni lasten sosiaaliset verkostot näyttävät sisältävän useita vahvoja resursseja. Määrittelin lapsen suhteen vahvaksi resurssiksi, kun lapsi tapasi itselleen tärkeää henkilöä yleensä vähintään kerran kuussa. Jokaisen lapsen kohdalla ainakin kolme ihmissuhdetta lukeutuu lapsen vahvoihin voimavaroihin. Lisäksi keskivahvoja ihmissuhteita on paljon. Arvioin lapsen suhteen keskivahvaksi, jos lapsi tapasi itselleen tärkeää henkilöä satunnaisesti (yleensä harvemmin kuin kerran kuukaudessa) tai ei kovin tärkeäksi arvioitavaa henkilöä säännöllisesti.

Vahvat ja keskivahvat resurssit ovat yleensä ottaen tärkeitä lapsen kokeman hyvinvoinnin ylläpitämisen ja vahvistamisen kannalta. Näyttääkin siltä, että valtaosa kunkin lapsen sosiaalisista suhteista vaikuttaa myönteisesti lapsen hyvinvointiin tukien sitä. On kuitenkin tärkeää kiinnittää erityisesti huomiota niihin lapsen keskivahvoihin suhteisiin, joita lapsella on hänelle tärkeiksi arvioitujen (joko lapsen tai sijaisvanhempien arvio) ihmisten kanssa. Näitä suhteita vahvistamalla on mahdollista vahvistaa lapsen resursseja ja samalla hänen kokemaansa hyvinvointia sosiaalisten suhteiden kautta. Tällaisia keskivahvoja (sekundaarisia) suhteita olivat suhde biologiseen äitiin (Janne), biologiseen isään (Niko), sisaruksiin (Janne, Ville, Leena, Niko, Petri), isovanhempiin (Janne, Leena, Petri, Marika), serkkuun (Leena ja Petri) ja tätiin (Johanna). (kts. taulukko 3 seuraavalla sivulla.)

Lasten kaverisuhteet toimivat jokaisen lapsen kohdalla vahvoina voimavaroina. Toiseksi useimmin vahvoina voimavaroina näyttäytyivät lasten suhde sijaisäitiin. Myös suhteet biologisiin sisaruksiin ja sijaisperheen biologisiin lapsiin vaikuttavat keskeisiltä lasten resurssien kannalta. Suhteet sijaisisään ja biologiseen äitiin toimivat yhtä usein vahvoina ja keskivahvoina voimavaroina. Tutkimistani sosiaalisista suhteista lasten suhteet sukulaisiin ja biologisiin isiin antoivat lapsille vähiten voimavaroja.

TAULUKKO 3. Lasten sosiaaliset resurssit vahvuuksittain. * keskivahvojen resurssien yhteydessä tarkoittaa lapselle tärkeää suhdetta (joko lapsen tai sijaisvanhempien arvio).

Lapsi	Sosiaalinen resurssi			
	Vahva	Keskivahva	Heikko	Puuttuva
Janne	- sijaisäiti - kaverit - sijaisperheen lapset	- isovanhemmat * - biologinen äiti * - siskopuoli *		- biologinen isä
Ville	- sijaisvanhemmat - kaverit - sijaisperheen lapset	- biolog. vanhemmat* - pikkuveljet * - isosiskot *	- mummo	
Johanna	- sijaisvanhemmat - mummo - biologinen äiti - kaverit - sijaisperheen lapset - sijoitettu poika - siskopuoli	- täti *		- biologinen isä
Leena	- sijaisvanhemmat - biolog. vanhemmat* - kaverit - isosisko ja -veli - sijaisperheen lapsi	- mummot * - pikkusisko * - serkku *		
Niko	- biologinen äiti - kaverit - isoveljet	- sijaisvanhemmat - biologinen isä * - sijaisperheen lapset	- mummo	- velipuoli - siskopuoli
Petri	- sijaisvanhemmat - kaverit - isovelji - perhekodin lapset	- mummo * - siskopuoli * - serkku *	- eno - enon vaimo - enon entinen vaimo - serkku	- biolog. vanhemmat
Marika	- sijaisäiti - biologinen äiti - kaverit - isovelji	- sijaisisä - mummo * - sijaisperheen lapset*	- isän entinen vaimo	- biologinen isä

Tutkimani lapset voidaan jakaa sosiaalisten resurssien laajuuden perusteella* kolmeen eri ryhmään. Ensimmäistä kutsun *laajojen verkostojen lapsiksi*. Siihen lukeutuu vain yksi lapsi - Leena. Hänen sosiaaliset suhteensa ovat pääasiassa lapsen vahvoja resursseja. Vain suhteet sukulaisiin ja yhteen sisarukseen lukeutuvat keskivahvoihin resursseihin. Leenan suhteet biologiseen perheeseen, sijaisperheeseen, sukuun ja kavereihin vaikuttavat kaikki tukevan hänen hyvinvointiaan.

Toista ryhmää nimitän *keskinkertaisten verkostojen lapsiksi*. Siihen sijoittuu kolme lasta: Petri, Johanna ja Ville. Heille suhteellisen suuri osa sosiaalisista suhteista toimii vahvoina voimavaroina. Mukaan mahtuu kuitenkin keskivahvoja, heikkoja ja osittain puuttuviakin suhteita. Sijaisperhe antaa näille lapsille vahvoja voimavaroja. Suhteet biologiseen perheeseen vaihtelevat. Niistä löytyy sekä vahvoja, keskivahvoja että puuttuvia resursseja. Samaten sukulaisten merkitys resursseina vaihtelee vahvasta heikkoon. Näiden lasten kohdalla sosiaaliset suhteet ylläpitävät ja vahvistavat suurelta osin heidän hyvinvointiaan, mutta on löydettävissä helposti suhteita, joita tukemalla lapsen hyvinvointia olisi mahdollista lisätä.

Kolmas ryhmä on *suppeiden verkostojen lapset*. Marika, Niko ja Janne lukeutuvat tähän ryhmään. Heidän sosiaaliset suhteensa eroavat edellisestä ryhmästä lähinnä kahden seikan kohdalla. Ensinnäkin heidän sosiaaliset verkostonsa ovat pääsääntöisesti hieman muita lapsia suppeammat. Toiseksi jokaisen lapsen sosiaalisesta verkostosta löytyy puuttuvia suhteita. Näin ollen näillä lapsilla vahvojen ja keskivahvojen sosiaalisten suhteiden määrä on heidän verkostossaan suhteellisesti pienempi kuin toisten lasten. Sijaisperhe antaa näille lapsille vähemmän voimavaroja kuin toisille lapsille. Syynä on etäinen tai puuttuva suhde sijaisisään sekä sijaisperheen biologisten lasten sijoittuminen pääasiassa keskivahvoihin resursseihin. Sen sijaan suhteet biologiseen perheeseen ja sukuun eivät eroa edellisestä ryhmästä. Näidenkin lasten kohdalta löytyy hyvinvointia ylläpitäviä ja vahvistavia sosiaalisia suhteita. Hyvinvointia heikentävien, heikkojen ja riittämättömien, suhteiden osuus on kuitenkin huomattavasti suurempi kuin edellisessä ryhmässä.

* Olen muodostanut ryhmät tekemäni pisteytyksen pohjalta. Kts. liite 4.

8.2 Materiaaliset tukilähteet

8.2.1 Harrastukset lasten resursseina

Viidellä lapsella oli mielestään mieluisia harrastuksia. Heistä kaksi (Ville ja Johanna) nimesi vain yhden harrastuksen, kun kolme lasta (Janne, Petri, Marika) luetteli kolme harrastustaan. Myös Niko mainitsi yhden harrastuksen, mutta hänen kohdallaan harrastuksen mieluisuuden arvioiminen on epäselvempää, koska hän ei ole saanut valita itse harrastuksiaan. Arvioin kuitenkin Nikon harrastuksen olevan hänelle mieluinen. Leena puolestaan kertoi haastattelussa, ettei hänellä ollut haastatteluhetkellä ollenkaan harrastuksia. Mainitut harrastukset olivat hyvin urheilupainotteisia. Viisi lasta sisällytti jonkinlaisen urheilumuodon harrastuksiinsa.

*Harrastukset toimivat kuuden lapsen osalta lasten vahvoina voimavaroina.** Ne antavat lapsille mahdollisuuksia toteuttaa itseään lapselle mielekkäällä tavalla. Materiaalisista tukilähteistä harrastukset toimivat lasten vahvimpina voimavaroina.

8.2.2 Mahdollisuus omaan rahaan

Lapsista neljä (Johanna, Leena, Petri, Marika) sai säännöllisesti omaa rahaa, jonka käytöstä he saattoivat päättää pitkälti itse (kts. 8.3.1 ”Lasten mahdollisuudet päättää harrastuksista ja omasta rahasta”). *Näille neljälle lapselle oman rahan olemassaolo on vahva resurssi.* Kaksi lasta (Janne ja Ville) sai omaa rahaa silloin tällöin. *Jannelle ja Villelle oma raha on keskivahva resurssi. Nikolle sijaisvanhemmat eivät anna viikkorahaa, joten hänen kohdaltaan tämä resurssi puuttuu.*

8.2.3 Tietokoneen käyttömahdollisuudet

Luokittelin mahdollisuuden tietokoneen käyttämiseen olemassaolevaksi resurssiksi vain siinä tapauksessa, että lapsella on mahdollisuus käyttää tietokonetta sijaisperheessään. Tällä tavalla määriteltynä *tietokoneen käyttömahdollisuus toimi vahvana voimavarana neljälle tutkituista lapsista.* Johanna, Leena, Petri ja Marika saivat halutessaan käyttää perheen tietokonetta melko vapaasti. Jannen ja Villen sijaisperheissä ei ollut haastatteluhetkellä tietokonetta. Siksi *näiden kahden lapsen kohdalla tämä resurssi jäi puuttumaan.* Nikon sijaiskodissa on olemassa tietokone, mutta hyvin rajoitettujen

* Resurssien vahvuus on määritelty liitteessä 3.

käyttömahdollisuuksien vuoksi *luokittelen Nikon mahdollisuudet käyttää tietokonetta keskivahvaksi resurssiksi.*

8.2.4 Yhteenveto II

Kaikilla tutkimillani lapsilla näyttää olevan vahvoja resursseja myös materiaalisten tukilähteiden tasolla. Jokaisen lapsen kohdalla ainakin yksi osatekijä toimi lapsen vahvana voimavarana. Määrittelin resurssin vahvaksi, jos lapsella on säännöllisesti mahdollisuus kyseiseen tekijään. Epäsäännöllisen tai muutoin hyvin rajatun mahdollisuuden luokittelin keskivahvaksi. Neljän lapsen kohdalta jokin resurssista puuttui kokonaan.

Resurssien määrä ja vahvuus vaihtelee paljon lasten välillä. Tutkimuksessani harrastukset toimivat yleisimpänä vahvana resurssina tarkasteltaessa materiaalisia tukilähteitä. Kuudella lapsella harrastukset olivat vahva voimavara. Mahdollisuudet omaan rahaan ja tietokoneen käyttöön toimivat molemmat neljän lapsen kohdalla vahvoina resursseina. Oma raha antoi kuitenkin lapsille kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna enemmän resursseja kuin tietokoneen käyttömahdollisuus.

TAULUKKO 4. Lasten materiaaliset resurssit vahvuuksittain.

Lapsi	Materiaalinen resurssi		
	Vahva	Keskivahva	Puuttuva
Janne	- harrastukset (3kpl)	- oma raha	- tietokone
Ville	- harrastukset (1)	- oma raha	- tietokone
Johanna	- harrastukset (1) - oma raha - tietokone		
Leena	- oma raha - tietokone		- harrastukset
Niko	- harrastukset (1)	- tietokone	- oma raha
Petri	- harrastukset (3) - oma raha - tietokone		
Marika	- harrastukset (3) - oma raha - tietokone		

Materiaalisten resurssien vahvuuden perusteella tutkimani lapset voidaan jakaa kahteen ryhmään.* Ensimmäistä ryhmää nimitän ”*kaikki hallussa*” -ryhmäksi. Tähän ryhmään lukeutuu kolme lasta, Johanna, Petri ja Marika. Heidän kohdallaan kaikki osatekijät toimivat vahvoina voimavaroina. Johannaa lukuun ottamatta tähän ryhmään lukeutuvilla lapsilla on myös useampia harrastuksia. Materiaaliset resurssit ylläpitävät ja vahvistavat erinomaisesti Marikan, Johannan ja Petrin hyvinvointia.

Toista ryhmää kutsun ”*jotain puuttuu, jotain on*” -ryhmäksi. Siihen lukeutuvat Janne, Ville, Leena ja Niko. Näiden lasten kohdalla jokin osatekijä puuttuu kokonaan. Toisaalta jokaisella on ainakin yksi tekijä, joka toimii hänen vahvana voimavaranaan. Leenaa lukuun ottamatta harrastukset ovat ryhmäläisten ainoa vahva resurssi. Leenan kohdalla tilanne on päinvastainen. Hänellä harrastuksiin liittyvä resurssi puuttuu kokonaan, mutta muut osatekijät ovat vahvoja resursseja. Materiaaliset resurssit ylläpitävät ja vahvistavat osittain tähän ryhmään lukeutuvien lasten hyvinvointia. Jokaisen kohdalta on kuitenkin löydettävissä osatekijöitä, joihin panostamalla lapsen resursseja, ja samalla hyvinvointia, voitaisiin lisätä.

8.3 Osallisuus

8.3.1 Lasten mahdollisuudet päättää harrastuksista ja omasta rahasta

Tarkastellessani lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin tukeudun ensisijassa lapsen kokemuksiin vaikutusmahdollisuuksistaan. Pääpiirteissään lasten ja heidän sijaisvanhempiensa näkemykset lasten vaikutusmahdollisuuksista olivat yhtenevät, mutta kuvailtaessa lasten mahdollisuuksia vaikuttaa oman rahan määrään osapuolten näkemyksistä löytyi eroja parin lapsen kohdalla. Näissä tapauksissa lapset kokivat, etteivät ole voineet vaikuttaa kyseiseen asiaan, kun sijaisvanhemmat olivat puolestaan sitä mieltä, että lapsen mielipide on otettu huomioon.

Lapset pitivät hyvinä mahdollisuuksiaan vaikuttaa harrastuksiin ja oman rahan käyttöön. Ainoastaan Niko kertoi, ettei ole saanut valita itse harrastuksiaan, vaan sijaisvanhemmat ovat tehneet nämä päätökset hänen puolestaan. Nikon sijaisvanhemmat eivät anna pojalle myöskään omaa rahaa, joten Nikon vaikutusmahdollisuudet oman rahan suhteen puuttuvat. Muut lapset kuvailivat päättävänsä harrastuksistaan joko itsenäisesti tai yhdessä sijaisvanhempiensa kanssa. Oman rahan käytöstäkin he

* Olen muodostanut ryhmät sen pohjalta, miten vahvoja resursseja osatekijät ovat kokonaisuudessaan kunkin lapsen kohdalla. Kts. liite 4.

kertoivat voivansa päättää itse, vaikka sijaisvanhemmat antavatkin toisinaan vinkkejä siitä, mitä rahalla voisi ostaa. *Kuuden lapsen kohdalla mahdollisuudet vaikuttaa niin harrastuksiin kuin oman rahan käyttöönkin toimivat lasten vahvoina voimavaroina.**

Suurimmalla osalla lapsista ei ollut mielestään ollut mahdollisuuksia olla mukana päättämässä oman rahan määrästä. Vain kaksi lasta (Leena ja Marika) kertoivat päättäneensä viikko-/kuukausirahasta yhdessä sijaisvanhempiansa kanssa. Muissa perheissä sijaisvanhemmat noudattivat tässä asiassa perheen vanhaa käytäntöä, joka katsottiin sopivaksi myös haastatellun lapsen kohdalla. *Mahdollisuus olla mukana päättämässä oman rahan määrästä toimii kahden lapsen vahvana voimavarana. Viiden lapsen osalta tämä resurssi puuttuu.*

8.3.2 Mahdollisuudet vaikuttaa arkipäivän päätöksiin

Lähestyin näitä jokapäiväisiä päätöksiä kahden tekijän kautta. Ensinnäkin lapsilta tiedusteltiin, millaisiin itseään koskeviin päätöksiin he kokevat voivansa vaikuttaa kotona ja vapaa-aikana. Toiseksi heiltä kysyttiin, mistä heille ostettavista asioista he saavat mielestään päättää itse.

Lapsista viisi (Ville, Johanna, Leena, Petri, Marika) osasi nimetä yhden tai useamman asian, johon koki voivansa vaikuttaa kotona tai vapaa-aikana. Janne ei osannut nimetä mitään tiettyä asiaa ja Niko kertoi, ettei voi päättää asioistaan sijaisperheessä. Lapset mainitsivat päättävänsä yleensä harrastuksistaan, raha-asioistaan, ostoistaan ja vapaa-ajastaan. Sijaisvanhemmat kertoivat tässä yhteydessä lasten voivan päättää pitkälti kavereistaan (kolme mainintaa), kotiintuloajoistaan ja aamu- sekä välipaloista. Monet sijaisvanhemmista korostivat, että lapsi otetaan useimmissa arkipäivän päätöksissä mukaan päätöksentekoon, ja asiat selvitetään keskustelemalla. *Viisi lasta kokee saavansa päättää itseään koskevista asioista. Heille tämä mahdollisuus on vahva resurssi. Kahden lapsen osalta tämä resurssi puuttuu.*

Kaikki lapset Nikoa lukuun ottamatta kokivat saavansa päättää myös kulutuksesta. Yleensä he saivat päättää vaatteistaan (Janne, Johanna, Leena, Marika) ja urheilutarvikkeistaan (Ville ja Petri). Myös lelut (Leena) ja itselle ostettavat lahjat (Janne) mainittiin. Useat sijaisvanhemmista korostivat kulutuksesta puhuttaessa, että kulutusta koskevat päätökset tehdään yhdessä lapsen kanssa ja lapsen mielipide otetaan huomioon. Lapsi joko tekee ehdotuksiaan tarvitsemistaan tavaroista tai tulee mukaan kauppaan ja saa ehdottaa, millaisen haluaa. Sijaisvanhemmat kokivat roolikseen kontrolloida lasten

* Resurssien vahvuus on määritelty liitteessä 3.

valintoja, jotta hankinnat pysyvät kohtuuden rajoissa. *Kuudelle lapselle mahdollisuus osallistua kulutusta koskevien päätösten tekemiseen on lapsen vahva resurssi. Yhden lapsen kohdalta tämä resurssi puuttuu.*

TAULUKKO 5. Lasten osallisuusresurssit arkipäivän päätöksiin sekä harrastuksista ja omasta rahasta päättämiseen liittyen.

Arkipäivän päätöksiin, harrastuksiin ja omaan rahaan liittyvät osallisuusresurssit		
Lapsi	Vahva	Puuttuva
Janne	- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - kulutus	- oman rahan määrä - itseä koskevat päätökset
Ville	- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - itseä koskevat päätökset - kulutus	- oman rahan määrä
Johanna	- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - itseä koskevat päätökset - kulutus	- oman rahan määrä
Leena	- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - oman rahan määrä - itseä koskevat päätökset - kulutus	
Niko		- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - oman rahan määrä - itseä koskevat päätökset - kulutus
Petri	- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - itseä koskevat päätökset - kulutus	- oman rahan määrä
Marika	- harrastuksista päättäminen - oman rahan käyttö - oman rahan määrä - itseä koskevat päätökset - kulutus	

8.3.3 Tapaamisiin liittyvät vaikuttamisen kokemukset

8.3.3.1 Kokemukset tapaamisten riittävydestä

Kaksi lasta (Ville ja Leena) koki tapaavansa biologista isää kyllin usein. Useammin isäänsä toivoisi tapaavan niin ikään kaksi lasta (Janne ja Niko). Marikalle isän tapaaminen tuntui olevan yhdentekevää. Johanna ei vaikuta miettineen isän tapaamista, koska ei edes tunne häntä. Petrin isä on puolestaan kuollut. Isäsuhteen laatu (primaari, sekundaari vai puuttuva) ei näytä olevan yhteydessä lapsen tyytyväisyyteen. Isäänsä tapaavista kolmesta lapsesta (Ville, Leena, Niko) kaksi pitää yhteydenpitoa riittävänä ja yksi toivoo tapaavansa isää useammin. Myös Janne, jolla ei ole minkäänlaista suhdetta biologiseen isäänsä, toivoo, että voisi tavata isäänsä edes joskus.

Puolet lapsista (Ville, Johanna, Leena) koki tapaavansa biologista äitiään tarpeeksi. Toinen puoli (Janne, Niko, Marika) halusi tavata häntä useammin. Petriltä asiaa ei tiedusteltu, koska hänen biologinen äitinsä on kuollut. Äitisuhteen primaarisuudella tai sekundaarisuudella ei vaikuta olevan yhteyttä lapsen tyytyväisyyteen. Satunnaisesti äitiään tapaavista kahdesta lapsesta (Janne, Ville) toinen toivoi tapaavansa äitiään nykyistä useammin ja toinen ilmoitti olevansa tyytyväinen nykyiseen käytäntöön. Lapsista, jotka näkivät äitiään kerran kuussa (Johanna, Leena, Niko, Marika), puolet toivoisi tapaavansa äitiään useammin ja puolet arvioi näkevänsä häntä tarpeeksi usein.

Kokemuksen äitisuhteen riittävydestä voi arvioida toimivan lapsen vahvana voimavarana. Tällaisia lapsia oli kolme tutkituista. Isäsuhteen arvioi riittäväksi kaksi lasta. Heille isäsuhte toimii niin ikään vahvana voimavarana.

Kokemuksen äitisuhteen riittämättömyydestä määrittelen heikoksi resurssiksi. Kolmella lapsella oli tällainen kokemus. Isäsuhdetta piti riittämättömänä kaksi lasta. Heille isäsuhte on heikko resurssi. Kahden lapsen kohdalla kokemus puuttuvasta isäsuhteesta ei toimi minkäänlaisena voimavarana lapselle.

8.3.3.2 Tapaamistoiveiden kuuleminen

Lapsilta kysyttiin, muistavatko he kenenkään tiedustelleen heiltä, miten usein ja ketä sukulaisia he haluaisivat tavata. Kolme lasta (Janne, Ville, Petri) ilmoitti, etteivät he muista kenenkään kyselleen tästä asiasta. Yksi lapsista (Niko) kertoi yhden ihmisen kysyneen asiasta, ja toinen (Leena) mainitsi kysyjä olleen kaksi. Johannan ja Marikan vastaukset ovat hiukan epäselviä. Johanna ilmoitti ”esimerkiksi mummon” kysyneen hänen mielipidettään. Tämän perusteella arvioin, että joku muukin kuin mummo on kysynyt tästä asiasta. Marika puolestaan ilmoitti, ettei häneltä ole kyselty ”niin kauheesti”. Tulkitsen tämän siten, ettei häneltä ole kysytty asiasta.

Kysyjistä mainittiin sosiaalityöntekijä ja sijaisäiti (Leena), biologinen äiti (Niko) ja mummo (Johanna). Näyttää siltä kuin lapsen tapaamistoiveiden selvittäminen jäisi valtaosin biologisten sukulaisten varaan, vaikka myös sijaisvanhemmilla ja sosiaalityöntekijällä pitäisi olla keskeinen rooli tässä asiassa.

Suurimmalta osalta lapsista (4) ei oltu siis kysytty heidän toiveitaan tapaamisten suhteen. *Näiden neljän lapsen kohdalla tapaamiskuulemiseen liittyvä resurssi puuttuu.* Koska yksi ihminen oli tiedustellut Nikon mielipiteitä asiasta, *tähän luokkaan liittyvä resurssi toimii hänen heikkona voimavaranaan. Leenan ja Johannan kohdalla tapaamiskuuleminen on vahva resurssi.*

Lasten tapaamistoiveiden kuulematta jääminen on huolestuttava havainto. Myönnetäänhän lasten yhteydenpidon sukulaisiinsa olevan tärkeää sijaisperheissä asuville lapsille muun muassa juurien tuntemisen kannalta. Mielestäni aikuisten tulisi kysyä lapsen mielipidettä tapaamisten suhteen säännöllisin väliajoin ainakin kahdesta syystä: Ensinnäkin mielipiteet muuttuvat, ja aikaisemmin samantekevistä ihmisistä voi tulla lapsen vanhetessa hyvinkin merkityksellisiä lapselle. Ei riitä, että lasta kuullaan kerran tai kaksi hänen sijoituksensa alkuvaiheessa, vaan hänen mielipiteensä olisi selvitettävä silloin tällöin. Aloitteentekijänä pitäisi olla ensisijassa lapsen kanssa elävä sijaisvanhempi, mutta myös lapsen sosiaalityöntekijän ja biologisten vanhempien tulisi olla tietoisia lapsen toiveista ja ajatuksista tapaamisten suhteen. Toiseksi jos lapsen mielipidettä kysytään vain sijoituksen alkaessa, voi olla, ettei lapsi myöhemmin edes muista häneltä kysytyn mitään tapaamisia koskien, ja hänelle syntyy mielikuva, että tapaamispäätökset tehdään häntä kuulematta. Lapsi tulee harvemmin osanneeksi vaatia muutoksia yhteydenpitoon, joten aikuisten tulee mielestäni olla tässä suhteessa aktiivisia aloitteentekijöitä.

TAULUKKO 6. Lasten osallisuusresurssit tapaamisiin ja taustaan liittyen.

Tapaamisiin ja taustaan liittyvät osallisuusresurssit			
Lapsi	Vahva	Heikko	Puuttuva
Janne		- tapaamistyytyväisyys (äiti) - tapaamistyytyväisyys (isä) - tausta	- tapaamiskuuleminen
Ville	- tapaamistyytyväisyys (äiti) - tapaamistyytyväisyys (isä)	- tausta	- tapaamiskuuleminen
Johanna	- tapaamistyytyväisyys (äiti) - tapaamiskuuleminen - tausta		- tapaamistyytyväisyys (isä)
Leena	- tapaamistyytyväisyys (äiti) - tapaamistyytyväisyys (isä) - tapaamiskuuleminen	- tausta	
Niko		- tapaamistyytyväisyys (äiti) - tapaamistyytyväisyys (isä) - tapaamiskuuleminen - tausta	
Petri	- tausta		- tapaamiskuuleminen
Marika	- tausta	- tapaamistyytyväisyys (äiti)	- tapaamistyytyväisyys (isä) - tapaamiskuuleminen

8.3.4 Tietoisuus taustasta resurssina

Haastatteluissa tutkittiin lasten tietoisuutta huostaanottoonsa johtaneista tekijöistä. Heitä pyydettiin kertomaan, miksi heidät on aikanaan otettu huostaan ja kuinka usein he keskustelevat taustaansa liittyvistä asioista sijaisvanhempiensä kanssa. Sijaisvanhemmilta tiedusteltiin niin ikään heidän tietämystään huostaanoton syistä. Heiltä kysyttiin myös, miten usein he keskustelevat lapsen kanssa huostaanottoon ja hänen biologiseen perheeseensä liittyvistä asioista. Lisäksi heitä pyydettiin arvioimaan lapsen käsitystä huostaanottonsa syistä.

Sijaisvanhemmille on sijoitusvaiheessa kerrottu lapsen huostaanottoon johtaneet syyt. Sen vuoksi heidän voidaan olettaa olevan tietoisia, mitä biologisten vanhempien elämässä on tapahtunut huostaanoton aikoihin. Vertaamalla lasten ja heidän sijaisvanhempiensa käsityksiä toisiinsa pyrin selvittämään, miten todenmukainen lapsen käsitys huostaanotostaan on. Jos näkemykset ovat lähellä toisiaan, oletan lapsen käsityksen olevan totuudenmukainen. Jos näkemykset puolestaan eroavat huomattavasti toisistaan, määrittelen lapsen käsityksen epärealistiseksi.

Aiemmat tutkimukset (Valkonen 1995; Aronen 1993; Pekonen & Tuomi 1989) ovat osoittaneet huostaanotettujen lasten käsityksen huostaanottonsa syistä olevan melko usein epäselvä ja puutteellinen. Tutkimistani lapsista kolmella (Johanna, Petri, Marika) oli arvioni mukaan todenmukainen käsitys huostaanotostaan. *Heille tietoisuus taustasta on vahva resurssi.* Muiden lasten käsitys huostaanotostaan oli usein oikean suuntainen, mutta huomattavan puutteellinen. *Luokittelen heidän tietoisuutensa taustastaan heikoksi resurssiksi.* Lasten mukaan sijaisvanhemmat eivät puhu kovin paljon lasten huostaanotosta. Miltei kaikki lapset arvioivat huostaanottoa koskevat keskustelut vähäisiksi ja satunnaisiksi. Monen lapsen näkemystä kuvaa Johannan toteamus ”joskus ollaan puhuttu vähän”. Osa sijaisvanhemmista yhtyi lasten käsitykseen, mutta osa arvioi keskustelua olleen enemmän.

Keskustelujen vähäisyydestä johtuen sijaisvanhempien tietämys siitä, miten lapsi näkee huostaanottoonsa johtaneet syyt, oli usein puutteellinen ja epämääräinen. Sijaisvanhemmista vain Petrin ja Marikan sijaisvanhemmat tiesivät kutakuinkin, miten lapsi mieltää huostaanottoonsa. Suurin osa ei lähtenyt edes arvaamaan lapsen käsitystä.

Ymmärrettävästi huostaanotosta ja lapsen taustasta puhuminen on sijaisvanhemmille vaikea tehtävä. Erityisen vaikeaa se on silloin, kun lapsi sulkeutuu tai reagoi muulla tavalla voimakkaasti keskusteluihin. Lapselle tietoisuus taustastaan on kuitenkin erittäin tärkeää muun muassa hänen muodostaessaan ja ylläpitäessään identiteettiään. Taustan tuntemisen merkitystä identiteetin yhteydessä on korostanut muun muassa Allardt (1996, 234).

Lapsi tarvitsee riittävästi tietoa myös voidakseen käsitellä elämäntilannettaan sekä kyseisellä hetkellä että pidemmälläkin tähtäimellä. Claezon (1996, 177-178) korostaa, miten tieto korvaa fantasiat, jotka saattavat olla monta kertaa pahempia kuin todellisuus (vrt. 9.4.1 ”Lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpito). Hänen mielestään totuudenmukainen tieto muualla asuvista vanhemmista on tärkeä edellytys, jotta lapset pystyvät hallitsemaan kasvuaan ja elämäntilannettaan. Tieto auttaa lasta saa-

maan kontrollin elämästään sen sijaan, että hän tuntee itsensä voimattomaksi, avuttomaksi ja kykenemättömäksi rakentaviin ratkaisuihin (mt. 170-171). Claezon (mt. 178, 190) huomauttaa kuitenkin, että lapselle annettava tieto on sovitettava hänen ikäänsä ja ymmärtämiskykyynsä. Liian varhaisessa vaiheessa annettu tieto ei vastaa tarkoitustaan, vaan saattaa pikemminkin hämmentää lasta ja tuottaa hänelle ahdistusta.

Sijaisvanhemmille tulisikin antaa entistä enemmän valmiuksia ja keinoja puhua lapsen menneisyydestä, hänen biologisesta perheestään ja huostaanottoon liittyvistä asioista. Liian usein sijaisvanhemmat odottavat lapsen ottavan ensimmäisen askeleen keskustelun avaamiseksi. Yleensä lapsen kynnys puhua ja kysyä näistä asioista on kuitenkin vähintään yhtä korkea kuin hänen sijaisvanhemmillaankin, ja keskustelu jää helposti aloittamatta. Lapset ovat yleensä kaikesta huolimatta kiinnostuneita ja halukkaita tietämään enemmän menneisyydestään ja huostaanotostaan (kts. esim. Wegelius-Willman 1995; Aronen 1993; Kivimäki & Panttila 1990; Pekonen & Tuomi 1989). Biologisten vanhempien ohella sijaisvanhemmat ja sosiaalityöntekijä ovat mielestäni parhaimpia ihmisiä antamaan lapselle hänen haluaamia tietoja ja keskustelemaan niistä hänen kanssaan.

8.3.5 Yhteenveto III

Mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, olivatpa ne sitten pieniä arkipäiväisiä päätöksiä tai suurempia ratkaisuja, on hyvin tärkeää ihmisen kokeman hyvinvoinnin kannalta. Tämä pätee yhtä lailla lapsiin kuin aikuisiinkin. Lasten kohdalla vaikutusmahdollisuuksilla ei tarvitse välttämättä tarkoittaa ehdotonta oikeutta päättää omista asioistaan. Tärkeintä on, että lapsi otetaan mukaan tehtäessä häntä koskevia päätöksiä, hänelle annetaan mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja pyritään ottamaan ilmaistu mielipide huomioon mahdollisuuksien mukaan. Toisinaan lapsille syntyy mielikuva, että aikuiset kyllä kysyvät heidän mielipidettään, mutta heidän näkemyksillään ei ole loppujen lopuksi mitään merkitystä, koska aikuiset päättävät asioista ottamatta lapsen mielipidettä huomioon (kts. Wegelius-Willman 1995, 46). Tällaisen mielikuvan välttämiseksi lapsille tulisi aina selvittää, miksi heidän mielipidettään ei voida toteuttaa ja miksi aikuiset ovat päätyneet tietynlaiseen ratkaisuun.

Aikaisemmissa tutkimuksissa (Wegelius-Willman 1995; Pekonen & Tuomi 1989; Festinger 1983) huostaanotetut lapset ovat todenneet, että heidän vaikutusmahdollisuutensa itseään koskeviin, tärkeisiin ratkaisuihin olivat mitättömät niin huostaanotto-prosessin aikana kuin sen jälkeenkin (sijais-, lasten- ja nuorisokodeissa). Oma tutkimukseni antaa kuitenkin toisenlaisia tuloksia. Tutkittaessa konkreettisia, jokapäiväisiä päätöksiä, kuten mahdollisuuksia vaikuttaa harrastuksiin tai kulutukseen,

tutkimillani lapsilla näyttää olevan paljonkin mahdollisuuksia osallistua päätösten tekoon ja tehdä myös itsenäisiä päätöksiä. Tuloksiin lasten vaikutusmahdollisuuksista vaikuttaakin varmasti se, millaisia seikkoja tutkitaan.

Osallisuusresursseista vahvimpina voimavaroina toimivat lasten kokemukset mahdollisuuksistaan vaikuttaa harrastuksiin, oman rahan käyttöön, kulutukseen ja itseään koskeviin päätöksiin. Sen sijaan kokemukset tapaamisiin vaikuttamisesta, tapaamistyytyväisyydestä ja vaikuttamisesta oman rahan määrään sijoittuivat suurelta osin lasten heikkoihin tai puuttuviin resursseihin. Myös lasten tietoisuus taustasta oli lapsille useammin heikko kuin vahva resurssi.

Osallisuuteen liittyvien resurssien pohjalta lapset voidaan jakaa kolmeen ryhmään.* Eniten vahvoja resursseja oli tällä alueella Leenalla, Johannalla, Marikalla ja Villellä. He lukeutuvat ryhmään, jota nimitän *mahdollisuuksien runsaudeksi*. Näiden lasten kohdalla heidän mahdollisuutensa ja positiiviset kokemuksensa vahvistavat suurimmaksi osaksi koettua hyvinvointia. Lapset otetaan mukaan päätösten tekoon, ja he ovat pääpiirteissään tyytyväisiä vallitseviin käytäntöihin.

Jannen ja Petrin kohdalla puuttuvien resurssien määrä on jonkin verran edellistä ryhmää suurempi. He lukeutuvat ryhmään, jota kutsun *rajatuksi osallisuudeksi*. Näiden lasten kohdalla kahden ensimmäisen luokan (harrastukset ja oma raha sekä arkipäivän päätökset) merkitys voimavaroina korostuu. Osa osallisuusresursseista vahvistaa Petrin ja Jannen hyvinvointia, mutta suurehko puuttuvien resurssien määrä rajaa vaikutusmahdollisuudet huomattavasti edellistä ryhmää suppeammiksi.

Nikon osallisuusresurssit puuttuvat lähes kokonaan. Hän sijoittuu ryhmään, jonka nimeän *riistetyksi osallisuudeksi*. Nikon ainoat resurssit tällä alueella sijoittuvat tapaamisten ja taustan alueille. Nämäkin resurssit ovat hänen heikkoja voimavarojaan. Käytännössä Nikolla ei ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa elämäänsä. Hän on ulkoahjautuva ja täysin sijaisvanhempiensa päätösten armoilla. Osallisuusresurssien puuttuminen heikentää hänen hyvinvointiaan merkittävästi.

* Olen muodostanut ryhmät tekemäni pisteytyksen pohjalta. Kts. liite 4.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni päämääränä oli selvittää, millaisia resursseja sijaiskodeissa asuvilla lapsilla on ja miten vahvoina voimavaroina ne toimivat lapsille. Tulokset osoittivat, että lapsilla on varsin paljon resursseja jokaisella tutkimallani osa-alueella (yhteisyystekijät, materiaaliset tukilähteet, osallisuus). Useat resursseista toimivat lasten vahvoina voimavaroina ylläpitäen ja vahvistaen heidän hyvinvointiaan. Saamieni tulosten perusteella voi hyvällä syyllä sanoa, ettei sijaisperheissä eläviä lapsia tulisi nähdä perinteisen sijaishuoltotutkimuksen ja yleisten mielikuvien tapaan ainoastaan ongelmallisina, puutteellisina ja tavalla tai toisella huonompina kuin omien biologisten vanhempiensa luona asuvia lapsia. Tulee muistaa, että heilläkin on paljon vahvoja resursseja, jotka tekevät heidän elämästään hyvän ja antoisan. Vahvistamalla heikoiksi ja puutteellisiksi havaittuja resursseja voimme tehdä näiden lasten elämästä entistä parempaa ja rikkaampaa.

9.1 Vahvoja resursseja löytyy jokaiselta lapselta

Nimesin tutkimuksessani lasta ja hänen hyvinvointiaan parhaiten vahvistavat tekijät vahvoiksi resursseiksi. Havaitsin, että tällaisia resursseja löytyy jokaiselta tutkimallani osa-alueelta. Parhaiten tutkimieni lapsia vahvistaa heidän suhteensa kavereihin. Kaverit olivat ainoa resurssi, joka toimi vahvana voimavarana jokaisen lapsen kohdalla. Kuudelle lapselle seitsemästä seuraavat tekijät toimivat vahvoina resursseina: lapsen suhde sijaisäitiin, mielekkäiden harrastusten olemassaolo, mahdollisuus päättää omista harrastuksista, mahdollisuus päättää oman rahan käytöstä ja mahdollisuus osallistua kulutusta koskevien päätösten tekemiseen. Huomattavaa tulosten kannalta on se, etteivät vahvat resurssit jakautuneet tasaisesti lasten kesken, vaan toisilla oli huomattavan paljon vahvoja resursseja, kun taas toisilla niitä oli selvästi vähemmän.

Sosiaalisia resursseja tarkastellessani tulin siihen johtopäätökseen, että sijaisäiti vaikuttaa olevan tutkimieni lasten vahvin aikuisresurssi. Lapset kuvasivat sijaisäitiä yleensä kivaksi ja läheiseksi. Lasten suhde sijaisäitiinsä ylläpitää ja vahvistaa lasten hyvinvointia siis parhaiten kaverisuhteiden ohella. Sijaisperheen lasten ja biologisten sisarusten merkitys tutkimieni lasten voimavaroina on myös huomattava. Suurin osa lapsista piti sekä sijaisperheen lapsia että omia sisaruksiaan erittäin tärkeinä ja läheisinä. Myös sijaisän ja biologisen äidin rooli tutkimieni lasten resursseina oli merkittävä. Monille lapsille suhde biologiseen äitiin oli läheinen ja lämmin. Sen sijaan biologisten isien ja sukulaisten merkitys lasten resursseina oli huomattavasti muita suhteita vähäisempää.

Materiaalisten resurssien vertaaminen muihin osa-alueisiin on jokseenkin mahdotonta, koska aineistoni materiaalisia tukilähteitä käsittelevä osa on varsin suppea muihin osiin verrattuna. Tarkastelinhan tässä osassa vain kolmea tekijää: lasten harrastuksia, oman rahan olemassaoloa ja tietokoneen käyttömahdollisuuksia. Havaitsin, että materiaaliset resurssit ovat useimpien lasten kohdalla vahvoja resursseja, eli ne vaikuttavat positiivisesti lapsen kokemaan hyvinvointiin ja vahvistavat sitä. Merkillepantavaa on kuitenkin, että materiaalisten resurssien suppeus (= vahvoja materiaalisia resursseja vain yhden tarkastellun tekijän kohdalla) näyttää olevan yhteydessä sosiaalisten suhteiden vahvuuteen. Toisin sanoen materiaaliset resurssit näyttivät varsin suppeilta niiden lasten kohdalla, joilla oli vähemmän vahvoja resursseja sosiaalisten suhteiden tasolla kuin muilla.

Osallisuuteen liittyvät resurssit näyttivät jakautuvan kahtia. Puolet tarkastelemistani resursseista toimi vahvoina voimavaroina suurimmalle osalle lapsista, kun taas toinen puoli lukeutui pääasiassa lasten heikkoihin tai puuttuviin resursseihin. Lapset kokivat, että heidän mahdollisuutensa osallistua jokapäiväisten päätösten tekemiseen oli yleensä ottaen hyvä, mutta tapaamisiin liittyvät resurssit puuttivat suurimmalta osalta. Myös lasten tietoisuus taustastaan toimi useammin heikkona kuin vahvana resurssina. Suurimmat puutteet lasten osallisuudessa näyttivät olevan seuraavilla alueilla: lasten tyytyväisyys tapaamisiin, lasten kokemus kuulluksi tulemisesta tapaamisiin liittyen sekä lasten kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa oman rahan määrään. Näillä alueilla vain kahden lapsen resurssit voi luokitella vahvoihin voimavaroihin. Suurin osa lapsista oli sitä mieltä, ettei ollut saanut olla mukana päättämässä oman rahan määrästä, kukaan ei ollut kyselty lapsen mielipidettä tapaamisista ja tapaamisten määrä oli lapsen mielestä riittämätön.

9.2 Lasten kokonaistilanne

Aineistoni pohjalta on hyvin vaikea määritellä, millä osa-alueella lapsilla on eniten vahvoja resursseja, koska eri osa-alueet poikkeavat laajuudeltaan huomattavasti toisistaan. Tulosten kannalta tällainen osa-alueittainen vertailu ei olekaan oleellista. Sen sijaan huomionarvoista on havainto resurssien epätasaisesta jakautumisesta, johon viittasin jo aiemmin. Toisilla lapsilla näyttää olevan melko paljon vahvoja resursseja kullakin osa-alueella, kun taas toisilla niitä on huomattavasti vähemmän. Lasten kokonaistilannetta on yksinkertaisinta havainnoida luokittelemalla lapset resurssien määrän ja vahvuuden perusteella.*

* Olen muodostanut luokat tekemäni pisteytyksen pohjalta. Kts. liite 4.

9.2.1 Menestyjä

Eniten vahvoja resursseja on Leenalla. Hänen kohdallaan sekä sosiaaliset että osallisuuteen liittyvät resurssit toimivat suurimmaksi osaksi vahvoina voimavaroina. Materiaalisten resurssien kohdalla harrastusten puuttuminen vähentää hänen resurssejaan. Leenan sosiaalinen verkosto on laaja. Läheiset suhteet biologiseen perheeseen, sijaisperheeseen ja kavereihin tukevat häntä ja vahvistavat hänen hyvinvointiaan. Leenan mahdollisuudet osallistua päätösten tekoon sijaisperheessä ovat erinomaiset, ja hän vaikuttaa tyytyväiseltä vanhempiensa tapaamiseen. Häneltä on myös kysytty tapaamisiin liittyviä toiveita. Sen sijaan tietoisuus taustasta lukeutuu Leenan heikkoihin voimavaroihin. Tarkasteltujen resurssien kautta Leenan tilanne näyttää erittäin hyvältä, ja hän vaikuttaa tyytyväiseltä. Leenaa voisi kutsua menestyjäksi.

9.2.2 Selviytyjät

Johannalla, Petrillä ja Marikalla on myös paljon vahvoja resursseja, mutta heidän kokonaistilanteensa poikkeaa selvästi Leenan tilanteesta. Näiden lasten kohdalla kaikki tarkastellut materiaaliset resurssit toimivat lasten vahvoina voimavaroina. Sen sijaan niin sosiaalisten kuin osallisuusresurssienkin kohdalla jokaisella lapsella on puuttuvia resursseja. Sosiaalisia verkostoja kaventaa biologisen isän (Petrin kohdalla molempien vanhempien) puuttuminen lapsen elämästä. Lapset eivät kuitenkaan tunnu kaipaavan isäänsä (Petrin tapauksessa asiaa ei kysytty, koska hänen vanhempansa ovat kuolleet) eivätkä he ole kiinnostuneita tutustumaan heihin paremmin. Sijaisperhe on näille lapsille hyvin tai melko läheinen, samoin biologinen äiti on tärkeä ja läheinen (Petriä lukuun ottamatta). Kaverit ja sisarukset tukevat myös näitä lapsia olemassaolollaan ja vahvistavat heidän hyvinvointiaan.

Lasten mahdollisuudet osallistua päätösten tekemiseen sijaisperheessä ovat hyvät, mutta tapaamisiin liittyvät resurssit puuttuvat tai ovat heikkoja. Ainoastaan Johanna on tyytyväinen äitinsä tapaamisten määrään, ja häneltä on samaten kysytty tapaamisiin liittyviä toiveita. Nämä lapset ovat tietoisia huostaanottoonsa liittyneistä seikoista, ja tietoisuus taustasta onkin heidän kohdallaan vahva resurssi. Tarkasteltujen resurssien pohjalta Petrin, Johannan ja Marikan tilanne näyttää olevan hyvä, vaikkakin heidän resurssejaan ja samalla hyvinvointiaan voitaisiin vahvistaa lähinnä kuulemalla heidän toiveitaan tapaamisten suhteen ja ottamalla ne huomioon mahdollisuuksien mukaan. Marikaa, Johannaa ja Petriä voisi kutsua selviytyjiksi.

9.2.3 Sinnittelijät

Jonkin verran vahvoja resursseja löytyy myös Villeltä ja Jannelta. Heidän kohdallaan keskivahvojen resurssien määrä on kuitenkin miltei yhtä suuri kuin vahvojenkin osuus. Molempien lasten kohdalla resurssien vahvuus vaihtelee huomattavasti kunkin osa-alueen sisällä. Sosiaalisista suhteista vahvoja ovat suhteet sijaisperheeseen ja kavereihin. Sen sijaan biologiset sukulaiset (sisarukset mukaan lukien) lukeutuvat keskivahvoihin voimavaroihin. Jannen suhde isään puuttuu kokonaan. Sukulaiset ovat Jannen tapauksessa keskivahva ja Villen tapauksessa heikko resurssi. Sosiaaliset verkostot näyttävät kokonaisuudessaan melko suppeilta. Materiaalisista resursseista kummankin pojan harrastukset ovat ainoa vahva resurssi. Tietokoneen käyttömahdollisuus puuttuu, ja oma raha on keskivahva resurssi. Villen ja Jannen mahdollisuudet osallistua päätösten tekoon sijaisperheessä ovat hyvät, mutta tapaamisiin liittyvät resurssit puuttuvat tai ovat heikkoja. Ville on tosin tyytyväinen molempien vanhempiansa tapaamisiin. Tietoisuus taustasta on molempien poikien heikko resurssi. Tarkasteltujen resurssien kautta Villen ja Jannen tilanne näyttää kohtalaiselta. Heidän resurssejaan ja hyvinvointiaan voitaisiin vahvistaa kuitenkin monessa suhteessa. Näistä panostaminen yhteydenpitoon biologisen perheen kanssa on mielestäni ensisijainen. Jannea ja Villeä voisi kutsua sinnittelijöiksi.

9.2.4 Alistuja

Nikon tilanne on tutkimistani lapsista huomattavasti heikoin. Häntä voisikin kutsua alistujaksi sekä resurssien että haastattelusta piirtyvän kuvan pohjalta. Nikoltakin löytyy muutamia vahvoja resursseja, mutta niiden määrä on selvästi vähäisempi kuin muilla lapsilla. Keskivahvoja ja puuttuvia resursseja löytyy vahvoja enemmän. Nikon vahvat resurssit paikallistuvat miltei yksinomaan sosiaalisiin suhteisiin. Biologinen äiti, kaverit ja isoveljet toimivat hänen vahvoina voimavaroinaan. Sijaisperheen jäsenet lukeutuvat Nikon keskivahvoihin resursseihin kuten biologinen isäkin. Ainoa yhteyttä pitävä sukulainen toimii pojan heikkona voimavarana. Materiaalisista resursseista harrastus toimii Nikon vahvana ja rajattu tietokoneen käyttömahdollisuus keskivahvana resurssina.

Nikolla ei ole omasta mielestään lainkaan mahdollisuuksia osallistua päätösten tekoon sijaisperheessä. Tapaamisia hän arvioi riittämättömiksi kummankin vanhempansa kohdalla. Tapaamiskeskittämiseen liittyvä resurssi on heikko, samoin tietoisuus taustasta. Tarkasteltujen resurssien pohjalta Nikon tilanne vaikuttaa heikolta. Hänen sosiaaliset verkostonsa ovat suppeat ja tukea antavien ihmisten määrä on näin ollen vähäinen. Lisäksi kokemus ulkoajoajautuvuudesta sijaisperheessä vaikuttaa kielteisesti Nikoon ja hänen kokemaan hyvinvointiin. Haastattelun jälkeen hänen sosiaalityöntekijänsä

onkin ryhtynyt arvioimaan uudelleen Nikon tilannetta. Ratkaisuna saattaa olla sijaisperheen vaihtaminen.

9.3 Saatujen tulosten arvioiminen

Tutkimukseni oli pienimuotoista tapaustyyppistä tutkimusta, joka suoritettiin seitsemän lapsen ja heidän sijaisvanhempiensa haastatteluiden pohjalta. Näin ollen tuloksia arvioitaessa tulee muistaa, etteivät ne ole yleistettävissä kaikkiin sijaisperheissä asuviin lapsiin, vaan tulokset koskevat ainoastaan tutkimuksessa mukana olleita lapsia. Tulokset ovat myös yhteydessä kysymysten asetteluun, millä tarkoitan sitä, että saadut tulokset voivat muuttua huomattavastikin, kun tutkimusaihetta lähestytään erilaisten kysymysten tai osatekijöiden kautta. Vaikka tutkimuksessani esimerkiksi lasten vaikutusmahdollisuudet arkipäiväisten päätösten suhteen vaikuttivat pääpiirteissään hyviltä, samoilta lapsilta olisi saatu mahdollisesti hyvin erilaisia tuloksia, jos arkipäiväisiä päätöksiä olisi lähestytty toisenlaisten kysymysten (esimerkiksi mahdollisuudet päättää TV:n katselusta, kotiintuloajoista, vapaa-ajan käytöstä jne.) kautta.

Arvioin, että tulosten keskeisin anti lasten sijaishuollon kannalta on huomion kiinnittäminen sijaisperheissä asuvien lasten resursseihin. Tutkimukseni lähtökohta oli irtaantua tavanomaisesta ongelmakeskeisestä lähestymistavasta sijaiskodeissa eläviä lapsia tutkittaessa ja korvata se lasten kykyjä, voimavaroja ja mahdollisuuksia korostavalla näkökulmalla. Tulokset osoittivatkin, että näiden lasten elämässä moni asia on hyvin ja monet tekijät tukevat lasta. Ongelmakeskeisessä tutkimuksessa lasten resurssit eivät vain saa mahdollisuutta päästä esille.

Vaikka tutkimukseni painopiste sijoittui lasten olemassaoleviin voimavaroihin, tulokset nostivat näkyviin myös joitakin tekijöitä, joiden kohdalla tutkimieni lasten voimavarat ovat vähäisiä tai joiden kohdalla lapset kokivat jääneensä huomiotta. Näitä tekijöitä olivat erityisesti 1) heikot tai puuttuvat suhteet lasten biologisiin isiin, 2) sukulaisten vähäinen merkitys lapsen sosiaalisissa suhteissa, 3) lapsen kyvyttömyys vaikuttaa oman rahan määrään, 4) lapsen kokemukset biologisten vanhempien tapaamisen riittämättömyydestä, 5) lapsen kokemus kuulematta jäämisestä tapaamistoiveiden suhteen ja 6) lasten puutteellinen tietoisuus taustastaan. Tulosten pohjalta lastensuojelutyössä voitaisiin pohdita, ovatko nämä tulokset vain kyseiseen lapsiryhmään päteviä havaintoja, vai olisiko tilanne laajemminkin tällainen. Tulevatko sijaiskodeissa asuvat lapset tarpeeksi huomioon otetuiksi, ja jolleivät tule, miten lasten tilannetta voitaisiin kohentaa? Esitän jatkossa omia näkemyksiäni siitä, miten lasten resursseja voitaisiin vahvistaa ja lisätä kohentaen samalla heidän hyvinvointiaan.

9.4 Miten vahvistaa ja lisätä lasten resursseja ja heidän kokemaansa hyvinvointia?

Kun pyritään tehokkaasti vahvistamaan sijaisperheissä asuvien lasten resursseja ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan, lasten tilanteeseen on tartuttava monelta taholta. Tarkastelen seuraavassa, miten biologiset vanhemmat, sijaisvanhemmat ja lapsi itse voivat mielestäni osallistua tähän pyrkimykseen. Aloitan pohtimalla biologisten vanhempien yhteydenpidon merkitystä lapsen kannalta. Sen jälkeen esitän, miten sijaisvanhemmat voivat tukea lapsen hyvinvointia. Lopuksi tarkastelen lapsen mahdollisuuksia oman tilanteensa muuttamiseksi. Haluan huomauttaa, että myös sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli kaikkien näiden osapuolien motivoimisessa ja kannustamisessa työskentelemään lapsen hyväksi. En kuitenkaan käsittele sosiaalityöntekijän roolia tässä erikseen.

9.4.1 Lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpito

9.4.1.1 Biologisten vanhempien yhteydenpidon merkitys sijaiskodeissa asuville lapsille

Valkonen (1995, 57) on todennut tutkimuksessaan, että sijaiskodeissa elävien lasten yhteydenpito biologisiin vanhempiin säilyy, jos vanhemmat pitävät lapseen yhteyttä heti huostaanoton jälkeen. Samankaltaisia tuloksia on saanut myös Festinger (1983, 80-82) tutkiessaan sijais- ja perhekodeista itsenäistyneitä nuoria. Valkonen huomauttaa, että jos biologisten vanhempien yhteys lapseen pääsee huostaanottovaiheessa katkeamaan, sitä on hyvin vaikea aloittaa uudelleen. Siksi biologisten vanhempien rohkaiseminen yhteydenpitoon ja siinä tukeminen olisi tärkeää erityisesti huostaanottovaiheessa ja heti sen jälkeen. Sosiaalityöntekijällä katsotaan olevan tässä yhteydessä tärkeä merkitys (kts. myös Kähkönen 1991, 1994).

Yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin on pidetty tärkeänä monista eri syistä. Lapsen on muun muassa katsottu tarvitsevan yhteydenpitoa kehittäessään identiteettiään. Lapsen joutuessa erilleen vanhemmistaan tunne hylätyksi joutumisesta voi estää myönteisen identiteetin kehittymisen. Yhteydenpidon jatkuminen vähentää lapsen tunnetta hylätyksi tulemisesta. (Valkonen 1995, 42.)

Ryburn (1995) on kiinnittänyt huomiota siihen, että biologisten vanhempien yhteydenpidon katkeamisen myötä usein myös lapsen yhteydet sukuun ja sisaruksiin katkeavat. Omassa tutkimuksessani näytti siltä, ettei biologisten vanhempien yhteydenpito ole suorassa yhteydessä lapsen suhteisiin sukunsa kanssa. Sen sijaan lasten sisarussuhteet jakautuivat siten, että sisarusten asuessa biologisen äidin luona yhteys sisarusten välillä näytti riippuvan pitkälti biologisen äidin aktiivisuudesta pitää yh-

teyttä. Jos sisarukset asuivat puolestaan eri sijais- tai perhekodeissa, he tapasivat toisiaan satunnaisesti, eikä yhteydenpito näyttänyt riippuvan biologisten vanhempien yhteydenpidosta. Biologisten vanhempien, ja erityisesti äidin, yhteydenpidon tukeminen on siis tärkeää joidenkin lasten kohdalla myös sisarussuhteiden säilymisen kannalta.

Biologisten vanhempien yhteydenpito on merkityksellistä sijaisperheissä asuville lapsille mielestäni lähinnä siksi, etteivät yhteydet lapsen juuriin katkea, ja lapselle muodostuu kuva siitä, mistä hän on tullut ja millainen hänen menneisyytensä on. Biologiset vanhemmat saattavat olla parhaita ihmisiä kertomaan lapselle hänen taustastaan ja antamaan lapselle tietoa, jota hän tarvitsee ymmärtääkseen elämäntilannettaan ja tunteakseen kontrolloivansa jollakin tavalla elämäänsä (kts. 8.3.4 ”Tietoisuus taustasta resurssina”). Yhteydenpidon kautta lapsi saa myös todennäköisemmin realistisen käsityksen siitä, miksi hän ei voi asua kotona. On esitetty, että lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa välisen yhteyden katketessa lapselle muodostuu helposti ideaalikuva vanhemmistaan, eikä hän pysty näkemään tilannettaan realistisesti (Valkonen 1995, 43). Toisaalta tilanteen on havaittu olevan varsin erilainen. Eräät tutkijat (mm. Kufeldt ym. 1995, 702-705) ovat huomanneet, että lapset, joilla on vähän tai ei juurikaan yhteyttä biologisiin vanhempiinsa, arvioivat vanhempiaan jopa realistisemmin kuin heitä useammin näkevät lapset. Omassa tutkimuksessani vain Marikan sijaisvanhemmat arvioivat Marikalla olevan ideaalikuva äidistään. Marika tapaa äitiään säännöllisesti.

9.4.1.2 Ehdotuksia yhteydenpidon tukemiseksi

Olen samaa mieltä kuin Valkonen (1995) ja Kähkönen (1991) sen suhteen, että yhteydenpidon tukemiseksi biologisia vanhempia olisi ryhdyttävä tukemaan heti huostaanottovaiheessa. Käytännössä biologisten vanhempien on kuitenkin vaikea mieltää lapsen huostaanottanutta sosiaalityöntekijää tuen lähteeksi. Pikemminkin hänet koetaan uhkana kuin vanhempia auttamaan pyrkivänä tahona. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden aikaresurssit ovat rajalliset, ja huostaanoton jälkeen työskentelyn painopiste siirtyy helposti sijaisvanhempien suuntaan.

Kähkönen (1991, 77) onkin huomannut tutkimuksessaan, että ”huostaanottoa edeltävä, joskus hyvinkin intensiivinen interventio perheen elämään vaihtuu huostaanoton jälkeen asiakasperheiden asteittaiseen ‘unohtamiseen’ ja sosiaalityöntekijöiden huomion siirtymiseen lapsen sijoituspaikkaan”. Tapahtuu ilmiö, jota Kähkönen (1994, 104) kuvaa ”sijaishuollon ansaksi”: Yhteistyö kunnan sosiaalitoimen ja sijaisperheen välillä on molemminpuolista ja melko tiivistä. Sen sijaan yhteydet toisaalta biologisen perheen ja sosiaalitoimen ja toisaalta biologisen perheen ja sijaisperheen välillä ovat täysin

riippuvaisia biologisten vanhempien aktiivisuudesta. Käytännössä biologiset vanhemmat jäävät siis helposti työskentelyn ulkopuolelle, vaikka yhteistyön jatkuminen sosiaalitoimen kanssa olisi heille erittäin tärkeää.

Pidän varteenotettavana vaihtoehtona Kähkösen (1994, 114) esittämää ehdotusta erillisten työntekijöiden järjestämiseksi tukemaan biologisia vanhempia huostaanoton jälkeen. Kähkönen vertaa tällaisia 'biologisten vanhempien sosiaalityöntekijöitä' sijaishuollon sosiaalityöntekijöihin. Hänen mukaansa biologisten vanhempien tukemiseen erikoistuneet työntekijät toisivat ratkaisun niihin rooliristiriitoihin, joita syntyy silloin, kun vanhempien tukeminen jää huostaanoton hoitaneen sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Arvioin omien työntekijöiden järjestämisen biologisille vanhemmille vaativan tosin työn uudelleenjakoa tai uusien virkojen perustamista, mitä kunnat eivät ole varmaankaan kovin helposti valmiita tekemään.

Toinen vaihtoehto sosiaalityöntekijän ja biologisten vanhempien välisen suhteen rauhoittamiseksi saattaisi olla tällainen: Sosiaalityöntekijäparin otettua lapsen huostaan he antavat biologisten vanhempien tukemisen ulkopuolisen sosiaalityöntekijän tai työntekijäparin tehtäväksi informoituaan työntekijöitä ensin riittävästi lapsen ja hänen vanhempiansa tilanteesta. Tällöin biologisten vanhempien viha ei ehkä niin helposti kohdistuisi heitä tukemaan pyrkivää sosiaalityöntekijää kohtaan. Vanhemmat voisivat pikemminkin purkaa huostaanotosta aiheutunutta vihaa ja ahdistustaan tämän työntekijän kanssa ”puhtaalta pöydältä”. Heidän olisi ehkä helpompi vastaanottaa sosiaalityöntekijän tarjoamaa apua ja irtautua mielikuvasta, joka saa heidät näkemään sosiaalityöntekijän heidän selkensä takana juonivana viranomaisena. Hyvin vähän sosiaalityön käytännön kokemusta omaavana minun on vaikea arvioida ehdotukseni toteuttamiskelpoisuutta. Arvioin kuitenkin sen olevan vaikeaa etenkin pienissä kunnissa, joissa saattaa olla vain pari sosiaalityöntekijää.

Samaten kuin sijaisperheissä asuville lapsille ja heidän sijaisvanhemmilleen ollaan järjestämässä heitä tukevia vertaisryhmiä (Pesäpuu ry:ssä sijaisvanhempien vertaisryhmän perustaminen on kirjattu vuoden 2000 toimintasuunnitelmaan) myös biologisille vanhemmille voitaisiin järjestää tällaista toimintaa. Ryhmää voisi vetää biologisten vanhempien tilanteeseen yleisesti perehtynyt työntekijä (esim. perheneuvolan sosiaalityöntekijä tai psykologi). Ryhmän toimintaidean tulisi olla monipuolinen ja vanhempia osallistumaan motivoiva. Sen ei tulisi perustua pelkästään ongelmien ja vaikeuksien käsittelyyn, vaan kannustamiseen ja luovaan ideointiin. Biologisille vanhemmille voitaisiin kertoa heidän oikeuksistaan huostaanoton jälkeen, selvittää, miten heidän on mahdollista saada lapset takaisin luokseen, ja auttaa heitä ymmärtämään lapsen tarve pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja sisaruksiinsa. Vanhem-

mille tulisi selvittää, ettei huostaanotto ole heille suunnattu rangaistus, vaan se tehdään lapsen elämäntilanteen parantamiseksi. Ryhmässä voitaisiin myös miettiä erilaisia, omaperäisiä tapoja pitää yhteyttä sijaiskodissa elävään lapseen.

Biologisten vanhempien yhteydenpitoa sijaisperheessä elävään lapseensa voitaisiin tukea myös sijaisperheestä käsin. Ensinnäkin sijaisperheiden valmennuksessa tulisi entistä enemmän korostaa sijaisvanhempien roolia yhteydenpidon tukijoina.* Sen sijaan, että sijaisvanhemmat odottavat biologisten vanhempien ilmoittavan, milloin ja missä he haluavat tavata lastaan, sijaisvanhemmat voisivat ottaa toisinaan itse yhteyttä biologisiin vanhempiin ja ehdottaa tapaamista. Näin erityisesti siinä tapauksessa, että lapsi näkee vanhempiaan satunnaisesti, ja kokee tapaamiset riittämättöminä. Tällaisia lapsia oli tutkimuksessani kaksi: Janne (yhteydenpito äitiin) ja Niko (yhteydenpito isään). Sijaisvanhemmat voisivat myös toisinaan kutsua biologiset vanhemmat käymään sijaiskodissa. Tutkimukseeni osallistuneet lapset tapasivat vanhempiaan poikkeuksetta biologisten vanhempien luona. Kukaan lapsista ei kertonut vanhempien tulevan sijaisperheeseen.

Sijaisvanhemmat voisivat myös kannustaa lapsia ottamaan toisinaan yhteyttä vanhempiinsa, jos vanhemmat ovat ilmaisseet halunsa yhteydenpitoon. Tapauksissa, joissa vanhempi on osoittanut, ettei ole kiinnostunut yhteydenpidosta, vanhemman tahtoa tulisi kuitenkin kunnioittaa, eikä häntä tulisi painostaa yhteydenpitoon mistään suunnasta (sosiaalityöntekijä, sijaisvanhemmat, lapsi). Arvelen, että jos biologiset vanhemmat eivät tuntisi olevansa yksin vastuussa yhteydenpidosta, heidän halukkuutensa pitää yhteyttä saattaisi lisääntyä. Siksi näen yhteydenpitoon liittyvän vastuun jakamisen eri osapuolille (biologiset vanhemmat, sijaisvanhemmat, lapsi) keskeisenä keinona tukea biologisten vanhempien yhteydenpitoa sijaiskodeissa eläviin lapsiinsa.

9.4.2 Sijaisvanhemmat lasten tukijoina

Nähdäkseni sijaisvanhemmat voivat vahvistaa ja lisätä sijaisperheissä asuvien lasten resursseja lähinnä kolmella tavalla: Ensinnäkin *tukemalla heidän yhteydenpitoaan* niin biologiseen perheeseen kuin sukulaisiin. Toiseksi sijaisvanhempien tulee *ottaa lapsi mukaan häntä koskevien päätösten tekoon*. Tällä tarkoitan lapsen mielipiteen kuulemista myös tapaamisiin liittyvissä asioissa. Kolmanneksi

* Suomessa on ollut käytössä vuodesta 1995 lähtien sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville aviopareille suunnattu PRIDE-valmennus. Valmennuksen palaute on osoittanut, että valmennuksen käyneet sijaisvanhemmat ymmärtävät lapsen taustan merkityksen ja ovat valmiita tekemään yhteistyötä lapsen edun toteutumiseksi. Valmennuksen käyneet perheet eivät näe yhteydenpitoa lapsen perheeseen vain velvollisuutena, vaan sijoitetun lapsen oikeutena ja tärkeänä osana prosessissa, jossa lapselle rakennetaan mahdollisuutta eheään elämään. (Aihetta ylpeyteen? 1999, 68.) Tutkimani lapset asuvat sijaisperheissä, jotka eivät ole käyneet PRIDE-valmennusta.

sijaisvanhempien tulisi *keskustella lapsen kanssa hänen taustastaan* ja lisätä tällä tavalla lapsen tietämystä menneisyydestään. Erityisesti silloin, kun biologisten vanhempien yhteydenpito on kovin satunnaista eivätkä he ole kertomassa (tai eivät halua kertoa) lapsen taustasta, sijaisvanhempien merkitys korostuu tässä suhteessa.

Kuten biologisten vanhempien kohdalla totesin, sijaisvanhempien koulutuksessa tulisi entistä enemmän korostaa sijaisvanhempien roolia lapsen ja hänen vanhempiensa yhteydenpidon tukijoina. Ei riitä, että sijaisvanhemmat antavat biologisille vanhemmille mahdollisuuden yhteydenpitoon, vaan sijaisvanhempien tulee mieltää itsensä osaksi yhteydenpitoprosessia. Vastavuoroinen vastuu yhteydenpidon toteuttamisesta saattaa kannustaa biologisia vanhempia ryhdistäytymään yhteydenpitäjinä (kts. 9.4.1.2 ”Ehdotuksia yhteydenpidon tukemiseksi”).

Sijaisvanhempien tulee myös ymmärtää lapsen tarve säilyttää yhteys muualla asuviin sisaruksiin ja hänelle tärkeisiin sukulaisiin. Kykyjensä mukaan sijaisvanhempien tulisi luoda lapselle mahdollisuuksia vierailla heidän luonaan ja vastaavasti kutsua lapsen toivomia ihmisiä käymään sijaiskodissa. Eri-tyistä huomiota sijaisvanhempien tulisi kiinnittää niihin *sekundaarisiin* suhteisiin, joita lapsella on hänelle tärkeisiin henkilöihin. Lasten sosiaalisten resurssien vahvistamisen kannalta juuri näiden suhteiden tukeminen on keskeistä. Jokaisella tutkimistani lapsista oli tällaisia sosiaalisia suhteita (kts. 8.1.7 ”Yhteenveto I”). Viiden lapsen kohdalla nämä suhteet sisälsivät sisaruksia, neljän kohdalla isovanhemmat, kolmen kohdalla muita sukulaisia ja kahden kohdalla biologisen vanhemman (henkilöitä nimettiin 1 - 4 lasta kohden). Koska biologiset vanhemmat ovat monesti kykenemättömiä järjestämään lapselle mahdollisuutta tavata sukulaisiaan ja muualla (toisessa sijais-, perhe- tai lastenkodissa) asuvia sisaruksiaan, sijaisvanhempien rooli korostuu tässä suhteessa.

Osallisuuteen liittyvissä resursseissa suurimmat puutteet olivat tutkimuksessani lasten mahdollisuudessa vaikuttaa oman rahan määrään, lasten kokemuksessa kuulluksi tulemisesta tapaamisiin liittyen sekä lasten tietoisuudessa omasta taustastaan. Sijaisvanhemmat näyttivät mieltävän jotkin alueet (esim. päätös oman rahan määrästä) aikuisten asioiksi, joihin lapsen mielipidettä ei katsottu tarpeelliseksi selvittää. Lapsen resurssien kannalta on kuitenkin tärkeää, että sijaisvanhemmat punnitsevat tarkkaan lasten mahdollisuuden osallistua kunkin häntä koskevan päätöksen tekoon. Lapsen kokemusten kannalta on mielestäni parempi, että hänen mielipidettään kysytään, vaikka sitä ei loppujen lopuksi pystyttäisikään toteuttamaan, kuin että hänet sivutetaan kokonaan ikään kuin tehty päätös ei koskettaisi lasta lainkaan. Lapselle tulee kuitenkin muistaa kertoa syy mahdolliseen mielipiteen si-

vuuttamiseen, koska lapsen käsitys hänen näkemyksiensä merkityksettömyydestä vaikuttaa kielteisesti hänen mielikuviinsa itsestään.

Useimmat tutkimistani lapsista kokivat, ettei heidän toiveitaan tapaamisista ole kysytty. Sijaisvanhemmat voivatkin ottaa lasta enemmän huomioon kysymällä hänen tapaamistoiveitaan ja toteuttamalla niitä mahdollisuuksien mukaan. Lapsen tulisi voida kokea, että sijaisvanhemmat haluavat hänen pitävän yhteyttä tärkeisiin ihmisiin ja että he auttavat lasta yhteydenpidossa. Sijaisvanhempien ei pitäisi tuudittautua siihen uskoon, että he tietävät, mitä lapsi tahtoo, vaan heidän tulisi tunnistaa lapsi omien asioidensa hyväksi, ja monessa tapauksessa parhaaksi, tuntijaksi.

Tutkimukseni osoitti, että lasten huostaanottoon ja sijoitukseen liittyvistä asioista on joskus vaikeaa keskustella sijaisperheessä. Tavallista on, että molemmat osapuolet odottavat toisen tekemän aloitteen keskustelussa. Siksi puolella tutkimistani lapsista oli puutteellinen tai epämääräinen käsitys huostaanottonsa syistä. Kuten aiemmin totesin, lasten tietoisuus taustastaan on monella tavalla kuitenkin tärkeää lapsen kannalta (kts. 8.3.4 ”Tietoisuus taustasta resurssina”). Siksi sijaisvanhempien tulisi keskustella yhdessä lapsen sosiaalityöntekijän ja mahdollisesti biologisten vanhempien kanssa lapsen menneisyydestä kertoakseen siitä edelleen lapselle hänen ymmärtämyksensä huomioon ottaen. Jos sijaisvanhemmat tulevat suhteellisen hyvin toimeen biologisten vanhempien kanssa, he voisivat kannustaa lapsen vanhempiakin keskustelemaan näistä asioista lapsen kanssa.

9.4.3 Lasten mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseensa

Sijaiskodissa asuva lapsi voi mielestäni tehdä paljonkin voimistaakseen olemassaolevia resurssejaan. Hän tarvitsee aluksi kuitenkin aikuisten apua ja tukea tässä tehtävässä, koska ei välttämättä tiedä, mihin hänellä on oikeus ja miten hänen tulisi toimia halutessaan muuttaa asioita. Lisäksi lasten voimakas lojaliteetti sijaisvanhempia kohtaan rajoittaa usein kokeiluja lasten toimintapiirin laajentamiseksi. Harva sijaiskodissa elävä lapsi uskaltanee tuoda esiin muun muassa tapaamisiin liittyviä ajatuksiaan, jollei niitä häneltä kysytä.

Wilson (1995, 144, 152) toteaa, että sijaishuollossa on ollut pitkään tapana ‘suojella’ sijoitettuja lapsia eristämällä heidät ja antamalla heille hyvin vähän valikoitua tietoa heidän tilanteestaan. Lapsia ei ole useimmiten kuunneltu, koska viranomaiset ovat ajatelleet tietävänsä, mikä näille lapsille on parhaaksi. Elettyään kuukausia tai vuosia siten, että lapsille annetaan vain osittaista, ennalta valittua tietoa heidän mahdollisuuksistaan ja oikeuksistaan, lapsilla ei ole hänen mukaansa tietoa tai uskallusta

omiin mielipiteisiin. Lisäksi ne mielipiteet, joita lapsilla on, vaikuttavat lapsen tilanteeseen tuskin ol-
lenkaan. Siksi sijaiskodeissa asuvat lapset ovat passiivisia toimimaan oma-aloitteisesti omien asioi-
densa edistämiseksi.

Pidän sijaisperheissä asuvien lasten *vertaisryhmiä* ja kaikenlaista *kesäleiritoimintaa* hyvinä tapoina
pyrkiä lisäämään näiden lasten kokemaa hyvinvointia. Ryhmissä ja leireillä lapset tapaavat muita sa-
massa tilanteessa olevia lapsia ja havaitsevat, että muillekin on tapahtunut samankaltaisia asioita kuin
heille. Lisäksi vertaisryhmissä ja leirin aikana voidaan antaa lapsille tietoa erilaisista heidän tilantee-
seensa liittyvistä asioista, kuten oikeudesta tavata itselleen tärkeitä ihmisiä, tulla kuulluksi erilaisissa
päätöksissä ja tietää taustastaan. Lapset saavat myös halutessaan kertoa kokemuksistaan ja jakaa
ajatuksiaan samanhenkisessä joukossa.

Käsittääkseni sijaishuollossa oleville lapsille ei ole järjestetty Suomessa vielä kovinkaan paljon ver-
taisryhmiä. Pesäpuu ry:n keväällä 1999 järjestämä lastenryhmä oli tietääkseni ensimmäinen Jyväskylän-
lässä järjestetty ryhmä ja ensimmäisiä ryhmiä myös koko Suomessa. Ryhmän käynnistyminen ja
toiminta herätti laajaa mielenkiintoa erityisesti sijaisvanhempien kouluttajien sekä sosiaalityöntekijöi-
den keskuudessa ympäri Suomea. Pyyntöjä uusien ryhmien järjestämiseksi tuli useita.

Wilson arvioi, että sijaisperheissä asuvien lasten vertaisryhmien vähäisyys johtuu sosiaaliviranomais-
ten mielikuvasta, etteivät lapset ole kuitenkaan kiinnostuneita tällaisista ryhmistä. Hän huomauttaa,
että olipa tämä mielikuva miten totta tahansa, lasten kiinnostuksen puuttuminen voi johtua ennen
kaikkea siitä, ettei lapsilla ole käsitystä, mitä tällaiset vertaisryhmät ovat ja miten ne hyödyntävät
heitä. Lapset eivät ole tottuneet tulemaan kuulluiksi, ja heidän on vaikea uskoa tällaisen ryhmän ole-
van poikkeus. Wilsonin mukaan vertaisryhmät on havaittu hyväksi keinoksi tukea lapsia. Hän mainit-
see tutkimuksissa todetun, että jääminen vertaisryhmän tuoman tuen ulkopuolelle saattaa pitkittää
lapsen näkemystä erilaisuudestaan. (Wilson 1995, 145.)

Tutkimukseni pohjalta lasten vertaisryhmissä voidaan lisätä ja vahvistaa lasten resursseja muun muas-
sa keksimällä vaihtoehtoisia yhteydenpitotapoja, rohkaisemalla lapsia ilmaisemaan mielipiteensä esi-
merkiksi tapaamisista ja kannustamalla heitä ottamaan selvää menneisyydestään. Ryhmissä voidaan
käsitellä myös esimerkiksi lasten tulevaisuuteen liittämiä pelkoja, jotka olivat osa lasten haastatteluja,
mutta jotka jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimieni ikäisiä lapsia voidaan tukea ryhmissä
myös ottamaan osavastuuta yhteydenpidosta niin biologisiin vanhempiin, sisaruksiin kuin sukulaisiin-
kin. Heidän kanssaan voidaan ideoida erilaisia vaihtoehtoisia yhteydenpitotapoja, joiden avulla lapset

voivat jatkaa yhteydenpitoa silloin, kun tapaamiset ovat hyvin satunnaisia tai ne puuttuvat miltei kokonaan. Lisäksi lapsia voidaan kannustaa ottamaan itse yhteyttä sen sijaan, että he odottaisivat vanhempiensa tai muiden aikuisten tekevän aloitteen. Myös sijaisvanhemmat voivat tukea lasta tässä asiassa (kts. 9.4.1.2 ”Ehdotuksia yhteydenpidon tukemiseksi”). Ennen kaikkea lasta voidaan auttaa ryhmässä ymmärtämään, ettei hänen tarvitse olla passiivinen oman elämänsä suhteen, vaan hän voi tahtoessaan muuttaa tilannettaan yhdessä häntä tukevien aikuisten kanssa.

9.5 Lopuksi

Sijaiskodeissa elävien lasten sosiaalisia resursseja ja osallisuusresursseja kartoittavia tutkimuksia tarvitaan mielestäni, jotta voidaan tunnistaa sijaisperheissä elävien lasten voimavaroja ja toisaalta heidän elämänsä ongelmakohtia (esim. riittämättömät sosiaaliset suhteet ja heikot vaikutusmahdollisuudet). Tällaisten tutkimusten kautta voidaan yrittää vaikuttaa sijaisperheissä asuvien lasten ongelmiin ja elämän puutteisiin. Erityisesti laajemmat tutkimukset antavat paremman käsityksen lasten kokonais-tilanteesta.

Sosiaalityössä pitää kuitenkin muistaa lasten tilanteiden ainutlaatuisuus. Lastensuojelulasten kokemuksia ei voida yhdenmukaistaa ja sen perusteella tehdä yleisiä, kaikkiin lapsiin sopivia johtopäätöksiä. Jokaista lasta tulee käsitellä erityistapauksena, joka ansaitsee erityishuomiota. Siksi lasten resurssien tukemiseen ja vahvistamiseen tähtäävät suunnitelmat tulee rakentaa yksilöllisesti jokaiselle lapselle. Tutkimuksista saadaan vain viitteitä siitä, mitkä ovat mahdollisia ongelmakohtia ja mitkä vahvuuksia sijaiskodissa asuvan lapsen elämässä. Yksilökohtaisesti on pohdittava, millainen on juuri kyseessä olevan lapsen tilanne. Lastensuojelutyö on tässä suhteessa kuin suuren tilkkutäkin ompelua.

LÄHTEET

Aihetta ylpeyteen? (1999) PRIDE -projektin loppuraportti. Jyväskylä: Hetimonex.

Alanen, L. (1996) Lapsuus, lasten oikeudet ja lapsipolitiikka. Jyväskylän yliopistossa pidetty luENTOSARJA syyslukukaudella 1996.

Allardt, E. (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Allardt, E. (1996) Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Janus 3/1996, 224-241.

Aronen, M-L. (1993) Elämää lastensuojelun viranomaiskäytännöissä. Tutkimus lastensuojelulaitoksissa sijoitetuina olleiden kokemuksista. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Bardy, M. (1989) Uhkat, uhrit ja arjen sankarit. Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Sosiaalihuollon julkaisuja 2. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.

Butler, I. & Williamson, H. (1994) Children speak: Children, Trauma and Social Work. Harlow: Longman/NSPCC.

Claezon, I. (1996) Mot alla odds. Barn till narkotikamissbrukare berättar om sin uppväxt. Stockholm: Mareld.

Festinger, T. (1983) No One Ever Asked Us: A Postscript to Foster Care. New York: Columbia University Press.

Finch, J. (1989) Family Obligations and Social Change. Cambridge: Polity Press.

Gardner, H. (1996) The Concept of Family: Perceptions of Children in Family Foster Care. Child Welfare 2 (March-April), vol. LXXV, 161-182.

Giddens, A. (1979) Central Problems in Social Theory. London: Macmillan.

Granberg, P. (1995) Barnet i ringen - Om fosterfamiljen och kontakterna utåt. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Gruber, A. (1978) Children in Foster Care: Destitute, Neglected, ... Betrayed. New York: Human Sciences Press.

Herrala, P., Moilanen, P. & Turunen, A. (1980) Sijaiskodeissa kasvaneiden nuorten sosiaalinen kehitys ja heidän perhehoitoon liittyvät kokemuksensa. Jyväskylän yliopisto. Psykologian pro gradu -tutkielma.

Johnson, P., Yoken, C. & Voss, R. (1995) Family Foster Care Placement: The Child's Perspective. Child Welfare 5 (September-October), vol. LXXIV, 959-974.

Kiili, J. (1998) Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämistä. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 105. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kivimäki, T. & Panttila, R. (1990) Psykologisen vanhemmuuden toteutuminen lastenkoti- ja SOS-Lapsikylänuorten elämässä. Jyväskylän yliopisto. Kehityopsykologian pro gradu -tutkielma.

Kufeldt, K., Armstrong, J. & Dorosh, M. (1995) How Children in Care View Their Own and Their Foster Families: A Research Study. *Child Welfare* 3 (May-June), vol. LXXIV, 695-715.

Kähkönen, P. (1991) Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2/1991.

Kähkönen, P. (1994) ”Vanhemmuuden murtuminen”. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994.

Lasten oikeuksien sopimus. (1993) Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki.

Lastensuojelulaki

Lipsanen, S. (1999) Kuntien rahapula on rajoittanut huostaanottoja. *Lapsen maailma* 1/1999, 18-19.

Mikkola, M. & Helminen, J. (1994) Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio.

Muuri, A. (1999) Lastensuojelu 1998. STAKES:n tilastoraportti 33/1999. Helsinki: Stakesin monistamo.

Pekonen, M. & Tuomi, I. (1989) Huostaanotto nuoren kokemana. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.

Prout, A. & James, A. (1990) A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. Teoksessa James, A. & Prout, A. (eds.) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London - New York - Philadelphia: The Falmer Press, 7-34.

Ryburn, M. (1995) Working in Partnership With Children and Their Families. Kansainvälisessä sijaishuollon konferenssissa Bergenissä pidetty julkaisematon esitelmä.

Saleebey, D. (1992a) Introduction: Power in the People, 3-17. Teoksessa Saleebey, D. (ed.) *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. New York: Longman.

Saleebey, D. (1992b) Introduction: Beginnings of a Strengths Approach to Practice, 41-44. Teoksessa Saleebey, D. (ed.) *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. New York: Longman.

Taylor, D. (1998) Social Identity and Social Policy: Engagements with Postmodern Theory. *Journal of Social Policy*, vol. 27, Part 3, July, 329-350.

Valkonen, L. (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. STAKES:n tutkimuksia nro. 52. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Wegelius-Willman, U. (1995) Lapsiko subjekti? Tutkimus perheeseen sijoitettujen lasten kokemuksista. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Weick, A. (1992) Building a Strengths Perspective for Social Work, 18-26. Teoksessa Saleebey, D. (ed.) *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. New York: Longman.

Williams, F., Popay, J. & Oakley, A. (1999) *Welfare Research: a Critical Review*. London: UCL Press

Williams, F. & Popay, J. (1999) Balancing Polarities: Developing a New Framework for Welfare Research, 156-183. Teoksessa Williams, F., Popay, J. & Oakley, A. *Welfare Research: a Critical Review*. London: UCL Press

Wilson, C. (1995) Issues for Children and Young People in Local Authority Accommodation, 140-153. Teoksessa Cloke, C. & Davies, M. (eds.) *Participation and Empowerment in Child Protection*. London: Pitman publishing.

Zahabi, T. & Einemäki P. (1996) Perhehoitoon sijoitettujen lasten yhteydenpito biologiseen sukuunsa. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisu nro. 6. Tampere: Tampereen kaupungin painatuskeskus.

LIITE 1. Lasten haastattelurunko

Esitiedot

Päiväys
Lapsen nimi
Vanhemman nimi
Haastattelija
Haastattelupaikka

Sinä itse

1. Ketä perheeseesi kuuluu?
2. Viihdytkö kotona?
3. Mitä harrastat?
4. Saatko itse päättää harrastuksistasi?
5. Mistä asioista pidät eniten?
6. Onko sinulla mahdollisuus tehdä näitä asioita?

Kaverisuhteet

1. Onko sinulla parasta ystävää? (Jos on, kuka?)
2. Onko sinulla mielestäsi riittävästi kavereita? Montako?
3. Minkälaisia asioita puuhaatte parhaan ystäväsi tai muiden ystäväsi kanssa?
4. Asuvatko ystäväsi lähellä?

Suhteet vanhempiin ja sisaruksiin

1. Mikä on kaikkein mukavinta sijaisäidissäsi? Mikä sijaisäidissä harmittaa eniten?
2. Mikä on kaikkein mukavinta äidissäsi? Mikä äidissäsi harmittaa eniten?
3. Mikä on kaikkein mukavinta sijaisisäissäsi? Mikä sijaisisäissäsi harmittaa eniten?
4. Mikä on kaikkein mukavinta isäissäsi? Mikä isäissäsi harmittaa eniten?
5. Mistä asioista pidät sisaruksissasi? Mitkä asiat harmittavat sinua sisaruksissasi?

Lapsi ja aikuiset

1. Kenen aikuisten kanssa sinusta on mukavinta olla?
2. Jos sinulla on paha mieli, pelottaa tai huolestuttaa, niin kenen kanssa siitä voi puhua?
3. Onko joku aikuinen, jonka kanssa sinä et haluaisi olla?
4. Voitko kertoa salaisuudet ja tärkeät asiat jollekin?
5. Milloin tarvitset aikuisen apua? Onko aikuisen antama apu tärkeää?
6. Mitä sääntöjä sinulla on kotona?
7. Millaisiin sinua koskeviin päätöksiin saat itse vaikuttaa kotona ja vapaa-aikana?
8. Millaisissa tilanteissa aikuiset määräilevät liikaa?
9. Kuka yleensä kotonasi on kiinnostunut siitä, mitä teet tai huomaa, kun onnistut jossain?
10. Onko sinulla mahdollisuus käyttää tietokonetta? (Miten usein? Onko sen käyttö sinusta tärkeää?)
11. Saatko viikkorahaa? (Kuinka paljon? Saatko vaikuttaa viikkorahasi määrään?)
12. Saatko itse päättää, mihin käytät viikkorahasi? (Mihin?)

13. Mistä sinulle ostettavista asioista saat itse päättää?

Perhesuhteet

1. Asumatko kaikki perheeseesi kuuluvat jäsenet samassa talossa? (Jos ei, niin ketkä asuvat muualla?)
2. Miksi jotkut perheesi jäsenet asuvat muualla?
3. Kuinka usein ja missä tapaat vanhempiasi?
4. Onko tämä järjestely mielestäsi sopiva vai haluaisitko nähdä vanhempiasi enemmän tai vähemmän usein kuin nyt?
5. Millaiset tapaamiset ovat kaikkein hauskipia?
6. Onko sinulle koskaan jäänyt tapaamisista kurja mieli? Kertoisitko siitä?
7. Ovatko vanhempasi tyytyväisiä nykyiseen tapaamiskäytäntöön? (Mistä tiedät?)
8. Onko sinulta itseltäsi kysytty, miten usein ja ketä sukulaisia haluat tavata?
9. Mitä sijaisvanhempasi ajattelevat siitä, että tapaat omia vanhempiasi? Mitä toivoisit heidän ajattelevan?
10. Mitä vanhempasi ajattelevat sijaisvanhemmistasi? Mitä toivoisit heidän ajattelevan?
11. Kuvittele elämääsi kaksi vuotta eteenpäin. Millaista elämäsi on silloin? Missä asut? Ketä sinun kanssasi asuu? Mitä sinä teet silloin?

Huostaanotto

1. Muistatko millaista oli elämä perheessäsi ennen huostaanottoa?
2. Muistatko milloin ja miksi sinut otettiin huostaan?
3. Mistä ja kenen kanssa tulit sijaisperheeseen?
4. Oletko jutellut kenenkään kanssa sijaisperheessäsi huostaanotosta? Miltä se tuntui?
5. Oletko mielestäsi muuttunut sijaisperheessä olon aikana? (Jos olet, miten?)

Tilanteet kotona

1. Jos joskus teet kotona jotain kiellettyä ja jotain menee rikki, niin mitä sijaisäiti /-isä silloin tekee?
2. Jos ennen teit kotona jotain kiellettyä ja jotain meni rikki, niin mitä äiti / isä silloin teki?
3. Joskus aikuiset voivat satuttaa: lyödä, uhkailla, kiusata tai haukkua lapsia. Onko kukaan satuttanut sinua?
4. Mitä ajattelet alkoholin käytöstä?
5. Oletko koskaan asunut perheessä, jossa on mielestäsi käytetty liikaa alkoholia? Kerro siitä.
6. Onko sinua koskaan jätetty yksin? Miltä sinusta silloin tuntui?

Minäkäsitys

1. Mihin olet itsessäsi tyytyväinen?
2. Mitä haluaisit itsessäsi muuttaa?
3. Mikä on onnellisin aika, jonka muistat?
4. Mikä on pelottavinta, mitä sinulle on tapahtunut?
5. Mitä teet silloin, kun sinua pelottaa?
6. Mikä on surullisinta, mitä sinulle on tapahtunut?
7. Mitä teet silloin, kun olet surullinen?
8. Minkälaiset asiat suuttuttavat sinua?
9. Mitä teet, kun olet oikein vihainen?

Toiveet ja tulevaisuus

1. Leikitään, että sinulla on käytössä Aladdinin lampun henki ja sen myötä kolme toivomusta.
Minkälaisien asioiden toivoisit muuttuvan?
2. Arvioi, miten sinulla menee yleisesti ottaen.
Minulla menee: tosi hyvin / keskinkertaisesti / huonosti
Mistä sen huomaa?
3. Mikä tulevaisuudessa on tärkeää?
4. Kun ajattelet tulevaisuutta, onko olemassa joku asia, joka pelottaa sinua?
5. Millaista on olla lapsi?

Yhteenveto

1. Onko vielä sellaisia asioita, joita haluaisit itsestäsi kertoa meille?
2. Nyt vaihdetaan rooleja. Nyt sinä voit kysyä minulta jotakin!

Havaintoja ja kommentteja

Piirrä perhepiirros.

LIITE 2. Sijaisvanhemman haastattelurunko

Esitiedot

Päiväys

Lapsen nimi

Vanhemman nimi

Haastattelija

Haastattelupaikka

Perhesuhteet

1. Ketä perheeseen kuuluu?
2. Keiden uskot sijoitetun lapsen mieltävän perheeseensä kuuluviksi ihmisiksi?
3. Minkälainen tapaamissopimus lapsella on vanhempien kanssa ja miten se toimii?
4. Onko tämä järjestely mielestäsi sopiva lapsen kannalta?
5. Kuvaile sijoitetun lapsen suhdetta vanhempiinsa
6. Kuvaile puolison suhdetta sijoitettuun lapseen
7. Kuvaile omaa suhdettasi sijoitettuun lapseen
8. Kuvaile lapsen suhdetta perheen muihin lapsiin
9. Onko lapsella omia sisaruksia? Jos on, kuvaile lapsen suhdetta näihin sisaruksiin.
10. Miten perheessäsi ilmaistaan kiintymystä ja toisesta välittämistä?
11. Miten perheessäsi ilmaistaan vihaa ja suuttumusta?

Huostaanotto

1. Milloin lapsi tuli perheeseen?
2. Tiedätkö mikä oli huostaanoton syy?
3. Jos kysyisit nyt lapselta, miksi hänet on otettu huostaan, mitä hän vastaisi?
4. Minkälaiset tapahtumat edelsivät huostaanottoa?
5. Onko lapsella ollut muita sijoituksia aiemmin (jos on, kuvaile)?
6. Kuvaile lapsen ensimmäistä päivää sijaiskodissa
7. Oletko puhunut lapsen kanssa hänen perheeseen ja huostaanottoon liittyvistä asioista?
8. Miten lapsen käyttäytyminen on muuttunut sijaisperheessä olon aikana?
9. Kuvaile yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa

Lapsen käyttäytyminen ja suhteet

1. Miten kuvailisit tätä lasta? (vahvat ja hyvät puolet, kehittämistarpeet)
2. Miten lapsellasi menee koulussa? (koulumenestys, vahvuudet ja vaikeudet)
3. Mitä lapsenne harrastaa? Millaisia harrastusmahdollisuuksia perheenne kokee pystyvänsä tarjoamaan lapselle?
4. Voiko lapsi itse vaikuttaa omiin harrastuksiinsa?
5. Kuvaile lapsen suhteita ystäviin ja kavereihin
6. Kuvaile lapselle tärkeitä ihmissuhteita ennen sijoitusta, esimerkiksi sukulaisiin ja ystäviin (pitääkö lapsi vielä yhteyttä?)
7. Miten lapsi ilmaisee tunteitaan?
8. Miten lapsi toimii, kun hänelle tulee ristiriitoja muiden perheenjäsenten kanssa?

Vanhemmuus ja koti

1. Minkälaisia kasvatustapojen menetelmiä olet käyttänyt lapsen kasvun aikana?
2. Miten lapsi reagoi käyttämiisi kasvatustapojen menetelmiin?
3. Tiedätkö minkälaisia menetelmiä lapsen perhe käytti ennen lapsen sijoitusta perheeseen?
4. Onko lapsella käytössä tietokone? (Missä, kuinka usein lapsi käyttää sitä?)
5. Onko lapsella käytettävissä omaa rahaa? (Kuinka paljon, saako lapsi vaikuttaa rahan määrään?)
6. Mistä kulutukseen liittyvistä asioista lapsi saa itse päättää? (esim. vaatteet, koulutarvikkeet)
7. Mihin muihin lasta koskeviin päätöksiin lapsi voi vaikuttaa?

Muut menetykset ja traumaattiset kokemukset

1. Onko lasta tietojesi mukaan koskaan fyysisesti, psyykkisesti tai seksuaalisesti pahoinpidelty?
Jos vastaus on kyllä, kuvaile tapauksia lyhyesti (Mitä tapahtui, kuka, milloin, lapsen reaktiot)
2. Onko lapsi tietojesi mukaan jossain elämänsä vaiheessa elänyt kodissa, jossa on päihderiippuvuutta?
Jos vastaus on kyllä, kuvaile tapauksia lyhyesti (Mitä tapahtui, kuka, milloin, lapsen reaktiot)
3. Onko lasta tietojesi mukaan muuten kohdeltu huonosti (esim. laiminlyöty tai jätetty heitteille)?
Jos vastaus on kyllä, kuvaile tapauksia lyhyesti (Mitä tapahtui, kuka, milloin, lapsen reaktiot)
4. Mitä muita menetyksiä tai vastoinkäymisiä lapsella on ollut elämässään? (esim. onnettomuudet, läheisen ihmisen kuolema, erot tärkeistä ihmisistä)
(Mitä tapahtui, kuka, milloin, lapsen reaktiot)

Lapsen itsetunto ja hyvinvointi

1. Arvioi lapsen itsetuntoa tällä hetkellä.
Lapsen itsetunto on hyvä / keskinkertainen / huono
Miten se näkyy?
2. Arvioi lapsen yleistä hyvinvointia tällä hetkellä.
Lapsen yleinen hyvinvointi on hyvä / keskinkertainen / huono
Miten se näkyy?

Yhteenveto

1. Onko vielä asioita, jotka meidän olisi hyvä tietää lapsesta?
2. Mitä asioita uskoisit olevan lapsen kannalta tärkeää käsitellä ryhmässä?
3. Onko sinulla jotain kysyttävää meiltä?

Havaintoja ja kommentteja

LIITE 3. Resurssien vahvuuden määritelmät

Yhteisyystekijät

vahva resurssi =	lapselle tärkeä henkilö (joko lapsen tai sijaisvanhemman mielestä), jota lapsi tapaa säännöllisesti (=lukeutuu primaarisuhteisiin)
keskivahva resurssi =	lapselle ei kovin tärkeä henkilö (joko lapsen tai sijaisvanhemman mielestä), jota lapsi tapaa säännöllisesti (=lukeutuu primaarisuhteisiin)
	lapselle tärkeä henkilö (joko lapsen tai sijaisvanhemman mielestä), jota lapsi tapaa satunnaisesti (= lukeutuu sekundaarisuhteisiin)
heikko resurssi =	lapselle ei kovin tärkeä henkilö (joko lapsen tai sijaisvanhemman mielestä), jota lapsi tapaa satunnaisesti (= lukeutuu sekundaarisuhteisiin)
puuttuva resurssi =	henkilö, jota lapsi ei juuri tapaa. Voi olla lapselle tärkeä tai yhdentekevä.

Materiaaliset tukilähteet

vahva resurssi =	tekijä, johon lapsella on mahdollisuus säännöllisesti (oma raha, mieleiset harrastukset, mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen)
keskivahva resurssi =	tekijä, johon lapsella on mahdollisuus satunnaisesti
puuttuva resurssi =	tekijä, johon lapsella ei ole mahdollisuutta

Osallisuus

vahva resurssi =	lapsi kokee mahdollisuutensa osallisuuteen hyväksi
heikko resurssi =	lapsi kokee mahdollisuutensa osallisuuteen huonoksi (mahdollisuus on kuitenkin olemassa)
puuttuva resurssi =	lapsi kokee, ettei hänellä ole lainkaan mahdollisuutta osallisuuteen

LIITE 4. Resurssien vahvuutta mittaavat pisteet**SOSIAALISET RESURSSIT**

1. **Suhde sijaisäitiin lapsen voimavarana** (0-2)
 0 = ei sijaisäitiä
 1 = suhde sijaisäitiin keskivahva resurssi
 2 = suhde sijaisäitiin vahva resurssi
2. **Suhde sijaisisään lapsen voimavarana** (0-2)
 0 = ei sijaisisää
 1 = suhde sijaisisään keskivahva resurssi
 2 = suhde sijaisisään vahva resurssi
3. **Suhde biologiseen äitiin lapsen voimavarana** (0-2)
 0 = lapsella ei suhdetta biologiseen äitiin
 1 = suhde biologiseen äitiin keskivahva resurssi
 2 = suhde biologiseen äitiin vahva resurssi
4. **Suhde biologiseen isään lapsen voimavarana** (0-2)
 0 = lapsella ei suhdetta biologiseen isään
 1 = suhde biologiseen isään keskivahva resurssi
 2 = suhde biologiseen isään vahva resurssi
5. **Suhde sijaisperheen biologisiin lapsiin / muihin perheessä asuviin lapsiin (ei sisarukset)**
lapsen voimavarana (0-2)
 0 = sijaisperheellä ei biologisia lapsia eikä muita perheessä asuvia lapsia
 1 = suhde sijaisperheen biologisiin lapsiin / muihin lapsiin keskivahva resurssi
 2 = suhde sijaisperheen biologisiin lapsiin / muihin lapsiin vahva resurssi
6. **Suhde biologisiin sisaruksiin lapsen voimavarana** * (0-2)
 0 = ei biologisia sisaruksia tai suhde puuttuu
 1 = suhde biologiseen sisarukseen keskivahva resurssi
 2 = suhde biologiseen sisarukseen vahva resurssi

* Lasketaan kunkin sisaruksen kohdalta erikseen

7. Suhde kavereihin lapsen voimavarana (0-2)
 0 = ei kavereita
 1 = suhde kavereihin keskivahva resurssi
 2 = suhde kavereihin vahva resurssi
8. Suhde sukulaisiin lapsen voimavarana * (0-3)
 0 = lapsella ei suhdetta sukulaisiin
 1 = suhde sukulaiseen heikko resurssi
 2 = suhde sukulaiseen keskivahva resurssi
 3 = suhde sukulaiseen vahva resurssi

MATERIAALISET RESURSSIT

1. Mahdollisuus tietokoneen käyttämiseen sijaisperheessä lapsen voimavarana (0-2)
 0 = lapsella ei mahdollisuutta käyttää tietokonetta sijaisperheessä
 1 = mahdollisuus käyttää tietokonetta keskivahva resurssi
 2 = mahdollisuus käyttää tietokonetta vahva resurssi
2. Mieluinen harrastus lapsen voimavarana ** (0-2)
 0 = lapsella ei mieluisia harrastuksia
 1 = mieluinen harrastus keskivahva resurssi
 2 = mieluinen harrastus vahva resurssi
3. Mahdollisuus omaan rahaan lapsen voimavarana (0-2)
 0 = ei juuri koskaan omaa rahaa
 1 = mahdollisuus omaan rahaan keskivahva resurssi
 2 = mahdollisuus omaan rahaan vahva resurssi

* Lasketaan kunkin sukulaisen kohdalta erikseen

** Lasketaan kunkin harrastuksen kohdalta erikseen

OSALLISUUTEEN LIITTYVÄT RESURSSIT

1. Kokemus harrastuksiin vaikuttamisesta lapsen voimavarana (0-2)
 0 = lapsi kokee, ettei pysty vaikuttamaan harrastuksiinsa
 1 = lapsen kokemus harrastuksiin vaikuttamisesta heikko resurssi
 2 = lapsen kokemus harrastuksiin vaikuttamisesta vahva resurssi
2. Kokemus oman rahan määrään vaikuttamisesta lapsen voimavarana (0-2)
 0 = lapsi kokee, ettei ole pystynyt vaikuttamaan oman rahan määrään / lapsi ei saa omaa rahaa
 1 = lapsen kokemus oman rahan määrään vaikuttamisesta heikko resurssi
 2 = lapsen kokemus oman rahan määrään vaikuttamisesta vahva resurssi
3. Kokemus oman rahan käyttöön vaikuttamisesta lapsen voimavarana (0-2)
 0 = lapsi kokee, ettei pysty vaikuttamaan oman rahan käyttöön / lapsi ei saa omaa rahaa
 1 = lapsen kokemus oman rahan käyttöön vaikuttamisesta heikko resurssi
 2 = lapsen kokemus oman rahan käyttöön vaikuttamisesta vahva resurssi
4. Kokemus itseään koskeviin päätöksiin vaikuttamisesta lapsen voimavarana (0-2)
 0 = lapsi kokee, ettei pysty vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin / ei osaa nimetä mitään asiaa, johon kokisi voivan vaikuttaa
 1 = lapsen kokemus itseään koskeviin päätöksiin vaikuttamisesta heikko resurssi
 2 = lapsen kokemus itseään koskeviin päätöksiin vaikuttamisesta vahva resurssi
5. Kokemus osallistumisesta kulutusta koskevien päätösten tekemiseen voimavarana (0-2)
 0 = lapsi kokee, ettei voi vaikuttaa / ei osaa nimetä, mihin hän saa vaikuttaa kulutusta koskien
 1 = lapsen kokemus osallistumisesta kulutusta koskevien päätösten tekemiseen heikko resurssi
 2 = lapsen kokemus osallistumisesta kulutusta koskevien päätösten tekemiseen vahva resurssi
6. Kokemus osallistumisesta riittävästi biologisten vanhempiensa elämään lapsen voimavarana * (0-2)
 0 = lapsi kokee, että tapaaminen on yhdentekevää / ei tunne vanhempansa / vanhempi kuollut
 1 = lapsi kokee haluavansa tavata vanhempansa useammin (= heikko resurssi)
 2 = lapsi kokee tapaavansa vanhempansa riittävästi (= vahva resurssi)

* Lasketaan molempien vanhempien kohdalta erikseen

7. **Kokemus kuulluksi tulemisesta tapaamisten suhteen lapsen voimavarana** (0-2)

0 = lapsi muistelee, ettei kukaan ei ole kysynyt asiaa häneltä (= puuttuva resurssi)

1 = lapsi muistelee yhden ihmisen kyselleen häneltä tästä asiasta (= heikko resurssi)

2 = lapsi muistelee kahden tai useamman ihmisen kyselleen häneltä tästä asiasta (= vahva resurssi)

8. **Tietoisuus huostaanottoon liittyneistä tapahtumista lapsen voimavarana** (0-2)

0 = lapselle ei ole kerrottu näistä asioista

1 = lapsi muistelee jonkun kertoneen, mutta muistikuva poikkeaa sijaisvanhempien kertomuksesta
(= heikko resurssi)

2 = lapsen käsitys huostaanotostaan on suurin piirtein yhdenmukainen sijaisvanhempien kertomuksen kanssa. (=vahva resurssi)

RESURSSIT	JANNE ikä: 13v. sijaiskotiin: 1,5-vuotiaana	VILLE ikä: 11v. sijaiskotiin: 1,5-vuotiaana	JOHANNA ikä: 12v. sijaiskotiin: 8-vuotiaana
<u>Sosiaaliset resurssit</u>	(12)	(15)	(17)
1. (0-2) sijaisäiti	2	2	2
2. (0-2) sijaisisä	0	2	2
3. (0-2) biologinen äiti	1	1	2
4. (0-2) biologinen isä	0	1	0
5. (0-2) sij.perh. lapset	2	2	2
6. (0-2 *) biologiset sisarukset	1	1+1+1+1	2
7. (0-2) kaverit	2	2	2
8. (0-3 *) sukulaiset	2+2	1	3+2
(* per sisarus / sukulainen)			
<u>Materiaaliset resurssit</u>	(7)	(3)	(6)
1. (0-2) tietokone	0	0	2
2. (0-2 *) harrastus	2+2+2	2	2
3. (0-2) oma raha	1	1	2
(* per harrastus)			
<u>Osallisuusresurssit</u>	(9)	(13)	(14)
1. (0-2) harrastukset	2	2	2
2. (0-2) rahan määrä	0	0	0
3. (0-2) rahan käyttö	2	2	2
4. (0-2) itseä kosk. päätökset	0	2	2
5. (0-2) kulutus	2	2	2
6. (0-2 *) tapaamistyytyväisyys	1+1	2+2	2+0
7. (0-2) tapaamiskuuleminen	0	0	2
8. (0-2) tausta	1	1	2
(* per vanhempi)			
<u>Yhteensä</u>	28	31	37

RESURSSIT	LEENA	NIKO	PETRI	MARIKA
	ikä: 10v. sijaishotiin: 7-vuotiaana	ikä: 11v. sijaishotiin: 9-vuotiaana	ikä: 12v. sijaishotiin: 5-vuotiaana	ikä: 13v. sijaishotiin: 8-vuotiaana
Sosiaaliset resurssit	(23)	(13)	(19)	(13)
1. (0-2) sijaisäiti	2	1	2	2
2. (0-2) sijaisisä	2	1	2	1
3. (0-2) biologinen äiti	2	2	0	2
4. (0-2) biologinen isä	2	1	0	0
5. (0-2) sij.perh. lapset	2	1	2	1
6. (0-2 *) biologiset sisarukset	2+2+1	2+2+0+0	2+1	2
7. (0-2) kaverit	2	2	2	2
8. (0-3 *) sukulaiset	2+2+2	1	2+2+1+1+1+1	2+1
(* per sisarus / sukulainen)				
Materiaaliset resurssit	(4)	(3)	(10)	(10)
1. (0-1) tietokone	2	1	2	2
2. (0-2 *) harrastus	0	2	2+2+2	2+2+2
3. (0-2) oma raha	2	0	2	2
(* per harrastus)				
Osallisuusresurssit	(17)	(4)	(10)	(13)
1. (0-2) harrastukset	2	0	2	2
2. (0-2) rahan määrä	2	0	0	2
3. (0-2) rahan käyttö	2	0	2	2
4. (0-2) itseä kosk. päätökset	2	0	2	2
5. (0-2) kulutus	2	0	2	2
6. (0-2 *) tapaamistyytyväisyys	2+2	1+1	-	1+0
7. (0-2) tapaamiskuuleminen	2	1	0	0
8. (0-2) tausta	1	1	2	2
(* per vanhempi)				
Yhteensä	44	20	39	36